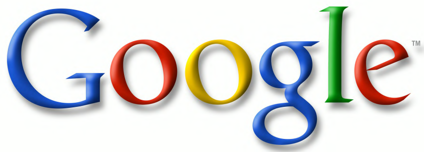
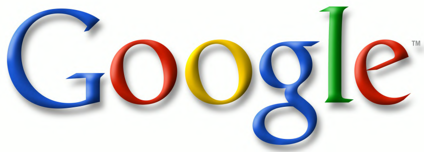
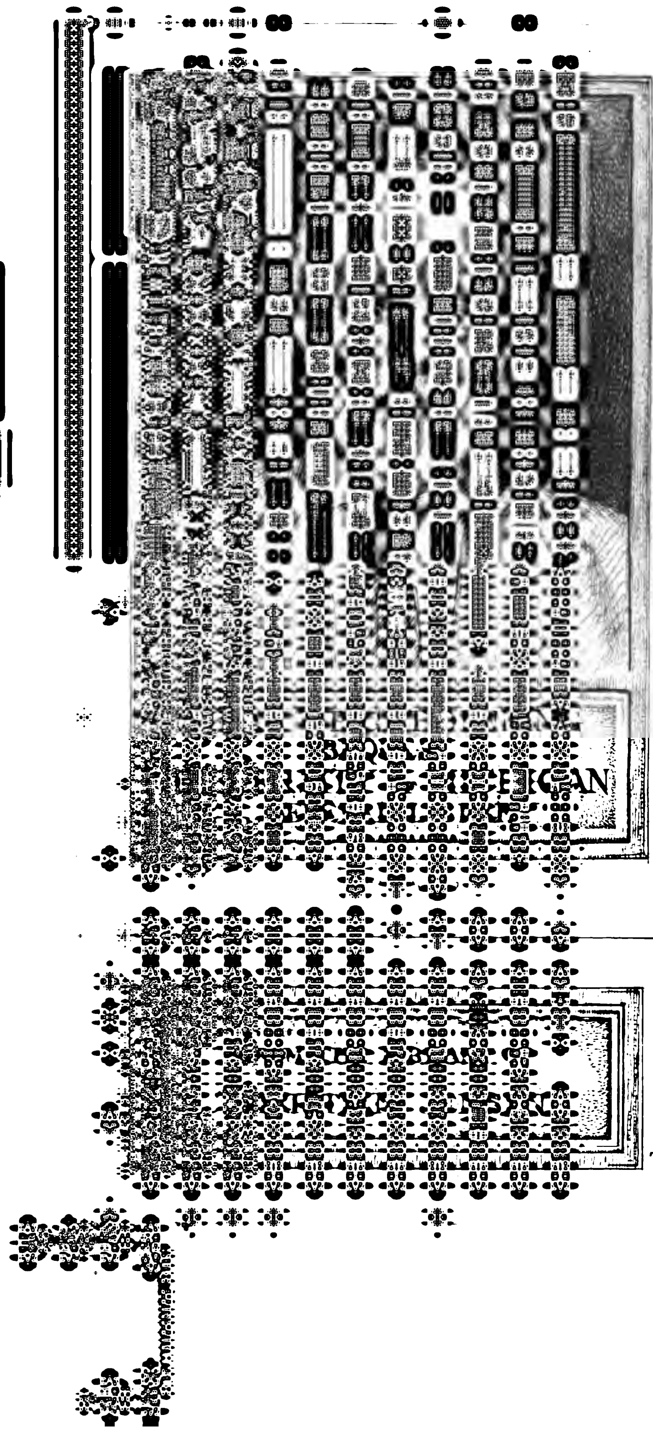
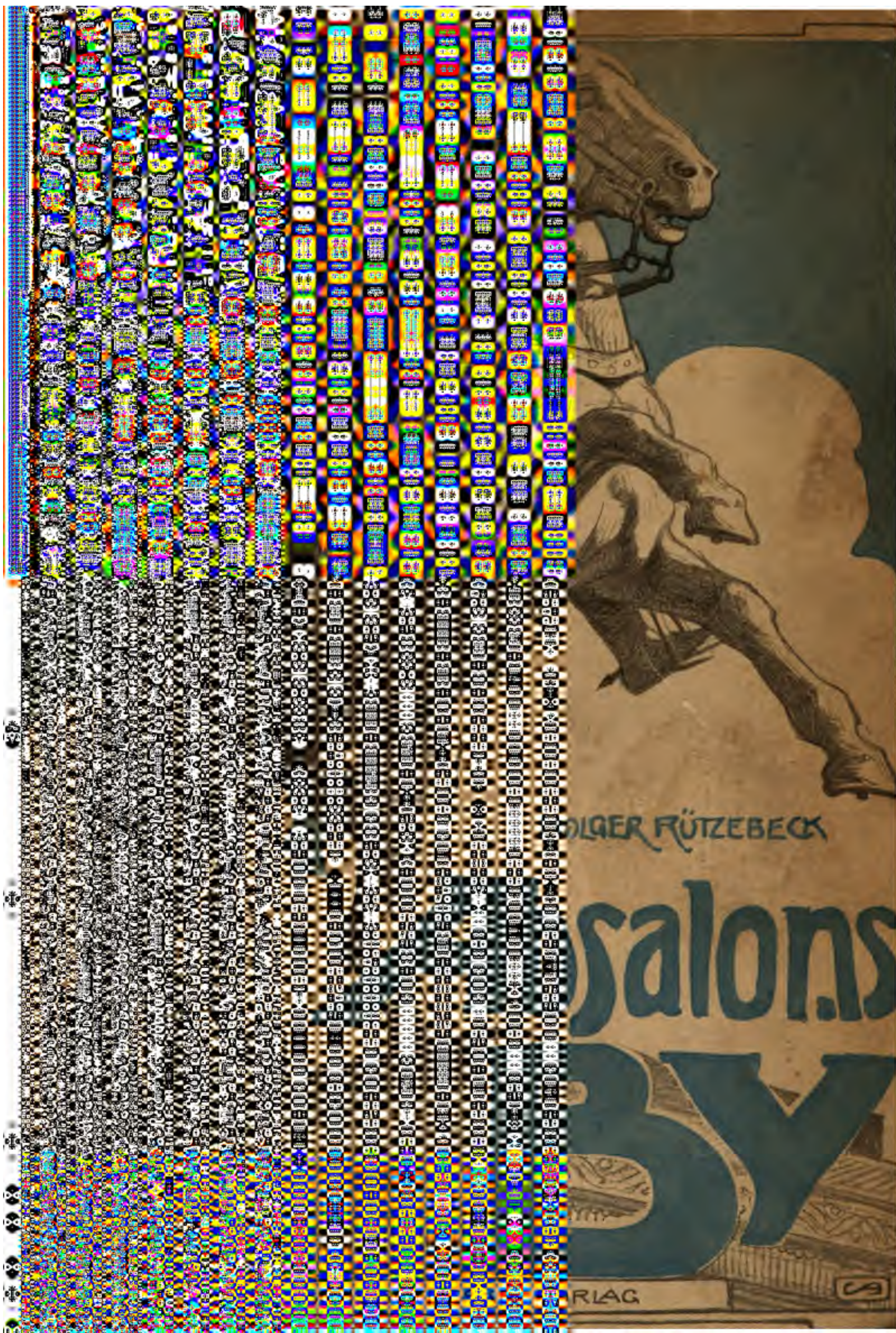
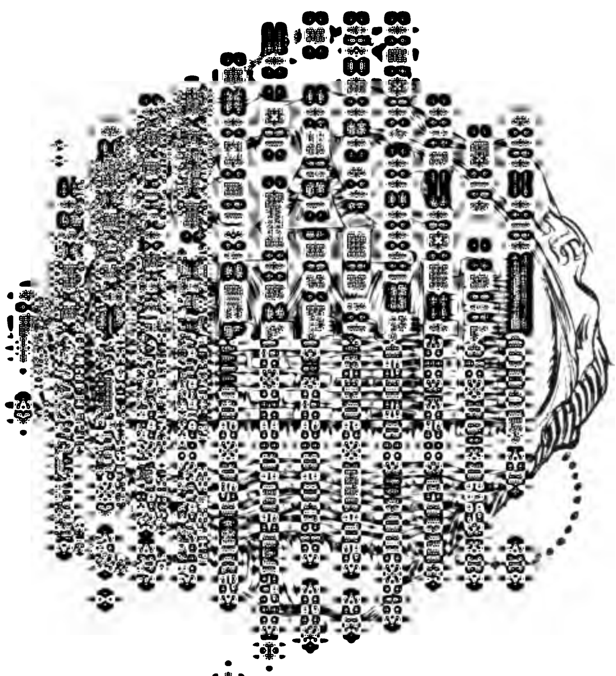

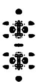

RÜTZEBECK

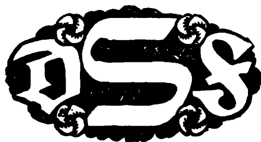

ABSALONS BY

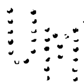
KØBENHAVNS HISTORIE
FORTALT FOR UNGDOMMEN

AF

HOLGER RÜTZEBECK

MED ILLUSTRATIONER AF VALD. ANDERSEN

KØBENHAVN
DET SCHUBOTHESKE FORLAG
J. L. LYBECKER OG E. A. HIRSCHSPRUNG
1907

H. H. THIELES BOGTRYKKERI. KØBENHAVN

KONFERENTSRAAD A. HEIDE

TILEGNET

Det er de store Drenge — og Piger — jeg har tænkt paa med denne Bog. Jeg har fortalt Københavns Historie, som jeg fortæller den for Drengene i Skolen, og som jeg ved, de kan lide at høre den. Det har været vanskeligt at give et passende Udvalg af det overvældende rige Stof, og mange morsomme og interessante Enkeltheder har jeg med Beklagelse maattet lade ligge, — for Bogen maatte ikke blive for stor. Jeg ved, de tykke Bøger er ikke i Kurs i den Læsekreds, jeg nærmest har haft for Øje. I Dr. O. Nielsens, Carl Bruuns og H. C. Bering-Liisbergs fortræffelige Bøger har de voksne rig Lejlighed til at lære vor Hovedstads Historie at kende; maatte denne Miniaturbog kunne danne en Forberedelse til hine Værker.

København 1907.

H. R.

Over Indgangen til Raadhuset i København staar der et Billede af Biskop Absalon. Det skal minde om, at det var ham, der værgede og værnede om Byen, da den var lille og forsvarsløs, saa at den kunde faa Lov at vokse sig stor og blive Danmarks Riges Hovedstad.

København var til længe før Absalons Tid, men den var kun en lille By som alle de andre smaa Landsbyer i Omegnen: Serridslev, Solbjerg, Vigerslev og Valby. Dens ældste Navn er blot »Havn«, senere kaldes den »Køpmannehafn« (Købmændenes Havn), og det bliver saa til sidst til »København«.

Oppe i Omegnen af Frue Kirke laa den lille By. Dens Indbyggere ejede en stor Bymark, der gik helt ud til Valby og til Sortedams- og Peblingesøen, og den dyrkede de Aaret rundt.

Men i August og September havde man ogsaa andet at tænke paa end at dyrke Jorden, for da var det »Sildetid«. Dengang gik de store Sildestimer i Øresund saa tæt, at Baadene ikke kunde komme frem for dem, og at man kunde øse Sildene op med Spande. Saa flokkedes der Mennesker i Tusindvis for at tjene Penge ved Fiskeriet. Naar Fisken var fanget, skulde den skæres op og saltes ned i store Tønder, og det foregik inde paa Strandbredden. Der blev bygget Skure op, saa at Folk kunde bo der hele Sildetiden, og der arbejdede de og sov og morede sig og sloges, som man plejede i de Tider. Mad, Klæder og Redskaber skulde de jo have, derfor var det et godt Sted for Købmændene at søge til. Det er ikke saa mærkeligt, at »Havn« blev til »Købmændenes Havn«.

Der var ogsaa andre og større Sildepladser ved Sundet, Skanør og Falsterbo f. Eks., men de sygnede hen, da Silden trak bort fra Øresund i det femtende Aarhundrede. København havde en større Fremtid for sig, og det første Skridt fremad blev taget, da man begyndte at kunne bo med Sikkerhed i Byen.

Thi Sikkerhed og Fred var der ikke meget af i den Tid. Hvad enten Kongen laa i Strid med fremmede Magter eller med sine egne Stormænd, saa gik det ud over Borger og Bonde. Værst af alt var dog Vendernes Plyndringstog. De Danske havde selv et Par Hundrede Aar før været Vikinger; nu fik de at mærke, hvor rart det var at faa sit Hus brændt, sit Gods røvet eller selv at blive stillet paa Slavetorvet i en fremmed By. Medens Svend, Knud og Valdemar sloges om Riget, var Venderne især bleven frække, og Købmannehafn har sikkert tidt maattet døje meget af dem.

Da var det, at Absalon byggede en Borg ved København i 1167. Hans Konge og Ven, Valdemar den Store, havde foræret ham Byen og en stor Strækning Land uden om den. Absalon saa, at her var et Sted, hvorfra han kunde passe paa Sørøverne, der vilde op gennem Øresund, og paa en af de smaa lave Holme i Stranden uden for Byen byggede han sin Borg. Det er den lille Ø, paa hvilken Kristiansborg Slot nu ligger.

Nylig har man ved Udgravninger paa Slotsholmen fundet Rester af Absalons Borg, Fundamenter til en Del af Ringmuren og til et Taarn, Rester af gamle Bagerovne — foruden andre Bygningslevninger fra senere Tider. Efter Fundamenterne at dømme maa Borgen allerede tidlig have haft en anselig Størrelse; maaske har den knejset med tre Taarne og takkede Murtinder som paa Borgbilledet i Københavns ældste Segl. Ogsaa Ferskvandsbrønden, der var en absolut Nødvendighed for Besætningen i en belejret Borg,

er bevaret fra Absalons Tid. Den laa tidligere inde under Slotsgaarden, og en hvælvet Gang førte fra Slottets Kælder hen til den. Nu har Udgravningerne bragt »Absalons Brønd« frem for Dagens Lys, men den har været kendt og benyttet i alle de Aarhundreder, der har staaet Borg paa Holmen.

Sakse fortæller om, hvordan Absalon engang holdt Sørøverjagt uden for København. Han havde været nede ved Stevns for at hente Blidesten, og da han kom tilbage til Borgen, gik han i Bad. Pludselig hørte han Folk uden for Badstuen tale om, at der kom et Skib Nord fra ned gennem Sundet, og saa kom han i en Fart i Klæderne og ud til sit Skib. Et andet fik han med sig til Hjælp, men det duede ikke synderlig, — og nu gik det løs paa Sørøverne. Disse gjorde alle mulige Vendinger for at slippe bort, men det hjalp dem ikke. De blev dængede til med Pile og Kastespyd, og saa ivrig var de for at flygte, at de, der blev ramte, ikke engang trak Pilene og Spydene ud, men blev ved at ro, til de segnede. Til sidst sprang mange af dem over Bord, men en Del fik Absalon dog fat paa, og deres afhugne Hoveder blev sat paa Stager foran Byens Mur. Saa vidste deres Kammerater, hvad der ventede dem, hvis de traf paa Absalon.

Vi ved ikke meget om den lille By, der nu voksede til nyt Liv under Absalons Værn. Omfanget var ikke stort. Nørregade, Vestergade og den noget yngre Østergade var i Byens Yderkanter; ingen af dem var endda saa lang som nu. Stranden gik højt op. Der var Vand over det meste af Kongens Nytorv, det gik helt op til Nikolai Taarn og over det yderste af Højbro Plads.

Ude fra Sortedams- og Peblingesøen, der dengang dannede een Sø, gik der et Par Vandløb ned til Stranden. Det ene løb, omtrent ved det nuværende »Kattesund«, ud i en Havbugt, der gik helt op til Raadhuset og »Vandkunsten«,

det andet løb ovre ved Vognmagergade og Gammel Mønt. »Byens Render« kaldte man dem; de har sikkert i Byens første Tid været brugte som Fæstningsgrave. Inden for dem har saa »Byens Planker« ligget, en Række spidse Pæle (Pallisader). Kun et enkelt Sted var der Mur. Store Stykker Jord inden for Plankerne laa hen som Haver eller helt ubenyttede.

Byen var altsaa lille, men der var Folk nok, som forstod, hvad den var værd, og hvad den kunde blive til. Konge og Bisp vilde begge gerne raade over den, og Lybækkerne vilde helst have den helt ud af Verden. Københavns Borgere kom tidt til at undgælde for, at saa mange havde et godt Øje til deres By.

Absalon forærede, medens han endnu levede, Byen og Omegnen til Roskilde Bispestol og fik Paven til at forbyde Bisperne nogen Sinde at give Slip paa den Gave. Alligevel prøvede Kongerne stadig at faa fat paa Borgen og Byen. Og Borgerne holdt med Kongen, for Bispen var en streng Herre. De havde ikke samme Friheder som Borgerne i Kongens Købstæder, de maatte navnlig ikke slutte sig sammen i »Gilder«, saadanne Foreninger, som Folk dannede for at understøtte og forsvare hverandre.

Allerede 1248 gik København op i Luer tilligemed alle Landsbyerne i Omegnen. Det var Lybækkerne, der var Mestre for det. De hjalp Abel og Kristoffer i deres Kamp mod Broderen Erik Plovpenning, og da han holdt København besat, angreb og ødelagde den lybske Flaade Byen.

Elleve Aar efter maatte den igen holde for. Da var Kristoffer den Første Konge. Han havde fængslet Erkebispen, Jakob Erlandsen, og besat København. Roskildebispen, Peder Bang, flygtede til Rygen og søgte Hjælp hos Fyrst Jermer. Denne førte sine Krigsfolk mod København, stormede Byen og brød igennem Fæstningsværkerne paa et Sted, der siden blev kaldt for »Jermers Gab«. Mange

Aar efter kom et Taarn i Bymuren til at ligge der paa Stedet og arvede Navnet Jermers Taarn. Da der senere kom Volde om Byen, blev Jorden kastet op over det halvt nedbrudte Taarn, og det kom derfor til Syne igen, da Volden i vor Tid blev revet ned. Det fik Lov til at staa, da det ikke stod nogen i Vejen; den tykke røde Mur med de svære Sten blev blot overvokset med Vin og Vedbend og indhegnet.

Et andet gammelt Taarn blev ogsaa fundet, da Volden blev sløjfet, men det laa lige, hvor Nørre Voldgade skulde gaa, og derfor maatte det desværre rives ned. Det var endda over to Hundrede Aar ældre end Jermers Taarn, for det hørte til den Befæstning, der blev lagt om Byen c. 1290. »Hanetaarnet« (ɔ: Hjørnetaarnet) hed det. Murene var over to Alen tykke, og der var ti Alen fra den ene Side af Muren til den anden inde i Taarnet. Det laa ud for Larslejstræde, og en Firkant af Brostene, der ligger paa tværs af de andre, viser Stedet.

Striden mellem Kongerne og Bisperne blev ved. Da Erik Menved i 1294 havde fængslet Jens Grand, gjorde Borgerne et kækt Forsøg paa at slippe væk fra Roskildebispens Herredømme. Han havde lige givet dem en ny Stadsret, men næsten alt i den var til hans egen Fordel, og især blev det udtrykkelig forbudt at stifte Gilder. Da nu Kongen tilmed havde ladet Borgerne vide, at han nok skulde hjælpe dem, hvis de »kom til« at fængsle hans Fjender eller fratage dem deres Gods, saa forstod man nok i København, hvad Meningen var.

En Aften, da Bispen, Johannes Krag, var i Byen, brød Oprøret løs. Stormklokken lød, og Borgerne stimlede bevæbnede sammen nede ved Stranden. Slottet vovede de dog ikke at storme, de nøjedes med at skyde paa det med Blider. Om Natten holdt de Raad paa St. Nikolai Kirkegaard og klagede næste Dag til Kongen over Bispen, hvor-

paa de holdt et Gildeslag, — ligesom for at vise Bispen, at de ikke var bange for ham.

Men da det kom til Stykket, kunde Kongen alligevel ikke hjælpe dem. Borgerne maatte kønt gaa paa Forlig med Bispen og fik endnu mindre at sige i deres egen By, end de havde haft før.

— Saa kom den sørgelige Tid, da Danmark var i Tyskernes Vold, pantsat af Landets egne Konger.

Tyskerne havde i Forvejen meget at sige i København. Næsten al Handel var i Hænderne paa dem, kun lidt Torvehandel kunde Borgerne selv drive. Ellers besørgede Tyskerne det hele, Byens Forsyning med udenlandske Varer og alt større Salg. »Pebersvende« kaldte man de Forretningsfolk, som Hansestæderne holdt heroppe; Peber og andre Krydderier var en vigtig Del af deres Varer. Naar de havde betalt en ringe Afgift — et Pund Peber — til Magistraten, saa styrede de for Resten deres Sager selv, uden at Byen havde noget over dem at sige. De fleste af dem var ikke gifte — de maatte ikke for deres Principaler nede i Tyskland —, derfra har vi faaet Navnet »Pebersvend« til en ældre Mand, der ikke er gift.

Hel tysk var Byen nær bleven i Pantsætningens Tid. I en hel Snes Aar regerede Holstenerne her, og det gik med Udplyndringer og Voldsgerninger som i det øvrige Land. Selv efter at Panteherrerne havde faaet deres Penge, vilde de ikke slippe Byen, og til sidst maatte Valdemar Atterdag jage dem ud med Magt. Bispen i Roskilde var fædrelandskærlig nok til at lade Kongen beholde Byen som Tak for, at Valdemar havde friet Kirken og Folket fra Fjendernes Trældom.

Men netop under ham skulde Byen faa sin værste Medfart, for nu begyndte Hansestæderne at forstaa, at den lille By ved Sundet med Tiden kunde blive dem en slem Medbejler. Og saa skulde den knuses.

Valdemar havde ødelagt Visby, men Hansestæderne samlede alle Kongens Fjender i et Forbund, og han maatte flygte ud af Landet. Det var en udtrykkelig Aftale mellem Fjenderne, at naar København var indtaget, skulde Borgen nedbrydes. Og det blev den. En lybsk Flaade indtog i 1368 Byen og lagde den øde i Bund og Grund. Indløbet til Havnen blev stoppet ved sænkede Skibe, og Borgen plyndret og brudt ned. 47 Stenhuggere fra forskellige Hansebyer besørgede Arbejdet. København var ikke mere til.

Tyskerne havde gjort Arbejdet med god Villie, men dog ikke grundigt nok. Kong Valdemar fik sit Rige tilbage, og København voksede atter op og kom til Kræfter, selv om det tog Tid. Husene rejste sig paa ny om de snævre Gader, Borgen blev genopført, — og Bispen kom atter i Tanker om, at det var hans By. Da Kong Valdemar døde, gik København tilbage til Bispestolen.

— Hvordan saa der nu ud i København paa den Tid? Ved vi noget derom? Ja, vi har for det første en »Jordebog« fra Aaret 1380. Det er en Bog, der opregner Grundene i Byen og nævner Navnene paa en Del af Indbyggerne. Men ogsaa ad anden Vej kan vi faa noget at vide. Naar der graves Grund til nye Huse eller lægges Vand- eller Kloakrør ned, kommer der ofte et Stykke Grundmur, en gammel Brønd, Resterne af et Bolværk eller en Dæmning frem, og kyndige Folk kan deraf regne en Del ud om Byens Udseende i gamle Dage.

— — Lad os tage en lille Tur til København ved Aar 1400.

Ude fra Øresund ser vi Byen. Det friske blaa Vand ombølger den dengang som nu, men det store Mylder af Taarne, Skorstene og høje Bygninger er der ikke. Kun nogle faa Kirker og Borgen paa Slotsholmen rager op over de lave Huse.

Det er rart at komme i Havn, Søen er ikke sikker.

Der er ganske vist ingen Vender mere, men Hansestædernes Kapere »Fetaljebrødrene«, der har »Gud til Ven og alle til Fjender«, gør Jagt paa enhver fredelig Sejler.

Vi kommer forbi en tre fire lave Øer (der ligger Gammelholm nu). Inde bag dem er der en Havn, det er den gamle Sildehavn. Der er for lavt for os, vi vil ind i den rigtige Havn bag om Slottet.

Sejlene mindskes. Vi glider langs »Ved Stranden« og kommer forbi et stort Taarn ude paa Slotsholmen. Her begynder Havnen. Den store Bom, der kan spærre for Indløbet, er slaaet til Side, og da vi har gjort Rede for, hvad for Folk vi er, slipper vi igennem uden at gøre Bekendtskab med Bliderne paa Toppen af Borgtaarnene eller maaske endog med de ganske nymodens frygtelige Skydevaaben, der spyer Ild og Røg og Stenkugler ud af et langt Jernrør.

Langsomt sejler vi videre der, hvor nu »Gammel Strand«, »Snaregade« og »Magstræde« ligger. Skib ved Skib er fortøjede ved den lange Brygge, der losses og lades paa Kraft, Tummel og Raab lyder ud til os. Der er ofte travlt i Havnen; kniber det haardt, kan Borgerne endog faa Lov at losse Skibene paa Helligdagene.

Den lange Brygge hedder Ladbro (ned til den fører nuværende Kompagnistræde og Læderstræde). Nu skal vi i Land og se paa Byen. Men Rejsen har gjort os snavset, og i en By med saa mange offentlige Badstuer maa vi se pæne ud. Derfor gaar vi fra Ladbro op gennem »Badstuestrædet« til »Strandbadstuen« og betror os til Klavs Badstuemand. Store Stene bliver glødede, og der bliver slaaet Vand over dem, saa at hele Rummet fyldes med Damp; dernæst faar vi et Birkeris eller en Badekvast til at prygle os selv med og til sidst en Spand koldt Vand over Kroppen. Der er mange Folk i Badstuen; vil man høre eller fortælle nyt, kan man altid træffe Bekendte der.

Det kan man ogsaa i Ølhusene, hvor »Ølkonen« skænker det simple danske og det dyre tyske Øl i store Trækrus. Men lad os blive derfra. »Altid rejser sig Kiv i Ølkonens Hus«, siger det gamle Ordsprog. Kom vi i Klammeri og fik Jakob Bysvend paa Halsen, vilde vi nok blive dømte strengt efter Loven, der siger, at ingen maa bære Vaaben inden for »Byens Planker«. Borgerne selv, de spadserer nok saa flot om med Sværd ved Siden trods Bispens Befaling.

Nej, vi er fredelige Folk og gaar op ad Torvet til for at se paa Handelen og Færdselen. Gaderne er ikke flotte, Husene endnu mindre. Det er smaa Bygninger af Træ eller klinede med Ler. De har Straatag og vender Gavlen ud til Gaden. Store Haver og Kaalgaarde ligger bagved og imellem dem. Gaden er skrækkelig. Man kaster glatvæk alt Fejeskarn, Køkkenaffald og Gødning fra Stalden uden for sin Dør, saa at det hele er en stor Mødding. Enkelte lægger Fortov foran deres Hus, men det er næsten umuligt at balancere paa de ulige høje Sten. Og saa løber Svinene os om Benene hele Tiden. De skal have deres lovlige Næring paa Gaden; træffer vi et med en Klokke om Halsen, maa vi vise det særlig Respekt. Det ejes af Københavns milde Stiftelse: Helligaandshuset, og at fede paa det er en god Gerning.

Fra Badstuestræde kommer vi omtrent lige ud paa Gammel Torv. Torvet er meget større end nu. Det gaar helt op til Frue Kirke og Studiestræde, og er ogsaa en hel Del bredere end i vore Dage. Nytorv er derimod ikke til, Pladsen er optaget af store Haver.

Det er Torvedag, og der er mange Mennesker paa Færde. De flokkes om Træboderne, der er opstillede paa de tre Sider af det store Torv. Først kommer vi forbi »Skoboderne«, hvor »Suderne« eller Skomagerne holder til. Der ligger Skovbogade nu. Tæt op til dem laa Klædeboderne

og Skinderboderne, begge i nuværende Skindergade. Hos Skinderne fik man al Slags garvede Sager. Paa den anden Side Kirken, ved Nørregade, laa Saltboderne, og paa Vestergade boede Smedene og Rebslagerne.

Der er ogsaa Kræmmerboder med broget Udvalg af udenlandske Varer, og fra dem lyder Pebersvendenes fremmede Maal. Ingen Steder kommer Handelen i Stand uden efter lang Tingen og Snakken. Her skal en gammel Borgermand have sig et solidt Stykke Klæde til en ny Kjortel. Der skal mange Alen Tøj til, for Kjortelen skal gaa helt ned til Fødderne. En og anden ung Mand, der har været ude at rejse, lapser sig med at vise den nye tyske Mode frem: kort Kjortel og stramme »Broge« paa Benene, hvert Bukseben i sin Kulør. Pyntede Borgerkoner med høje Huelin spadserer om og beundrer de udenlandske Herligheder. Ved Saltboderne staar de simple Bønder i grove graa Klæder og tinger om et Maal Salt, og Graabrødremunke i askegraa Kutter og med Træklodser under Fødderne vralter over Torvet. De er ude med Kurv og Pose for som flittige Bier at samle Gaver ind til deres Kloster.

Der er stadig Nyt at se. Her knæler Folk med blottede Hoveder for en Procession af gejstlige. De brogede Dragter og det gyldne Kors lyser i Solen. Peblingene kommer vandrende fra den latinske Skole ovre i Dyrkøb ved Frue Kirke. Pludselig ser de, at der er Opløb paa Torvet og sætter i fuldt Løb, saa at den lange Svans i deres sorte Hætter staar ud for Vinden. De har ikke Raad til at lade nogen Morskab gaa forbi; i Skolen er der kun Lektier og tørre Hug, og Føden skal de som andre Tiggere samle for Godtfolks Døre.

Hvad er der paa Færde? Jo, Mikkel Ganger har købt en tysk Daggert, men han er ikke tilfreds med den. Bodsvenden forlanger 2 Øre for at lade Handelen gaa tilbage, og det er hans lovlige Ret, men Mikkel har overfaldet ham

En Torvedag i København
henimod Aar 1400

med Skældsord og Slag. Bysvendene med Bispens Mærke i Stavene baner sig Vej gennem Hoben, og Mikkel føres bort. Ivrigt drøftes det mellem Folk, om han vil blive dømt for at have brudt Torvefreden, — og det er dyrt, 40 Mark til Bispen og 40 til Byen, — eller om han kan slippe med at komme i Gabestokken for almindelige Optøjer.

Det faar man nu at vide, naar der næste Tingdag holdes Ret uden for Raadhuset, skraat over for Frue Kirke. Der staar »Tyvestenen«, som den anklagede skal sidde paa. I hvert Fald slipper Mikkel nok billigere end den stakkels Tyv, der stjal et Stykke Klæde i Morges. For ham er Galgen vis.

Galgen er uden for Byen, men Gabestokken staar parat paa selve Torvet. Og ved Siden af den staar »Kagen«, som Synderen, der skal have Prygl, bliver bundet til.

Vi kigger ned ad Vestergade og ser Vesterport for Enden af Gaden. Der er ellers ikke noget at se i den Del af Byen. Den ligger endnu ubebygget hen fra den Tid, da Lybækkerne ødelagde København.

Vimmelskaftet er den flotteste Gade; der er i hvert Fald flere Stenhuse i den. »Tyskmannegaden« hedder den; paa den ene Side ligger nemlig Tyskernes Pakhuse, som gaar ned til Stranden. Den gaar vi ned ad og kommer forbi Slagternes (Kødmangernes) Boder. De blev senere flyttede til Købmagergade, der fik Navn efter dem, idet »Kødmanger« blev lavet om til »Købmager«.

Vi gør et Løb op ad Klosterstræde. Der har Graabrødrene deres Kloster i et Hjørne af nuværende Graabrødretorv. Selve Torvet var Klosterets Abildgaard. Bag denne havde Munkene et Teglværk. — Omkring en Gaardsplads ligger Kirken og andre Bygninger med en stor Forsamlingssal, Spisesalen, Køkkenet, Bryggerset, Gæsteherberget og Munkefængslet. (Af dette sidste er en Del af Murene bevaret i Huset Nr. 11 paa Graabrødretorv).

Lad os ogsaa standse lidt og se paa »Helligaandshuset«, der ligger, hvor vi nu har Helligaandskirken. Thi det er kønt, at der bliver tænkt paa de fattige og syge. Saa længe den fattige kan bjerge Livet ved Tiggeri, faar han ganske vist Lov til det, men kan han ikke mere, saa tager Brødrene ved Helligaandshuset sig af ham og plejer ham. Og for de stakkels spedalske med den skrækkelige Sygdom er der et »St. Jørgens Hus« ude bag St. Jørgens Sø.

Vi gaar videre ned ad Tyskmannegaden. Der er ingen Højbroplads, men et Par snævre Stræder fører ned til Færgebroen ved Stranden. — Ud ad Østergade er Spadsereturen snart endt. Østerport staar et Stykke inde paa Østergade; uden for den ser vi en lav Strandeng og saa Vandet. Der er kun Huse paa den ene Side af Gaden, paa den anden ligger den store Kirkegaard, der hører til St. Nikolai Kirke.

Paa den Kant kommer vi altsaa ikke videre, lad os saa gaa op ad Købmagergade. Den hedder »Bjørnebrogade«. Der er ogsaa et enkelt Stenhus, men for Resten gaar Gaden ikke ret langt op. Allerede hvor nu Regensen ligger, er »Byens Ende«; hvad der ligger her udenfor, er Haver, Kaalgaarde og store sumpede Strækninger uden om en Sø.

Der har nemlig ligget en Sø oppe i Kvarteret ved Aabenraa med Afløb til den østlige af »Byens Render«. Baade dette Vandløb og det andet ovre ved Kattesund blev lidt efter lidt tilstoppet og blev til en Række Sumpe og Pytter. Det var nemlig alt for fristende for Folk at kaste Affald og Skarn ud i Vandet, hvor det enten sank til Bunds eller sejlede videre ud i Havnen, der til sidst ogsaa blev tilstoppet.

Men under vort Besøg i Byen flyder Vandet endnu gennem Renderne, endda kraftigt nok til at drive Vandmøller. — Paa denne Kant faar vi ogsaa »Byens Planker« at se. De udgør ikke noget meget solidt Værn, — det kan ske, at en Mand, der ikke maa komme ud gennem Portene, piller et Bræt løs og kniber sig igennem. Men det hjælper,

at der er Grav foran. Og Mur kan man i hvert Fald ikke bygge her, hvor Jorden er saa blød.

Gennem de sumpede Egne ved Krystalgade arbejder vi os op til Klokkehøjen og Hanetaarnet ved Nørrevold. Herfra har vi Udsigt over hele Byen. Det gaar mod Aften, Solen gaar ned bag Solbjerg By ude i Vest, Aftenklokkerne ringer fra Vor Frue og Petri Kirker fra St. Nikolai og den lille St. Clemens, de søfarendes Kirke, bygget nede ved Stranden. (Den laa i den vestligste Del af nuværende Frederiksberggade). — Da vi kommer ned i Byen igen, bliver Køerne og Faarene drevne gennem Byen hjem til Staldene. Det gør nu ikke Gaderne finere, men de fleste af Borgerne har Kreaturer, og det nyttige gaar forud for det behagelige.

Klokken er seks. Folk har spist deres Vesper og trækker frisk Luft uden for Dørene. De ser med Misundelse paa de pyntede Pebersvende, der tripper af Sted gennem Pløret til deres Gildeslag i »det tyske Kompagni«. Rimeligvis misunder de dem endnu mere, naar de ved Nitiden kommer derfra, dinglende og skraalende. De Tyskere kan gøre, hvad de vil, men ærlige danske Haandværksfolk maa ikke faa Lov for Bispen til at drikke hinanden ærligen og retsindigen til i et Gildeslag.

Og saa gaar de til Ro, alle de gode Borgermænd, baade Niels Krage, Bo Hest, Esger Flue og Jens Blomme med de gode gamle danske Navne, og Peder Bødker, Mikkel Aalekarl, Hans Kernemælk og Niels Flækkesild, der har faaet Navn efter deres Bestilling og ikke slæber om med et Øgenavn som den brave »Jonas Grummekarl« eller »Niels Drukken« og »Peder Galen«. Og de vil sove trygt, til Solen staar op, hvis ikke Brandklokkens Klemten midt om Natten jager alle ud af Dynerne.

Lad os haabe, at Graabrødrene vil huse os i Nat. Thi flakker vi om paa Maa og Faa efter Klokken ni, er vi Vægternes sikre Bytte. Og med det Københavnersprog, vi

taler, er det næppe rimeligt, at de vil erkende os som deres egne Bysbørn.

I Aaret 1416 blev det endelig afgjort, hvem der skulde have København, Kongen eller Bispen. Erik af Pommern tog nemlig uden videre Byen fra Bispen og brød sig ikke Spor om alt, hvad han indvendte. Fra nu af var København Kongens By, og Borgerne fik samme Rettigheder som Folkene i de andre Købstæder.

— Hansestæderne kunde ikke glemme, at de engang havde haft Held til at ødelægge København, og det Kunststykke havde de Lyst til at gøre en Gang til. Nu havde Kong Erik netop begyndt at kræve Told af de Skibe, der gik gennem Øresund, og derved fik Tyskerne en Grund til at slaa løs. En stor hanseatisk Flaade med 8000 Mand om Bord stak i Søen i 1427 og sejlede mod København. Hansestæderne ventede en stor og rigt ladet Handelsflaade hjem, og nu var det Meningen, at Krigsskibene først skulde hjælpe den skikkelig gennem Sundet. Først naar det var besørget, skulde de gaa løs paa København. Men det kom til at gaa helt anderledes, for bedst som Tyskerne var paa Opvejen mod Helsingør, gik den danske Flaade løs paa dem.

Det var et helt Vovestykke. De danske Skibe var kun Smaapuslinger mod de høje og svære tyske Skibe, men det var kække Folk, de havde om Bord. Hanseaterne havde slet ikke regnet med, at de skulde til at slaas nu, og det forvirrede dem. I Spidsen for deres Flaade sejlede en hamburgsk Borgmester. Han raabte over til Hovedanføreren, den lybske Raadmand Tideman Sten og spurgte, hvad han skulde gøre. — »Løs paa dem i Guds Navn!« var Svaret.

Saa begyndte Kampen. Hamburgeren, der var i Spidsen, var den første, der blev entret og taget. Tideman Sten vilde ikke vente, til det gik ham selv ligesaadan; han flygtede for fulde Sejl Syd paa, og hele Flaaden fulgte ham. Kun

to af hans Skibe bed fra sig og erobrede endog et Par af vore, — der hænger endnu en erobret Fane i Mariekirken i Lybæk. Men det var jo kun en ringe Trøst, for nu kom det bedste.

Faa Timer efter sejlede den store Handelsflaade ned gennem Øresund og faldt lige i Hænderne paa de Danske. 400,000 Mark var den værd, og Tideman Sten blev ikke naadig modtaget, da han kom hjem. Han havde nær mistet Hovedet for den Bedrift, og mange Tider efter blev Lybækkerne drillede med deres Søtogt mod København.

Naturligvis vilde de have Hævn, og Aaret efter sendte de 260 Skibe med 12000 Mand mod København. Den danske Flaade var ikke klar til at tage imod dem, men man hjalp sig med Tømmerflaader, der blev lagte ud foran Havnen. Paa en af dem stod en Ko. Det skulde være en Haan mod Lybækkerne. Det hed sig nemlig, at deres Skibe var lastede med Salt og tomme Tønder, for at de kunde føre alt det danske Kvæg med sig, — saa nu kunde de jo først prøve paa at faa fat paa den ene Ko.

Men det fik de ikke engang. Det blev en vældig Kamp, en øredøvende Kanontorden, — 200 Kanoner dundrede fra Slottet, Skibene og Tømmerflaaderne, men i Land kunde Fjenden ikke komme, til Trods for at han ogsaa satte Tømmerflaader i Vandet, for at Skytset kunde række længere ind. Og da saa de Danske til sidst gjorde et pludseligt og voldsomt Angreb, trak Lybækkerne sig tilbage.

Det var Dronning Philippa, der havde bragt Forsvaret i Orden og sat Mod i Borgerne. Medens de sloges ude paa Reden, laa hun og hendes Jomfruer paa Knæ i Kirkerne og bad Gud om Sejr. Kong Erik var derimod ikke med i Kampen. Han var i Sorø, hed det sig, og havde saa travlt med Andagtsøvelser, at han ikke kunde komme. Det kunde Københavns Borgere aldrig tilgive ham.

— Under Kong Eriks Regering gik København rask frem

og var snart den første By i Riget. Den næste Konge, Kristoffer af Bajern, blev ganske vist kronet i Ribe, men det er ogsaa sidste Gang, en af de andre Byer faar Lov at gaa forud. Da Kong Kristoffer giftede sig med Dronning Dorothea, stod Brylluppet paa Københavns Slot, og fra nu af boede Kongerne i København, naar de ikke var paa Rejser rundt i Riget.

I 1443 fik Byen en ny Stadsret i Stedet for den gamle fra 1254, og nu var hvert Minde om Bispens Herredømme forsvundet. Det næste, Borgerne kunde ønske sig, var at slippe ud af det Tyranni, som Tyskerne øvede over Handelen. Men ogsaa paa det Punkt gik det godt frem. De tyskfødte Konger hentede ganske vist Skarer af Adelsmænd ind fra deres Hjemland, men de forstod saa meget, at Handelen maatte de Danske selv have Lov at besørge, dersom Landet skulde gaa frem. Kristian den Første ophævede derfor ogsaa de tyske Købmænds Forening »det tyske Kompagni« og forbød dem at blive i København om Vinteren, naar de ikke vilde nedsætte sig som Borgere i Byen.

Under den samme Konge fik København sit Universitet. Kong Christian besøgte Paven i Rom og fik Tilladelse til at oprette det. Maaske har Paven syntes, at de Danske kunde trænge til lidt mere Dannelse; i det mindste spottede han over, at Kongen ikke kunde Latin og sagde: »Han er en køn Fugl, naar han bare kunde tale«. Den 1ste Juni 1479 blev Universitetet indviet og fik Læsestuer paa Raadhuset over for Frue Kirke. Man var nødt til at begynde ganske smaat, kun med nogle faa Lærere, — og mange Folk sendte alligevel deres Sønner udenlands, naar de skulde studere.

Kong Hans gik videre med at trykke de tyske Købmænd ned. Han gav baade Englændere, Franskmænd og Hollændere samme Rettigheder som Tyskerne, og det hjalp godt. Naar de skulde dele med saa mange, fik de ikke ret meget

at sige. Heller ikke med Magt kunde de haabe at komme nogen Vej. Kongen lod bygge Orlogsskibe, større og bedre end deres, og for første Gang sejlede store og vel udrustede Krigsflaader ud fra Københavns Red.

Kong Hans var godt lidt i København. Tre danske Konger var bleven hentede fra Tyskland, Hans var den første i lange Tider, der var født i Danmark. Man saa, hvor tappert han sloges mod Landets Fjender, og hvor trofast han støttede Borgerne mod de tyske Handelsfolk. Desuden var han jævn og ligefrem i sit daglige Liv. Baade han og hans Dronning, Christine, kom undertiden ned og besøgte Borgerne i Handelsforeningen »det danske Kompagni«. Den var bleven en stor og vigtig Forening, da det tyske Kompagni blev ophævet. I Ladbrostræde laa Kompagniets Hus, derfor blev det ene Stykke af Gaden kaldt »Kompagnistræde«. Det andet mistede ogsaa sit Navn. Da »Ladbro« ikke længere blev brugt som Havneplads, forstod man ikke, hvad Ladbrostræde betød og fordrejede Navnet til »Læderstræde«.

Den Opdragelse, som Kongen gav sin Søn, den lille Prins Christian, forbavsede Folk. Han boede ikke engang hjemme paa Slottet, men hos en anset Borgermand, Hans Bogbinder, nede paa Hjørnet af Højbro Plads og Amager Torv. Prinsen legede med Byens Drenge, især med Hans Bogbinders Sønner, Hans og Ambrosius. De morede sig med at klavre paa Taget oppe paa Slottet eller tumlede med hinanden nede i Slottets store »Vingaard«, — der hvor nu Vingaardsstræde ligger. Prinsens Lærer, en Kannik ved Frue Kirke, kunde aldeles ikke holde Styr paa ham. Derfor tog han ham med i Kirken og lod ham staa og synge i Kor med de fattige Peblinger. Men det syntes Kongen dog ikke om, og Prinsen fik en anden Lærer.

Da han voksede fra Barnestregerne, fandt han paa anden Morskab. Der kom Klage til Kongen over, at Prinsen og

hans Venner gjorde Optøjer paa Gaderne om Natten, gav sig i Slagsmaal med Folk og brød ind i Borgernes Huse. Prinsen havde sørget for at kunne slippe ind paa Slottet igen; Vagten havde faaet Penge for at holde Porten aaben.

Kong Hans blev alvorlig vred, og Prinsen fik en Formaning, saa at han baade kunde høre og føle den. Man voksede ikke saa tidlig fra Pryglene dengang som nu.

Men Prinsen fik dog ogsaa noget godt ud af al den farlige Frihed, han havde haft. Han lærte Borgerne at kende og kom til at holde af dem, og de af ham. Maaske har ingen anden Konge villet gøre saa meget for Københavnerne som han, — og saa kom netop han til at føre de frygteligste Ulykker over dem.

To Gange havde han Planer om at hjælpe Københavns Handel frem. Først havde han tænkt paa, at Byen skulde være »Stabelstad«, — det vil sige, at alle Varer skulde føres fra og til hele Riget gennem København. Den anden Plan var endnu større. Da han havde erobret Sverige, besluttede han, at nu skulde København, Stockholm og endnu et Par Byer danne et stort Handelsforbund, saadan som Hansestæderne havde det. Al Handel paa Østersøen skulde drives af de nordiske Folk.

Ingen af Planerne blev til noget, for Kongen blev jo jaget væk, men de viste hans gode Villie. — Og Lybækkerne glemte ham det ikke.

1514 blev Christian kronet, og 1515 blev han gift med Elisabeth af Østerrig. Mange Gange havde der været Tale om, at han skulde giftes, men der blev stadig ingenting af det. Sagen var jo den, at han kun brød sig om Dyveke, som han havde truffet i Norge og taget med ned til København. Hun og hendes kloge Moder, »Mutter Sigbrit«, boede om Sommeren ude ved »Hvidøre« paa Strandvejen; senere kom de til at bo i en Gaard, som Kongen købte til dem,

paa Hjørnet af Amagertorv og Lille Helliggeiststræde (Niels Hemmingsensgade).

Men nu blev det altsaa til Alvor med Giftermaalet. Adelsmanden Mogens Gjø blev paa Kongens Vegne viet til Bruden nede i Bryssel under mægtig Pomp og Pragt. Samme Dag blev Kong Kristian kronet i København.

Kongen havde ved sit Hof en Spaamand og Stjernetyder. — Han var ikke altid lige heldig med sine Spaadomme. Engang havde han spaaet, at en Handelsflaade skulde komme lykkelig hjem. Det gjorde den ogsaa, der manglede blot eet Skib — og det var ladet med Stjernetyderens Varer. — Der var sket en Del skrækkelige Ting lige før Brylluppet, og Spaamanden skulde forklare, om de varslede noget ondt. Først havde der nemlig været Jordskælv i København og kort efter en saa frygtelig Orkan, at Knappen paa Frue Kirkes nye Spir blæste ned. Stjernetyderen var betænkelig og mente, at det lovede ikke godt.

Han fik Ret, — Ulykke fik Kongen og Dronningen nok af i deres Liv. Og store og smaa Ærgrelser manglede det ikke paa ved selve Brylluppet. Det skulde staa den 1ste Juli, og Kongen havde sendt en prægtig Flaade til Nederlandene for at hente Prinsessen; men hun blev forsinket mere end en hel Maaned.

Imedens gik man og ventede spændt i København. Alt var færdigt til Festen. Først og fremmest var der købt Masser af kostbare Vine og al Slags udenlandsk Øl. Hoffolk og Krigsfolk straalede i nye Dragter af Silke og Fløjel, Brocade og Gyldenstykke. Slottet var pudset op, og Kongen havde laant ni Trompetere og en Trommeslager hos Hertugen af Sachsen.

Men stadig ingen Brud, og — hvad der var næsten værre for Kongen — heller ingen Penge fra Nederlandene. Kejseren skulde udbetale en Trediedel af Medgiften, 83,000 Gylden, ved St. Hansdag. Men han bad undskylde, — han

kunde ikke. Det var de Penge, Kong Christian skulde have betalt alle Herlighederne med.

Bryllupsgæsterne var komne. Alle Landets Adelsmænd naturligvis, en Mængde fremmede Fyrster, endogsaa en Legat fra Paven med Syndsforladelse til dem alle sammen. Men de blev ked af at vente. Kongen maatte døje den Ærgrelse, at de fleste fyrstelige Gæster rejste deres Vej igen før Brylluppet.

Desuden havde han Bryderier med Brudens kejserlige Slægt. De var hverken tilfredse med hans Udseende eller med hans Opførsel. De vilde have, at han skulde tage sit Skæg af, fordi det ikke mere var moderne at gaa med langt Skæg, og de vilde ikke finde sig i, at han stadig beholdt Dyveke. Der var nok til at tage Glæden af Festen for ham.

Endelig kom hun da, den stakkels lille Prinsesse. Hun var søsyg hele Vejen herop og havde Feber, fra hun kom i Land ved Helsingør og i al den Tid, Bryllupsfesten varede. Indtoget i København blev ødelagt af et øsende Regnvejr, der spolerede de fine Dragter til stor Sorg baade for dem, der bar dem, og for dem, der skulde se paa Stadsen. Bruden var saa syg, at Vielsen maatte holdes i en Sal paa Slottet, og selv Bryllupsmaden var nok ikke videre vellykket. Kort sagt, Stjernetyderen kunde fristes til at tro paa sine egne Spaadomme.

Men een Ting kunde han ikke se i Forvejen, og den vejede op mod meget ondt. Det var, at Dronning Elisabeth blev sin Konge en udmærket og trofast Hustru, der ikke svigtede ham, selv da Kronen faldt af hans Hoved, og han blev en fattig og hjemløs Mand.

Hvordan det gik Dyveke, ved vi alle. Kongens Hævn ramte Torben Oxe. Han blev henrettet ude paa St. Gjertruds Kirkegaard, der, hvor nu Kultorvet ligger; i det Hjørne af Byen var der endnu kun faa Huse. Torben Oxe var ilde

lidt af Folk, og der var næppe mange der beklagede ham, selv om man ikke troede, at han var skyldig. Dyveke, Kongens »lille Due« havde saa mange Fjender. Et Gesandtskab fra Kejseren havde Ordre til at prøve at faa hende fjernet med det gode, men kunde de ikke det, saa skulde de »spille hende en grov Streg«. Sigbrit troede da heller ikke paa Torben Oxes Skyld, men mente, at der var mægtigere Folk, man kunde have Mistanke til.

Sigbrit var almindelig forhadt. Adelsmændene behandlede hun med den største Haan. Det var ikke de fineste Ord, de brugte om hende, naar de maatte staa og trippe i Sneen uden for hendes Bolig paa Amagertorv, fordi hendes gode Venner blandt Borgerne kom først ind. En Heks var hun, og det ugudeligste Skarn under Solen. Det mente ogsaa alle de Borgere, hun saa paa Fingrene med deres Regnskaber; de skælvede for hendes skarpe Øjne og hvasse Tunge. Men dygtig var hun, det er sikkert og vist.

Hun havde set i sit Fædreland, Holland, at en By trivedes bedst uden alt det Roderi, som firbenede og tobenede Svin var enige om at frembringe. Saa prøvede hun at sætte Skik paa de danske Købstæder efter hollandsk Vis. Kvæget maatte ikke komme ind i Byen; hver Fredag skulde Gader, Stræder og Torve renses, og hver Mand skulde holde sit Hus rent og lade Gulve og Bænke skure. Mange kunde godt se, at hun havde Ret i de Ting. »Havde Kongen blot alene brugt hende som Gadefejerske og ikke videre, saa kunde hun være bleven Landet en nyttig Kvinde«, skriver en Mand paa den Tid.

Men Kongen brugte hende ganske vist til mere; hun var hans eneste og almægtige Minister. Selv pralede hun med sin Magt. Kongen skulde ikke gøre andet, end hvad hun vilde, saa længe hun var ham paa ti Mile nær. — Selv en saa nyttig Ting, som at hun hentede »Amagerne« her til Landet, satte ondt Blod. Naturligvis smagte det godt,

al den dejlige Kaal og alle Urterne, som Hollænderne forstod at faa til at gro paa Amager, men man var vred over, at de danske Bønder maatte flytte fra Øen for de fremmedes Skyld.

Hadet mod Sigbrit bragte hende ligefrem i Livsfare. Kongen havde engang en Lejr ude ved Solbjerg, og da han en Dag holdt Mønstring derude, vilde Sigbrit ud at se paa det. Hun gik med en Pige ude mellem Peblingesøen og St. Jørgens Sø, da et Par drukne Soldater kom gaaende bag hende. »Skam faa hun, det er hende, der regerer Kongen«, sagde den ene, og saa kastede de hende uden videre i Vandet. Pigen skreg og løb sin Vej, og Sigbrit skreg ogsaa, til der kom Folk og trak hende op. Mærkeligt nok kom Kongen ogsaa til Stede. Han fik hende op i en Vogn, men hun var nær ikke sluppen levende hjem endda, for Vagtposterne ved Nørreport skød flere Gange efter Vognen, da hun kørte ind i Byen. Kongen red efter de to Soldater og slog dem til Jorden med egen Haand. Et Par Dage efter kom de i Galgen.

Københavnerne havde i det hele taget rig Lejlighed til at se Krigsfolk i de Dage. Tre Gange maatte Kongen tage Tag med Sverige, før han fik Magt med det, og Hærene med de hvervede Soldater samledes ved København. De raa og gudsforgaaende Landsknægte var en Skræk for Borgerne ved deres Optøjer og Slagsmaal.

I 1519 var det særlig galt. Der laa baade Skotter og Tyskere i Byen. Ingenting havde de at bestille andet end at svire og spille Terninger, saa det skulde jo nok give Spektakler. En Dag havde en Skotte saaret en Tysker, og dennes Landsmænd vilde have Hævn. Skotterne holdt til i et Hus paa Frue Plads oppe ved Nørregade. Der drog Tyskerne hen og raabte til dem om at komme ud og slaas; men Skotterne, der var de færreste, spærrede blot Dørene. Saa stak Tyskerne Ild paa Huset, og efterhaanden som

deres Modstandere maatte flygte fra Røgen og Ilden, blev de huggede ned. Desuden gjorde de hele Byen over Jagt paa Skotterne, forfulgte dem langs ad Gaderne og ind i Husene og myrdede for Fode. Hele Byen kom i Oprør. Først red den kongelige Herold, senere Kongen selv ned fra Slottet for at paabyde Fred, men Tyskerne var aldeles rasende og havde ikke engang Respekt for ham. Kongen maatte se paa, at en Skotte, der havde gemt sig under hans Hest, blev stukket ned af en tysk Landsknægt. Først da alle Skotter, der viste sig, var dræbte, begyndte Raseriet at gaa over, og andre Tropper, som Kongen lod rykke ind i Byen, skaffede endelig Ro til Veje.

Det var Begyndelsen til Kong Christians sidste Krigstog mod Sverige, det, der skulde ende med det stockholmske Blodbad. Den danske Adel gjorde Oprør, og Kongen maatte forlade Landet. Stor Sorg var der i København, da han og Dronningen med deres tre smaa Børn sejlede bort fra Byen. Nede ved Havnen stimlede alle Borgerne sammen for med Taarer i Øjnene at give Kongen deres Hilsen og Farvel. Mod dem havde han aldrig været grusom eller rænkefuld; alt, hvad de ikke kunde lide, af hans Paabud, det skyldte de blot Sigbrit for. Det hed sig, at hun blev baaren om Bord i en Trækasse, saa angest var hun for at vise sig for dem.

Kong Christians Farbroder, Frederik den Første, som Adelen tog til Konge, vilde straks have fat paa København. Først lovede han Guld og grønne Skove. Han vilde være Borgerne en naadig Herre; de skulde beholde alle deres gamle Rettigheder og Friheder, og al ny Told og Tynge skulde de slippe for.

Det hjalp ikke. København havde lovet Kong Christian at forsvare sig i fire Maaneder, og det holdt den. Den forsvarede sig endda i hele syv.

Saa længe maatte Kong Frederik ligge for Staden. Hans

Lejr laa paa Landsbyen Serridslevs Marker. Hæren, han havde, var kun lille, og Penge havde han ingen af. Derfor var der stadige Uroligheder mellem Soldaterne, som ingen Sold fik. De plyndrede hos Bønderne, og Bønderne rottede sig sammen og slog Soldaterne ihjel. Lybækkerne skulde spærre København inde fra Søsiden med deres Flaade, men det besørgede de meget daarligt; til sidst flygtede de over Hals og Hoved, blot fordi fire af Kong Christians Skibe nærmede sig.

Inde i Byen var der Mad og Drikke i Overflod. Fjendens Kugler gjorde ingen Skade, og Soldaterne ønskede bare, at Belejringshæren vilde storme, for at de kunde komme til at prøve Kræfter med den. Men Kommandanten, Henrik Gøye, var en besindig Mand. Han vidste, det kunde ikke gaa i Længden. Hele det øvrige Land var i den nye Konges Magt; i Tyskland flakkede Kong Christian om og søgte forgæves at faa samlet en ordentlig Hær. Det hele var haabløst.

Saa sluttede han Vaabenhvile. Hvis den landflygtige Konge ikke kom tilbage med Hjælp inden Nytaar, vilde Byen overgive sig. Men inden Nytaar var der kun kommen et Bud fra Kongen, der skulde sige, at nu kom han til Paaske. Saa overgav man sig.

— Kongen og Borgerne blev for Resten snart gode Venner. De gjorde hinanden forskellige Tjenester. Kongen laante en stor Sum Penge af Byen, og Borgerne fik de Marker, der havde hørt til Landsbyen Serridslev. Den var bleven fuldstændig lagt øde under Belejringen. Senere gav han dem Ret til at vælge deres Borgmestre selv, — noget, de satte megen Pris paa. Lybækkerne, der havde været hans Hjælpere, kunde han naturligvis ikke hundse, som Kong Christian havde gjort, men de fik dog ikke videre at sige i selve Byen.

Dernæst var han en venlig og behagelig Mand at have

Cristian den II seiler fra
København i Landflygtighed

med at gøre. Borgerne lyttede derfor heller ikke til de Folk, der fristede dem til at gøre Oprør. Naturligvis var der urolige Hoveder i Staden, og Christian den Anden havde mange hemmelige Tilhængere, men Kong Frederik fandt, at han kom længst med at vise Mildhed.

Dog levede han i en stadig Ængstelse for, at den fordrevne Konge skulde komme tilbage, og først i sit aller sidste Leveaar blev han befriet fra denne Frygt. Thi vel kom Kong Christian tilbage, men kun som Fange. Under falske Løfter blev han lokket ned fra Norge, og under falske Løfter blev han ført videre til sit tunge Fængsel paa Sønderborg Slot. Han fik ikke engang Lov til komme i Land, og Københavnerne fik ikke mere deres gamle Konge at se. Udsendinge fra alle hans Fjender mødtes i Helligaandskirken til Raadslagning, og der bestemte de hans Skæbne.

— Frederik den Første var ivrig for at faa København ordentlig befæstet. I Tidens Løb var der kommen Mure og Taarne om den største Del af Byen, men Befæstningen var mangelfuld. Nu blev den forstærket. Der blev kastet Jordvolde op inden for Murene, seksten Alen brede, og ude mod Nordvest blev Jermerstaarnet bygget.

København var nu en By paa omkring 10.000 Indbyggere, men der var dog endnu god Plads at røre sig paa inden for Muren. Store Strækninger havde ligget ubebyggede som Haver og Pladser, og der voksede efterhaanden Gader og Smøger op, hvor Vejene og Fodstierne havde været. Desuden vandt man stadig Land, ved at der blev fyldt op i Stranden. De smaa Øer uden for Sildehavnen groede sammen med Landjorden; det sidste, der blev fyldt op, var naturligvis »Dybet«, hvor nu Dybensgade ligger. Paa Gammeltorv var Handelsboderne forsvundne; der kom Gader med faste Huse, hvor de havde ligget, men derved blev Torvet mindre paa alle Sider. Et nyt Raadhus var bleven bygget mellem Gammel- og Nytorv.

Den Renlighed, Sigbrit havde kæmpet for, gik i Landflygtighed sammen med hende. Snavset paa Gaderne skulde ganske vist føres bort paa Vogne, — saaledes sagde Loven, — men man havde Ret til at lade det blive liggende i otte Dage, og den Ret blev sikkert nok benyttet fuldt ud.

Hver Mand skulde brolægge ud for sit Hus til Midten af Gaden; men en lavede det højt, en anden lavt, saa at Vognene endog somme Tider gik itu ved at køre paa Brolægningen. Midt ad Gaden gik en Række Sten, »Rygstenene« eller »Borgmesterstenene«, og fra dem skraanede Gaden ned til begge Sider mod Rendestenen. Udbygninger, Skur og Kældernedgange ragede langt ud i Gaden, saa at to Vogne næppe kunde komme forbi hinanden.

Men Husene var kønnere end før. Der var mange pyntelige Stenhuse paa to Etager, men mest byggede man dog Bindingsværk af Træ og Sten. Øverste Stokværk hang frem over Stueetagen, og Bjælken, der bar det, havde ofte smukke Udskæringer.

Synderlig nette og bekvemme efter vore Fordringer var Stuerne ikke, selv hos velhavende Folk. Et eller andet Pragtstykke kunde man have, et fint udskaaret Skab eller en smukt beslaaet Kiste, — men ellers bestod Bohavet kun af Bænke med Hynder paa, store eller smaa Træborde eller »Skiver« og Dragkister. Der var altid Omhæng om de store Senge, som var fyldte med Dyner, — ellers kunde man ikke nære sig for Træk fra utætte Døre og Vinduer, og Vinterkulden holdt man borte med Ovne, der var beklædte med »Kakler«, brændte Sten i forskellige Former, — derfra Ordet »Kakkelovn« — eller ved »Ildgryder«.

Fine Klæder og straalende Smykker satte man mange Penge i. Farverne skulde være stærke, saa at de rigtig stak i Øjnene, Sølv- og Guldbjælder maatte der være paa Kjortelen ved festlige Lejligheder; Guldringe med indfattede

Stene og Livbælte med gyldent Spænde var ikke for fint for den velstaaende Borger.

Det hjalp ikke, at der blev givet Love mod at klæde sig for kostbart eller at være for flot med Mad og Drikke ved Selskaberne. Intet Bryllupsgilde maatte vare mere end tre Dage, og der maatte ikke gives mere end tolv Retter Mad ved hvert Maaltid. Men det blev ikke overholdt, — man vilde have Lov til at klæde sig fint og leve overdaadigt.

Saadan gik det altid i gamle Dage. Love manglede der ikke; helst vilde Regeringen have givet Regler for alting. Det, der manglede, var Lovlydighed hos Borgerne, Forstaaelse af, at man maa bøje sig ind under faste Regler, for at der kan blive lige Ret for alle.

At holde sammen forstod man egentlig nok. Familierne holdt meget mere sammen end nu, men til Gengæld laa de ofte i bittert Fjendskab med andre Familier. Haandværkerne holdt ogsaa sammen, men kun hver Slags for sig, Skomagerne i deres Lav, Skrædderne i deres. Store Sammenslutninger mellem alle Slags Arbejdere som nutildags kunde man ikke tænke sig.

Kun naar en stor Fare, en Belejring eller en Ildebrand truede Byen, kunde man glemme Familie eller Lav for en Stund og finde hinanden i Enighed.

Den største og skønneste Kirke i Byen var »Frue Kirke« eller »Maria Kirke«. Spiret ragede 218 Fod i Vejret, rundt om Kirken laa talrige Kapeller med Helgenaltre, 46 Altre var der i alt. Alle Vegne i Kirkerummet var der kostbart smykkede Helgenbilleder og Malerier; fra Loftet hang Faner, erobrede i Krigen; foran Altrene brændte Vokslysene og blandede deres Straaler med det dunkle Skær fra de malede Ruder. Dag og Nat lød Messesangen, og Folk strømmede ind og ud for at holde Andagt.

Det var en rig Kirke, rig paa Helgenlevninger, men ogsaa paa jordisk Gods. Den ejede »et Stykke af den hellige Krybbe« og af »det Sted, der vædedes af Kristi Blodsdraaber«, et Stykke af Knud Lavards Kappe og af den Sten, hvorpaa Hellig Olaf blev ihjelslagen, foruden mange andre herlige Relikvier. — Og saa ejede den 62 Grunde rundt i Byen. De fleste havde den faaet, for at der skulde læses Sjælemesser for Giveren.

I Sammenligning med den var de andre tre Sognekirker, »St. Peder«, »St. Nikolai« og »St. Clemens« kun fattige.

Tre Klostre havde København. »Graabrødrene« havde været i Byen fra gammel Tid, men først nylig var »Karmeliterne« komne hertil. De havde deres Kloster (Hvidekloster) i St. Pedersstræde (det senere Valkendorfs Kollegium). Ude i Møntergadekvarteret boede St. Claras Nonner, »Clarisserne«. Strædet, der førte derud, var Klareboderne.

— »Denne Stad har hidtil før«, skriver Poul Eliesen, »standhaftig elsket og holdt fast ved Fromhed og Gudsfrygtighed«, og da Legaten Arcimboldus i Aaret 1517 besøgte København for at sælge Aflad, gjorde han glimrende Forretninger.

Men paa denne Tid begyndte man at høre om den dristige Munk nede i Tyskland, Dr. Martinus Luther, der havde sat sig op mod Kejser og Pave. Man fik endogsaa en af hans Tilhængere at se, en Prædikant, Martin Reinhardt, som Christian den Anden havde hentet herop. Men ham kunde man ikke tage alvorlig. Han kunde kun tale Tysk, hvad de fleste ikke forstod, og desuden havde han saa mange løjerlige Fagter. De katolske Præster fik en ung Knægt til at gaa rundt i Gaderne og efterabe Reinhardt. Han slog ud med Arme og Ben og plaprede en Mængde Vrøvl op, og det første Forsøg paa Reformation druknede i Latter.

Men det blev snart Alvor. Man hørte fra Viborg og

Malmø om Prædikanter, der tordnede mod Paven og Munkene. Og Mand og Mand imellem begyndte man at snakke. Kong Frederik var nok ingen god Katolik, han spiste Kød om Fredagen, hed det sig. Og nu Munkene, — hvad skulde man egentlig med dem? — Hvem tænkte vel paa, hvordan Graabrødrene havde vakt et religiøst Liv, da de som de fattige, ydmyge »smaa Brødre« drog paa deres Fod rundt i Landene. Nu saa man kun en Flok fede, forslugne Tiggere, der levede højt af andre Folks Arbejde.

Saa kom Hans Tausen til København i 1529, Kongen selv havde ladet ham hente fra Viborg. I Nikolai Kirke flokkedes Folk om hans Prædiken, og der lød de danske Salmer for første Gang i København. Nu blev der for Alvor Røre i Byen. De første, det gik ud over, var Munkene. Graabrødrene turde slet ikke mere vise sig paa Gaden; ude i St. Claras Kloster sad Nonnerne og sultede, og Karmeliterne forsvandt i al Stilhed. Graabrødrene opgav ogsaa Ævret og overgav Klostret til Byen. Otte af Munkene »kunde Embede« — det kaldte man Haandværk dengang. De giftede sig og bosatte sig som Haandværkere.

Flere og flere sluttede sig til Hans Tausen. Paa Herredagen i København 1530 overrakte en stor Skare evangeliske Prædikanter Kongen »43 Artikler«, i hvilke den lutherske Lære var fremstillet, og for rigtig at faa Folk med blev der prædiket fire Gange hver Søndag og tolv Gange hver Hverdag over disse Artikler.

I de tre Sognekirker var der nemlig nu lutherske Præster, men Frue Kirke havde hidtil været Katolikkernes faste Borg. Men heller ikke der kunde de holde Stillingen. Lutheranerne fik Lov til at have et Alter midt i Kirken, medens Katolikkerne beholdt Højaltret. Saa holdt begge Partier samtidig deres Gudstjeneste i Kirken. Det har vist været hyggeligt!

Og naturligvis kunde det ikke gaa i Længden, Folk blev

bare mere og mere ophidsede. Lutheranerne holdt Møder og forlangte af Magistraten, at den katolske Gudstjeneste skulde rent og bart afskaffes. Magistraten skød sig ind under Kongen og meldte ham, at nu kunde de ikke holde Styr paa Borgerne længere. Men Kongen turde ikke tage aabent Parti, han var bange for Bisperne i Rigsraadet.

Saa tog Borgerne sig selv til Rette. Tredie Juledag 1530 stormede en vild Hob ind i Frue Kirke. Christian den Andens Ungdomsven, Ambrosius Bogbinder, der var Borgmester, tre Raadmænd og en Oldermand førte an. Korstolene blev væltede, Tavlerne revne ned af Væggene, Messebøgerne flaaede i Stumper og Stykker; de rasende Mennesker huggede Helgenbillederne ned med Økser og spyttede paa dem, og Kannikerne blev haanede og truede. I sidste Øjeblik kom Byfogeden og Hans Tausen til og fik standset Tumulten, inden selve Højaltret var gaaet i Løbet.

Men efter disse Voldshandlinger faldt der ligesom en Træthed over Sindene. Frue Kirke stod lukket et Aar, og da den med stor Højtidelighed indviedes paany, var det til Brug for Katolikkerne alene. Et Par Aar gik i nogenlunde Ro.

I 1533 døde Frederik den Første, Hans Tausens Beskytter, og nu mente Katolikkerne, at de kunde gaa over til Angreb. Hans Tausen blev sat under Anklage paa en Herredag, og Anklagen lød bl. a. paa Kætteri, for hvilket Straffen var Døden.

Retten blev holdt paa Københavns Raadhus, og Dommere var Rigsraadet og Magistraten. Hans Tausen vilde naturligvis ikke tilbagekalde sine Meninger, og saa lød Dommen paa Straf for Kætteri.

Men ude paa Torvet samledes en tæt Flok, der ogsaa nok vilde snakke et Ord med. Det var Københavns Borgere, der truende og larmende stimlede sammen. Soldater og Matroser fra en lybsk Flaade, der laa ude paa Reden, sluttede sig til Hoben og raabte med. — Hans Tausen skal

sættes paa fri Fod, — saadan lød Raabene, — ellers sprænger vi Raadhusets Dør, og ingen kommer levende derfra. Saa kom de strenge Dommere i Tanker om, at det vist var bedst, om Hans Tausens Straf blev nedsat til Forvisning fra Sjællands Stift og Forbud mod at prædike.

Derpaa skulde man hjem fra Raadhuset, men det blev ingen behagelig Gang for Dommerne. Magistraten fik Lov at gaa i Fred, man vidste, at den havde kæmpet for en mild Dom. Men Rigsraadet og især Bisperne! En hujende og haanende Mængde forfulgte dem, og Roskildebispen, Joakim Rønnow, slap kun for Mishandling, ved at Hans Tausen selv fulgte ham til Bispegaarden og beskyttede ham. Saaledes endte denne underlige Retshandling.

Og saa blev Dommen endda ikke bragt til Udførelse. Adelsmænd og Borgere gik til Bispen med Bøn om, at Hans Tausen alligevel maatte faa Lov at prædike i København, — og en Maaned efter stod han igen paa sin gamle Prædikestol.

— Det trak op til onde Tider for København. Den Herredag, der dømte Hans Tausen, skulde ogsaa have valgt en ny Konge, men kunde ikke blive enig. Landet var uden Konge et Aar. I København var der et Parti, der vilde have den fangne Christian den Anden til Konge. Det var næppe stort, men der var dristige og hensynsløse Mænd i Spidsen som Ambrosius Bogbinder og Jørgen Kok. Den nærmeste Vej til dette Maal var et Forbund med Lybæk, og da den lybske Borgmester, Jørgen Wullenwewer, havde været i København med sin Flaade, blev Forbundet sluttet. Christian skulde indsættes som Konge, København optages mellem Hansestæderne, Rigsraadet afsættes og Evangeliet føres til Sejr. Grev Christoffer af Oldenborg, en Slægtning af den fangne Konge, blev Forbundets Hærfører.

Hvis Førerne i København havde vidst, hvilke Rædsler disse Planer skulde føre over Byen, saa havde de vel be-

tænkt sig. Ligesaa, hvis de havde anet, at det var en hemmelig Aftale mellem Lybækkerne og Grev Christoffer, at Fangen paa Sønderborg slet ikke skulde sættes paa fri Fod, men overgives til Lybæk, hans gamle Dødsfjende. Men de stolede blindt paa de svigefulde Løfter og lyttede ikke til de Advarsler, der lød fra alle Sider.

Efter langvarig Strid havde Adelen endelig faaet valgt en ny Konge, Christian den Tredie. Han sendte fra Holsten Bud til København om at slutte sig til ham. Men da havde Byen allerede aabnet sine Porte for Lybækkerne. Rundt om i Landet havde Christian den Andens Parti Fremgang, Bønderne rejste sig til Oprør, og Adelens Gaarde gik op i Luer. »Grevens Fejde« var begyndt.

Det viste sig snart, at Grev Christoffer ikke var nogen energisk Anfører. Saa fik Lybækkerne en ny Mand frem, Hertug Albrecht af Meklenborg. Han fik Løfte om Danmarks Krone, naar Christian den Anden var død. Men han duede heller ikke. Længe lod han vente paa sig, og da han endelig kom, var det ikke i Spidsen for en mægtig Krigsstyrke, som man havde haabet, men kun med en Haandfuld Folk. Ellers var han vel udstyret, han havde baade sin Hustru, sit Hof og sine 100 Jagthunde med sig.

Saa sad de to Anførere og saa galt til hinanden, Christoffer oppe paa Slottet, Albrecht i Bispegaarden. Imedens sluttede Kampens Ring sig tættere og tættere om København. Johan Rantzau slog Bøndernes Modstand ned, ved Øksnebjerg blev Lybækkernes Hær knust, og fra det erobrede Skaane truede Gustav Vasa. Den 24. Juli 1535 lagde 6000 Mand af Christian den Tredies Tropper sig om København.

En saa urimelig og haabløs Kamp har der aldrig været ført. Borgerne mente, at de kæmpede for Evangeliets Sag, og saa stod de mod Christian den Tredie, der netop havde Magt og Villie til at føre den igennem. De troede at kæmpe

for den fangne Konge, og saa udgød de deres Blod for Greven og Hertugen, som netop slet ikke vilde hjælpe ham.

Kong Christian slog Lejr i Serridslev. Der var endnu Levninger af Voldene og Gravene fra Belejringen for tolv Aar siden, og dem brugte man igen. Ude paa Reden krydsede en dansk og en prøjsisk Flaade. De skulde hindre, at der blev ført Levnedsmidler til København, men i Begyndelsen slap dog mange Skibe igennem. En stor lybsk Flaade viste sig ogsaa i Østersøen, men lod sig jage hjem igen uden at have undsat København. Lybækkerne var nu kede af Krigen, de satte Borgermester Wullenwewer ud af Raadet og begyndte at underhandle om Fred.

Nu skulde man have troet, at København vilde opgive den haabløse Kamp. Men Greven og Hertugen havde ikke noget at tabe ved at holde Kampen gaaende. Hertug Albrecht morede sig med at gaa paa Jagt paa Amager med sine 100 Hunde, og Greven holdt lystige Svirelag paa Slottet eller studerede til Afveksling gamle græske Bøger.

Saadan gik Vinteren hen. Endnu var der ingen Nød i Byen. Da Lybækkerne havde sluttet Fred, var Christian den Tredie ikke sen til at sende Bud om det ind til Byen. Han skrev det ene Brev efter det andet ind til Borgerskabet om at underhandle, men — Borgerne fik aldeles ikke disse Breve at se. Det skulde de høje Herrer nok sørge for.

De havde faaet et nyt og stort Haab. Det hed sig, at Kejser Carl den Femte nu tænkte paa for Alvor at hjælpe sin Svoger, den fangne Konge. Det var sandt nok, men der var rigtignok lange Udsigter til, at den Hjælp kunde komme.

Imedens blev Byen indesluttet skrappere end før. Amager blev erobret i Juni, og fra den Tid var Mad næsten ikke til at opdrive for Penge. Det lidt, der var, kostede tyve

tredive Gange saa meget som ellers. Allerede da sultede de fattige, men det blev endda meget meget værre.

Borgerne havde aldeles tabt Modet og vilde overgive sig. De prøvede en Dag at sætte sig op mod Ambrosius Bogbinder og Tyskerne, men blev slaaede ned for Fode af Landsknægtene eller slæbte i Fængsel. Ikke alene Raadhuskælderen, men ogsaa de store Skarnkister paa Gaderne blev fyldte med Fanger.

Fortvivlelsen i Byen steg. »I har endnu ikke spist Eders egne Børn, som de gjorde i Jerusalems Belejring,« var den eneste Trøst, Ambrosius Bogbinder kunde give — det var ikke langt fra, at det kom saa vidt.

Katte og Hunde, magre og udpinte af Sult, var Herreretter. Fangede Landsknægtene en Hund, holdt de den indespærret i Kælderen for at ingen skulde faa fat paa den. Og Landsknægtene klarede sig endda bedst, for de brød ind i Folks Huse og truede dem til at udlevere, hvad de havde. Først bagte man Brød af Klid og Mask; da det slap op, prøvede man paa at lave det af Andemad. Alt, hvad der kunde tygges og synkes, blev spist, om det saa var aldrig saa snavset og modbydeligt.

Børn gik omkring paa Marken ved Volden og spiste Græs og blev fundne døde med Munden stoppet fuld af Græs og Fjer. Udmattede, elendige Skikkelser krøb paa Hænder og Fødder hen til Kirkegaarden for ikke at dø hjemme og blive liggende uden at komme i Jorden. Langs ad Gaderne og op ad Husene laa Mennesker døde af Sult, og mange andre var saa afkræftede, at de ikke kunde staa paa Benene. En ubeskrivelig Elendighed, — og alt det for to forløbne tyske Fyrsters Skyld.

Endelig kom Udfrielsen. I Slutningen af Juli blev Byen overgivet. Straks sendte den milde Kong Christian Levnedsmidler ind i Byen, — »der var kun Løvet paa Træerne tilbage«, siger en, der selv var til Stede. Paa Nørrefælled

maatte Hertugen, Greven og Borgmestrene knæle med hvide Stave i Hænderne og bede Kongen om Naade. Han gav dem haarde Ord, men behandlede dem ellers med Skaansel. Tyskerne blev sendte hjem, men faa Dage efter Kongens Indtog i den forskudte og ødelagte By dræbte Ambrosius Bogbinder sig selv ved Gift.

— Københavnerne skulde snart faa at se, hvor taabeligt det var, at de havde kæmpet mod Kong Christian for Evangeliets Skyld. Han endte nemlig Striden med Katolikkerne. Først blev Bisperne fængslede, — de var Skyld i al den Ufred, der havde været, saadan lød Kongens Anklage. Joakim Rønnow blev funden paa Loftet i Bispegaarden, skjult over Hanebjælken. Derpaa blev der holdt »Bursprog« paa Gammel Torv. Folk fra hele Landet var mødt, og da de blev spurgte, om de vilde have »disse Bisper eller andre udi deres Sted,« raabte de alle som med een Mund, »at de vilde blive ved det hellige Evangelium og ikke have saadanne Bisper mere.«

Dermed var Kirkeforbedringen gennemført.

Der kom rolige Tider for København under de to Konger, Christian den Tredie og Frederik den Anden, — i hvert Fald rolige i Forhold til den stormfulde Reformationstid.

Det gik op og ned med »gode« og »daarlige Tider« dengang som nu. Ligefrem »Dyrtid« kunde indtræffe, naar en streng Frost spærrede Byen for Tilførsler udefra, og det skete f. Eks. i Vinteren 1545—46. Bryggerne og Bagerne kunde ikke faa noget Korn at købe, og Nøden blev stor. Kongen hjalp efter Evne ved at uddele, hvad han havde i Behold. — Dernæst havde man evig og altid Pestsygdomme at slaas med. Der var Pest under den omtalte Dyrtid, og den kom igen i en endnu værre Grad i 1553. Man kunde ikke faa Plads til de mange døde under Kirkens Gulv eller i

»Urtegaardene« ved Kirkerne, derfor maatte en ny Begravelsesplads indrettes uden for Nørreport. Baade Mennesker og Kvæg døde i massevis. Fornuftige Lægemidler kendte man ikke; Sygdommen standsede først, naar den havde taget dem, den vilde.

Tidt og ofte var der mindre Epidemier. Da man opdagede, at Smitten især udbredtes gennem de offentlige Badstuer, blev de lukkede, og jævne Folk, der ikke havde Badstue selv, holdt helt op med at bade. Man tabte altsaa paa een Side, hvad man vandt paa en anden.

København blev ved at være en snavset og usund By. Men paa Afstand har den nok taget sig ganske pæn ud. Bag Byens Mure og Taarne ragede Frue Kirkes Spir op mod Skyerne, højt over Husenes takkede Gavle og Træernes Kroner. Men det, der aller mest trak Øjet til sig, var dog Slottet.

Den gamle Borg fra Absalons Tid var stadig bleven udvidet og ombygget. Hver Konge byggede sit Stykke til, som det nu passede ham, større og mindre Bygninger ved Siden af hinanden, og derfor fik Slottet en uregelmæssig, femkantet Omkreds. Men kønt og malerisk var det.

Det største af Slottets Taarne var »Blaataarn« (Navnet betyder maaske »det store Taarn«). Der sad Fangerne. I Bygningens Hjørner var der flere lavere Taarne.

Christian den Tredie ombyggede næsten Slottet helt. Blaataarn fik et højere og kønnere Spir, og en hel ny Bygning »Kongefløjen« blev ført op. Fem Stokværk havde den, et vældigt, svajet Tag og Smaataarne for begge Ender. Langt ud i Sundet kunde man se den, og naar Skibene fik Øje paa den, strøg de deres øverste Sejl for at vise Kongen Ærbødighed.

Her boede Kongefamilien. Værelserne var naturligvis mange, men blev ikke brugte alle uden ved festlige Lejligheder. Der var »Brevkammeret« med alle vigtige Skri-

velser gemte i store Kister, Kongens »Drejerkammer« med alle mulige kunstige og mærkelige Sager, som han havde samlet sammen for sin Fornøjelse. I et Rum gemtes Kongens Krone, Sceptrene, Rigsæblet og det gyldne Kroningssværd, i et andet stod hans Bibliotek opstillet. Paa Slottet skulde der desuden være Plads til at besørge alle Regeringsforretninger, og Kongens Drabanter, der værnede om hans Person, havde ogsaa Bolig der.

Mod Slotsgaarden var Bygningen kønnest udstyret. Der var en smuk Trappe, og paa hver Side af den stod der en høj Sten med udhugne Billeder af Kong Hans og Dronning Christine.

Uden om Slottet var der en bred Grav med en Bro over til Indgangsporten ved Siden af Blaataarn. Forøvrig var der fri Adgang til Slottet. Der var altid fuldt af Folk, fortælles der, — handlende gik ind og ud med Varer, Piger fra Byen hentede Vand og sladrede med Portvagten, og især ved Maaltiderne drev alle Slags Folk om derinde for at luske sig til at faa en Bid med. Frederik den Anden satte dog til sidst en Stopper for den altfor livlige Trafik.

Blaataarn havde Ur, — i nogle Aar endda et meget »kunstigt Sejerværk«. Det blev taget ned og sendt som Foræring til »Ivan den Skrækkelige« af Rusland. Men den skrækkelige Czar turde ikke beholde Gaven, »fordi der var noget levende indeni, som han ikke forstod at regere med.«

Over til Slotsholmen førte desuden to Broer, Højbro og Nybro (nu Holmens Bro), begge af Træ og til at hejse op paa Midten. Paa Slotspladsen ned mod Stranden laa en mindre Bygning, der først var Toldbod og senere Rentekammerbygning.

Ude i Byen begyndte Adelen at rejse sig kostbare Stenbygninger. Borgerne havde deres »Lavshuse«, naar de skulde have større Plads at røre sig paa end hjemme. Ingen Borger kunde give sig af med et Haandværk uden

at være optaget i et Lav, ellers blev han straffet og hans Varer tagne fra ham. Og det var en vanskelig og kostbar Historie at blive Medlem af Lavet. Drengen maatte staa lang Tid i Lære, og var han bleven Svend eller havde gjort Mesterstykke, maatte han tre Gange give Mesteren et Traktemente efter en større Maalestok.

Men slap han ind, saa sad han ogsaa godt. For Lavet passede paa, at der ikke var flere Haandværksmestre i Byen end der var Kunder til. Og saa havde man det saa rart og hyggeligt med hinanden ved Gilderne i Lavshuset — hyggeligt efter de Tiders Maalestok. Vi vilde næppe synes om et Selskab, hvor man kunde vente at blive overhældt med Øl, slaaet paa Tænderne eller Kindbenet, trukket i Haaret og skældt ud for Tyv, Skalk eller Forræder. Og det er gaaet tidt paa, siden det atter og atter forbydes i Lovene for Lavsgilderne.

Der var store Gilder ved Højtiderne, men for Resten Sammenkomst hver Lørdag Aften. Naar man var kommen i Humør, fik man sig en Dans til en gammel Folkevise, saa Gulvet rystede. — Hvis man da var sikker nok paa Benene til det.

For Øllet var naturligvis det vigtigste. Sjællands første protestantiske Biskop, Peder Palladius, skriver selv: »Djævelen skikker os saa mange onde Stunder dertil, vi maa vel stjæle os en glad Stund til at drikke en Skaal Øl med hverandre, endogsaa over vor Tørst.« — Men naar man først var kommen over Tørsten, saa var det ikke let at holde Tal paa Skaalene.

Nu kom oven i Købet Brændevinen til. Aqua vitæ (Livets Vand) blev først solgt paa Apotekerne efter Apotekervægt (»en Drakme«, deraf har vi Ordet: en »Dram«), men det kom hurtig ud mellem Folk som daglig Drik. Og saa blev det helt galt.

Retsmøderne paa Raadhuset maatte sættes til Kl 7 om

Morgenen, for at der dog kunde være nogen Udsigt til, at Folk mødte ædru for Retten. Christian den Tredie satte Vagt ved Byens Vinkælder, til Gudstjenesten var forbi, for at Folk ikke skulde komme drukne i Kirken. Og det var helt oppe fra Toppen, det var galt.

To Gange dumpede Frederik den Anden i Vandet i omtaaget Tilstand, og Anders Sørensen Vedel sagde i sin Ligprædiken med tydelige Ord, hvad der var Skyld i Kongens Død, nemlig »den skadelige Drik, som nu over al Verden gængs er«.

»Al Verden« var maaske for meget sagt. I det mindste var Folk fra andre Lande ganske forbløffede over, hvor meget de Danske kunde tage til sig.

Vildskab, Slagsmaal og Drab var naturligvis dagligdags Ting, hvor hver Mand gik med Kniv og Sværd og ikke havde Magt over sine Sanser. Bøddelen havde altid fuldt op at gøre.

Men Peder Palladius skriver ogsaa: »Vi maa vel give Københavns Indvaanere det Lov, at de gerne høre Guds Ord og søge saa samdrægtelig til Prædiken som i nogen By udi Danmark.« Og over al Tidens Raahed i Ord og Skikke maa man ikke glemme, at der var megen oprigtig Gudsfrygt og megen Iver for at gøre godt mod fattige og syge.

Helligaandshuset fik mange Gaver, og efter Reformationen fik det alt det Gods, der havde tilhørt Frue Kirke. Rundt om i Byen blev der bygget Rækker af Smaahuse, »Sjæleboder«, hvor fattige og svage Mennesker kunde være til Huse, og i Kirkerne formanedes Folk til at give de fattige det, »de tilforn af en god, men dog vildfarende Mening plejede at give til Messer og Munke.« Christian den Tredie gav for første Gang det hele Fattigvæsen en fast Ordning.

— Det kneb lidt i Begyndelsen for Christian den Tredie

at komme paa god Fod med Byens Borgere. København var jo en erobret By, og man regnede Kongen og hans betroede Mænd mere for Holstenere end for Danske. Men Tiden og Kongens venlige og milde Sind fik efterhaanden helt Bugt med Uvenskabet.

Den unge, raske Frederik den Anden havde derimod let ved at vinde Hjerterne. Der var Jubel over hans Betvingelse af Ditmarsken, og de store Fester ved hans Kroning 1559, hans Bryllup 1572 og Christian den Fjerdes Daab 1577 gav Københavnerne noget at se paa. Tusinder af fornemme fremmede og deres Tjenere i Byen, glimrende Optog gennem blomstersmykkede Gader, Kanonsalut, der sprængte Ruderne og fik Tagstenene til at rasle ned, og Ridderspil og Turneringer paa Torvene, hvor Kongen og hans bedste Mænd brød Lanser med hinanden under Trompeters Lyd og Folkets Jubel. — Man følte under alt det, at Danmark var et anset Land og København en By, der kunde lade sig se.

Det var mange Smaatvistigheder, der gav Anledning til den blodige Syvaarskrig med Sverige, og en af dem opstod i selve København. Et Gesandtskab, som Kong Erik den Fjortende vilde sende til Udlandet, rejste igennem Byen. Nu passede det bedst i Kong Frederiks Kram, at Gesandterne blev opholdte lidt, og derfor vilde man under forskellige Paaskud ikke give dem noget Pas til at forlade København. Svenskerne vilde imidlertid af Sted, og da de kom til Vesterport og ikke kunde slippe ud, skældte og tordnede de og gik løs paa Vagten. Vægterne lod sig dog ikke forbløffe. En af dem slog Gesandtens Hest over Næsen med sit Spyd, og de andre fik Porten slaaet i. Men Gesandten sagde: »I danske Forrædere, I skulle faa syv Tusinde Djævle; der skal blive blodige Pander for det Stykke, I nu har gjort!«

Den lange Krig var slem nok for Kjøbenhavn. Borgerne

maatte give Husly til Krigsfolkene og betale dyre Skatter til Krigens Førelse. En uhyggelig Pest, der rasede paa Flaaden, bredte sig ogsaa til Byen; i Løbet af een Nat døde der 60 Mennesker.

Under Krigen blev man klar over, at Københavns Fæstningsværker var ganske ubrugelige. Landsknægtene, der laa i Lejr uden for Byen, gjorde engang Mytteri og spadserede om Natten uden videre over Mure og Grave ind i Staden. Det viste, hvor godt man var beskyttet. Efter Krigen blev de grundig forbedrede; det var Københavns Statholder, Christoffer Valkendorf, der især tog sig af den Sag. Han gjorde i det hele meget for Byen; paa hans Foranstaltning fik Nikolai- og Helligaandskirken deres Spir, og det var ham, der stiftede Studenterboligen: Valkendorfs Kollegium i den Bygning, Karmeliterne havde haft.

Valkendorf var ogsaa en af de fire Formyndere for den unge Kong Christian den Fjerde. Denne var i sin Barndom ikke meget i København, men mest paa de forskellige kongelige Slotte rundt i Riget. Dog var han naturligvis med ved de store Fester, der blev holdt i København 1589, da hans Søster Anna var bleven gift med Jakob den Sjette af Skotland.

Selve Brylluppet havde staaet i Norge. Den danske Flaade, der skulde føre Prinsessen til Skotland, havde nemlig været saa slet udrustet, at den for Storm maatte søge ind til Norge, hvor saa Kong Jakob indfandt sig.

Det var jo et flovt og kedeligt Uheld for en Sømagt som Danmark, men værre var dog den Maade, man reddede sig ud af det paa. Heksene fik Skylden, og efter Festerne tog man fat paa at lede efter dem. Der blev fundet tre Hekse paa Fejø og seks i København, den ene var en fornem Borgmesterfrue. De tilstod paa Pinebænken, at de havde fremkaldt Stormen ved at sætte Lerpotter paa et Bord, og at de derpaa havde udsendt tre Djævle, »Lang-

vinus«, »Pil-Hestesko« og »Smuk«, som havde klamret sig til Kølen af Skibene og hindret dem i at sejle. Alle Kvinderne kom paa Baalet.

Saadanne frygtelige Hekseprocesser var der mange af i København. Alle troede paa Hekseri, endogsaa »Heksene« selv, som blev pinte og forhørte saa længe, at de halvt gik fra Forstanden og tilstod de utroligste og urimeligste Ting.

Heksetroen passede godt sammen med al den anden Overtro, der fandtes. Skete et eller andet mærkeligt eller skrækkeligt, havde man altid haft »Varsler« om det i Forvejen. Madvarer blev »forvandlede til Blod«, eller der viste sig i Skyerne uhyggelige Lysskær eller Billeder af kæmpende Krigshære. Fremtiden læste man i Stjernerne. Tycho Brahe maatte stille Christian den Fjerdes »Horoskop«, — regne ud efter Stjernernes Stilling, hvordan hans Skæbne vilde blive.

Det første astronomiske Observatorium var forøvrigt i København. Tycho Brahe foretog en Tid lang Stjerneundersøgelser fra et af Fæstningstaarnene. Senere flyttede han jo til Hveen.

— I 1596 overtog Christian den Fjerde selv Regeringen. Hans Tid blev af uhyre Vigtighed for København, og ingen anden Konge har i den Grad forandret, forskønnet og udvidet Byen. Han havde Lyst til at bygge, han kunde selv lede Bygningernes Opførelse, og han havde Sans for at bygge smukt. Og saa har det mærkelige Held fulgt hans Bygninger, at de næsten alle har overstaaet de frygtelige Ildebrande, København har haft, saa vi har dem at glæde os over den Dag i Dag.

Det gamle Slot rørte han ikke meget ved, dog blev Blaataarn gjort seks Alen højere og fik et kønnere Spir. Taarnet var før saa lavt, at det ligesom trykkede Bygningen.

Det var i Anledning af hans Kroning 1596, at dette Arbejde blev udført. Slottet maatte tage sig ud, for man

ventede mange fremmede ved den Lejlighed. Borgerne skulde skaffe Staldrum til 3000 Heste, og der blev bestilt 25,000 Drikkeglas, — saa havde man noget at slaa i Stykker af, naar Humøret rigtig kom op.

Det blev ogsaa en smuk og storartet Kroningsfest. Kongen red i højtideligt Optog fra Kirken gennem Byen. Paa Amagertorv var der rejst en mægtig Æresport; idet Kongen red gennem den, sænkedes en Engel ned, der satte en Krone paa hans Hoved. Herolder gik foran Toget og kastede Penge i Grams; et Sted stegtes en Okse, af hvilken man kunde faa saa meget, som man havde Kræfter til at erobre, et andet Sted sprang en Brønd med Vin. To Dage i Træk var der Ringrending paa Amagertorv, den ene Dag var Kongen forklædt som Pave, den anden som Dronning. Begge Dage stak Kongen Ringen ned de fleste Gange til alle Tilskueres og Undersaatters umaadelige Glæde og Stolthed.

— Og saa begyndte Christian den Fjerdes lange Arbejdsdag.

Sømandskonge var han al sin Tid, og først og fremmest tænkte han paa, hvad der kunde gavne hans Flaade. Ude paa Slotsholmen, der efterhaanden voksede sig større, ved at der blev kastet Affald fra Byen i Vandet, byggede han Tøjhuset og Proviantgaarden. Begge staar endnu. Mellem dem var der et stort og dybt Bassin, hvor Krigsskibene kunde lægge ind og tage Proviant og Kanoner om Bord. Anlæget blev meget beundret af alle, der saa det.

Søofficererne fik Boliger i »Skipperboderne« nede paa den opfyldte Grund, hvor »Dybet« havde været. Gadenavnene skulde have noget med Vandet at gøre, derfor blev der baade »Laksegade« og »Hummergade«, — men ingen »Delfingade«, som han vilde have, for Dybensgade holdt fast ved sit Navn.

»Baadsmændene«, Flaadens faste Søfolk, lagde han uden

for Byen, oven i Købet godt langt ud. »Kongens de nye Boder« eller »Nyboder«, som vi siger, dannede en hel lille By for sig med mange Gader. Husene var lave, et voksent Menneske naaede op over Tagskægget. Hver Familie havde kun en lille Stue og et Kammer. Gadenavnene var en hel Lærebog i Naturhistorie og Botanik; der var Tulipan- og Nellike- og Krusemyntestræde, der var Løve- og Katte- og Kaninstræde, ja endog et »Eenhjørningsstræde«. Det var vanskelige Folk at holde Styr paa, de Gutter ude i Nyboder; der var altid Spektakler. Fatter brugte Kniven og Mutter Tungen med lige Dygtighed.

To Bygninger har vi, som altid minder os om Christian den Fjerde. Det er Rosenborg og Børsen. Rosenborg laa ligesom Nyboder uden for Byen. Kongen havde købt 40 Haver og indrettet sig en smuk Lysthave med mange sjældne Træer. I 1610 tog han saa fat paa at bygge sig et Slot i Haven, og det dejlige Rosenborg blev til. Uden om det var der Fæstningsgrav. Kongen holdt af al Slags Mekanik, og her ude havde han en Bro, der kunde hejses op og ned inde fra Slottet, en kunstig Stol, der kunde gaa op og ned gennem alle Etager, Talerør fra den ene Ende af Bygningen til den anden og mange andre snilde Paafund.

Paa »Børsen« begyndte han at bygge i 1619, men helt færdig blev den først mange Aar efter. En Franskmand, der var her for nogle Aar siden, sagde, at den burde gemmes under en Glasklokke, saa fin og let og yndefuld er den. Den blev bygget til »Varebørs« ɔ: der blev indrettet Butikker for de handlende. I Stuen var de grove Varer, ovenpaa var der Boder for finere Sager, Pynt, Galanterivarer og Bøger. Lange Gange gik gennem Bygningen, og i dem var der altid fuldt af Folk, der kom for at købe eller blot for at se paa Varerne og paa hinanden.

Holmens Kirke blev bygget for Beboerne af Skipperboderne, Trinitatis Kirke med det morsomme »Runde Taarn«

for Studenterne. Den mærkelige Indskrift paa Taarnet med Sværdet, Kronen og Hjertet er en Rebus, der skal udtydes saaledes: Herre, giv Visdom og Retfærdighed i den kronede Christian den Fjerdes Hjerte.

Ogsaa Studenterne havde Kongen nemlig faaet samlet i Boder, og »Studenterboderne« hed »Regensen«. Der var Plads til 150 Studenter. Den ligger endnu paa sit gamle Sted, men er flere Gange ombygget.

Uden for Voldene begyndte der at blive smaa Forstæder, og en lille Kirke blev bygget uden for Nørre Port. En anden, meget større, som Kongen begyndte at bygge paa ude ved Nyboder, blev aldrig færdig. Den var sikkert bleven mærkelig, for Grundplanen skulde være ligesom et Kompas, og Kirkestolene skulde staa i Rækker som Stregerne i Kompasset. Tolv Gavle og tolv Indgangsdøre skulde den runde Bygning have. Den hed »St. Anna Rotunda«.

Det gamle Raadhus, der laa paa Gammel Torv mellem Frederiksberggade og Nygade, blev pudset op og fik nye Gavle. Midt paa Torvet blev det store Kobberbækken med Springvandsfiguren sat op, — det, der kan springe med Guldæbler. »Nytorv« blev anlagt; alle de Smaahuse, der havde fyldt Pladsen, blev brudte ned.

Paa Helligaandshusets Grund anlagde Kongen et »Tugthus«, hvor Løsgængere blev sat til Tvangsarbejde, og et »Børnehus«, en Opdragelsesanstalt for forsømte Børn. Dette Børnehus var Kongens Øjesten, men han havde stadig Bryderi med det. Der var altid Sygdom, og Børnene døde i Hundredevis. Kongen var vred paa Lægerne for det, — om en skriver han, at »han kurerer Børnene derinde, at de efterhaanden kommer henad Kirkegaarden.« De, der overlevede Opdragelsen, havde det ellers godt, fik god Mad, rene Lagener og Skjorter hver Uge, og blev oplærte i forskellige Haandværk. Og fremfor alt, befaler Kongen, skal der sørges for, at de faar Øl nok, for at de

ikke skal fristes til at drikke Vand. Derfor var der Laas for Brøndene, — man vidste nok, at Københavns Vand var usundt, baade »Brøndvandet« og »Pumpevandet«, der siden 1580 førtes ind til København fra Lundehussøen gennem Vandledninger af udhulede Træstammer. — Men Sygdommene mellem Børnene kunde man ikke faa Bugt med, og desuden blev der stadig sat Penge til paa Anstalten. Da Kongen var død, standsede det hele.

Ude paa Amager blev der opført Fæstningsværker for at dække Havnen og Slottet. Paa Pladsen inden for de nye Værker blev der bygget en hel By, »Christianshavn«, og over til den nye By blev Knippelsbro anlagt. Paa Kørebanen laa der runde Træstokke, »Knipler«. Havnen blev udvidet helt ud til Toldboden, og den gamle Havn bag Slottet blev kun brugt til Smaaskibe.

Det var ogsaa højst nødvendigt, at der blev bedre Plads til Skibene, for Handelen og Skibsfarten gik frem, og der blev dannet store Handelskompagnier, det islandske, grønlandske, ostindiske og flere andre, der dog ikke trivedes lige godt alle sammen. Saa smaat begyndte man paa at anlægge Fabrikker; vigtigst var de Silkevæverier, hvis »Silkeboder« gav Navn til Silkegade.

Ude i Europa havde man fundet paa en ny Maade at befæste paa. Voldene skulde ikke mere gaa i lige Linie, men med visse Mellemrum anlagde man fremspringende Bastioner, fra hvilke Fjenden kunde beskydes fra Siden. Københavns Befæstning maatte derfor helt laves om. Allerede i 1606 begyndte Kongen paa Arbejdet. De gamle Taarne blev brudte ned, og Volden kastet op over Resterne.

Senere tænkte Kongen paa at bruge de tre Søer uden for Byen til Voldgrave. Det viste sig dog at være for dristig en Tanke. Større Plads skulde og maatte Byen imidlertid have, og Kongen vilde desuden gerne have Rosenborg inden for Voldene. Derfor anlagde man en ny

[illegible] ge Gader er den
[illegible] dan man havde
[illegible] aa. Mellem Ny-
[illegible] t. Anna Rotunda.
[illegible] hr. IV havde jo
[illegible] tet og Kalvebod-
[illegible] vor man havde
[illegible] é. Det blev dog
[illegible] en muret Bro.
[illegible] tion paa Volden.

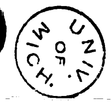
Vold fra Nørreport og ud til Kastellet. Byens Omfang blev derved dobbelt saa stort som før, og det viste sig ogsaa, at der nu var Plads nok til at bygge paa i et Par Hundrede Aar.

Uheldigt var det, at Befæstningsarbejderne gik saa langsomt; Volden var hverken helt eller halvt færdig, da Svenskerne kom i 1658. Det var Penge, der manglede. Kalmarkrigen og Trediveaarskrigen havde tømt Kassen, og den gammeldags Ordning, at Adelen ikke betalte Skat, gjorde Landets Indtægter smaa. Desuden kostede Kongens Byggeri mange Penge, — og nægtes kan det heller ikke, at han kunde være urimelig flot paa Tider.

Hans sidste og værste Flothed var den »udvalgte Prins« Christians Bryllup i 1634. Aldrig havde man set Mage til Fest, — »og aldrig, haabede man, skulde man faa den at se igen,« blev der sagt. Udgifterne var, i vore Penge, omtrent et Par Millioner Kroner. Men Kongen vilde vise, at Danmark endnu var mægtigt og rigt, hvor meget saa end Tilly og Wallenstein havde plukket os, — derfor maatte der ikke spares.

Som sædvanlig blev alle ved Hoffet fra Adelsmændene til Stalddrengene klædte i nyt Tøj. Tre Mile Snore af Guld, Sølv og Silke gik der bl. a. med til det, og Dragterne var besatte med et »mægtigt Antal« Knapper. Drabanterne straalede i helt gule Uniformer med røde Snore, Søfolkene i røde og gule, og Jægerne i grønne. Paa de kongelige Ladegaarde samledes Hærskarer af Okser, Svin, Lam og Høns, og Gravene omkring Rosenborg vrimlede med Fisk, der blev gemte til Festen.

En Mængde fremmede Fyrster mødte, mange Lande sendte store Gesandtskaber. Alle skulde de bo flot og have talrige Adelsmænd til Opvartning. Hver Gang der ankom en Fyrste eller Gesandt til Byen, tordnede Kanonerne, og Borgervæbningen stod opstillet i Gaderne. Bruden,

Fyrværkerifesten under Chr IV ved den udvalgte Prins Christians Bryllup

Magdalene Sibylle af Sachsen, holdt sit Indtog i Byen i en Triumfvogn med gyldne Figurer og trukken af seks Heste.

Under Bryllupsfesten var der en Række kedelige Stridigheder mellem de fremmede Gesandter, om hvem der skulde have de fineste Pladser. Den spanske Gesandt rejste sin Vej i Vrede, og Kongen maatte lade være at spise med ved Bryllupsbordet, fordi man ikke kunde enes om, hvem der skulde have den Ære at sidde ved Siden af ham.

Alligevel blev det hele vellykket, syntes man. Vinen flød i Strømme, Franskmænd og Spaniere havde deres Nød, naar de skulde drikke om Kap med Sachserne og de Danske under Anførsel af deres Konge. En Aften syntes Kongen, at der ikke blev drukket livligt nok. Saa lod han et stort gyldent Kar slæbe ind af to stærke Mænd. Det var fyldt med Vin, og Kongen øste ud i Guldbægere. En anden Gang tog han sig for at drikke Skaaler for »alle Konger og Dronninger udi Europien« — det blev 35 i alt, — og saa blev han baaren bort i sin Stol.

Der var Ringrending og Ridderspil tre Dage i Træk paa Amagertorv og Gammeltorv, og et Fyrværkeriskuespil paa Slotspladsen. Det forestillede en Kamp mellem Himmel og Helvede. Gloende Drager suste gennem Luften, et kæmpemæssigt Uhyre spyede Ild og Luer ud af sit vældige Gab, og Tusinder af Bomber, Raketter og Lyskugler gjorde den mørke Aften til lys Dag. — Det var en uforglemmelig Fest.

— Især for Kongens Pengepung. Fjorten Dage efter begyndte han at sælge af Kostbarhederne i Sølvkammeret, og fra nu af førte han en haabløs Kamp med Pengenøden. Det Mærke, han satte paa sine Bygninger, og som betød hans Valgsprog: R. F. P. (Regna firmat pietas, Fromhed styrker Rigerne) læste Folk som: Riget fattes Penge.

Folkets Kærlighed og Beundring bevarede han dog til

det sidste. Den gamle Konge, der aldrig skaanede sig selv hverken i Krig eller Fred, og som var saa jævn og ligefrem mod enhver, ham maatte alle holde af. En jublende Modtagelse fik han, da han steg i Land paa Toldboden efter Slaget paa Kolberger Red, hvor hans Blod havde flydt, og Folket sørgede med ham i hans sidste store Sorg, da den udvalgte Prins døde i 1647.

Aaret efter fulgte den gamle Konge ham. Ude paa Rosenborg ser man det lille Soveværelse, hvor han døde.

Det føltes af alle, hvor dunkel og usikker Danmarks Fremtid nu var. Den udvalgte Prinses Broder, Frederik den Tredie, besteg Tronen, men næsten kun som en Skyggekonge med Hænderne bundne af den mægtige Adel.

Mægtigst blandt Adelen var Christian den Fjerdes Svigersønner, Adelsmændene, der var gifte med hans og Kirstine· Munks Døtre, og først og fremmest Korfitz Ulfeldt. Det maatte komme til en Kamp mellem dem og Kongen. Og den kom, før man tænkte det.

En falsk og løgnagtig Kvinde, Dina Vinhowers, beskyldte Ulfeldt og hans Hustru, Eleonora Christine, for at ville dræbe Kongen og Dronningen med Gift. Samtidig bildte hun Ulfeldt ind, at der var en Sammensværgelse i Gang om at myrde ham og hans Hustru.

Kongefamilien og Ulfeldts blev lige forfærdede. Begge søgte at værge sig efter bedste Evne. Vagterne blev fordoblede paa Slottet og Kanoner kørte op paa Slotspladsen; Ulfeldt og sans Tjenere vaagede om Nætterne med ladte Geværer i hans store Ejendom paa Graabrødretorv. — Dina løj saa haardnakket og indviklet, at Sagen blev ganske overordentlig vanskelig at finde ud af. De vildeste Rygter svirrede i Luften om Oprør og Forandring af Regeringsformen. Hele Byen var som ude af sig selv.

Begge Hovedpersonerne forsvandt omsider fra Skuepladsen. Dina blev anklaget og lagt paa Pinebænken; hun tilstod og tog sine Tilstaaelser tilbage, lige til det Øjeblik, da hendes Hoved faldt for Øksen paa Slotspladsen. Ulfeldt var vel bleven frikendt for Beskyldningen angaaende Giftmordet, men hele Sagen havde rystet ham dybt. Han mente sig stadig omgivet af hemmelige Fjender og følte, at hans Magt var i Dalen. Desuden var han bange for en ny Anklage, og den laa der mere til Grund for. Han havde ikke været ærlig i sin Embedsførelse. Saa forlod han og Eleonora Christine i al Hemmelighed København og sejlede til Holland.

Adelspartiet var i Tilbagegang. Mere og mere harmedes Borgerne over, at der skulde være en Slags Folk i Landet, der kun havde Rettigheder og ingen Pligter. Man begyndte at spørge: Hvad Nytte gør disse Mennesker? Saadan havde man spurgt før, — da gjaldt det Munke og Kanniker, — og saa kom Reformationen og fejede dem væk. Nu stod en ny og stor Forandring for Døren. Ogsaa den begyndte med en Krig og en Belejring, langvarig og besværlig nok, men ogsaa med store og rige Minder om Mandsmod og Enighed, — ikke trist og haabløs som Belejringen i 1536.

Kongen begyndte ubesindig Krig med Sverige. Intet var i Orden, da Krigserklæringen udstedtes, og det hævnede sig. Carl Gustav gik over de frosne Sunde og Belter og nærmede sig København. Men der blev ingen Belejring af dengang. Man fandt det haabløst at forsvare sig, man maatte have Fred, hvad den saa skulde koste. Freden fik vi saa, og den kostede Skaane, Halland og Blekinge.

Carl Gustav havde sejret for let, han fik Lyst til at faa mere. Men han maatte have lidt Tid til nye Rustninger. Fem Maaneder efter Fredsslutningen gik hen; hans Gesandter klagede over det ene og andet, som de

Danske ikke havde udført rigtig efter Fredsvilkaarene. Saa havde man et Paaskud til Krig.

I August 1658 var alt i Orden, Carl Gustav sejlede med sin Hær fra Kiel. Ingen herhjemme anede, at Maalet var Danmarks Erobring. Det hed sig, at han havde rustet for at angribe Brandenborg.

Lørdag den 7de gik han i Land i Korsør. Om Søndagen, midt under Gudstjenesten, fik man det at vide i København.

Svenskerne spildte ingen Tid, Marschen gik lige mod Hovedstaden. Alvorlig Modstand ventede man ikke. De danske Gesandter, der mødte den svenske Hær og spurgte om Grunden til den nye Krig, fik blot til Svar: »Aarsagerne til Krigen er vigtige, og naar den er endt, skal I faa dem at vide.« Desuden trøstede man dem med, at det var Gud, der havde besluttet Danmarks Undergang, og at det jo kunde være de Danske ligegyldigt, om deres Konge hed Frederik eller Carl.

Svenskerne anede ikke, at det København, de nu gik imod, var et ganske andet end det, der havde nejet sig for dem forrige Vinter. De fik det at mærke.

Et Sagn fortæller, at Svenskekongens Vogn væltede, da han nærmede sig Valby. Det var et grimt Varsel, mente hans Soldater. København laa hyllet i Røgskyer, Forstæderne uden for Voldene stod i Brand. Carl Gustav vidste, hvad det betød. »Nu sværger jeg dyre, at København vil værge sig!« udbrød han.

Det forbavsede ham i høj Grad, for han kendte saa udmærket, hvor slet det stod til inde bag Voldene, han havde haft sine Spioner derinde til Stadighed. Han vidste, at den nye Vold fra Nørregade til Kastellet paa mange Steder slet ikke kunde kaldes en Vold, saa lav og ubrugelig var den, og at der paa hele Voldlinien kun fandtes seks Kanoner, — at der intet Vand var i Gravene, kun nogle

faa Hundrede Soldater i Byen og kun Levnedsmidler for ganske kort Tid.

Men der var i de sidste Dage foregaaet Ting, som han ikke kendte. Da den første Forskrækkelse havde sat sig, voksede der en umaadelig Harme op over Svenskens Troløshed. Og Harmen gav Mod.

Medens Fjenden var paa Marschen, havde man med feberagtig Hast beredt sig paa at tage imod ham. Det største Hul i Volden, ude ved Kastellet, blev spærret med nogle Hundrede Arbejdsvogne og tre Rækker Pæle. Kanoner fra Tøjhuset blev slæbt op paa Volden, der blev anbragt Bjælker og Kampesten til at vælte ned over Fjenden, dersom han vilde storme, og Gaderne blev spærrede med Barrikader af Brosten og Vogne eller med Jernkæder. Det var de første og nødvendigste Forberedelser.

Borgerne tegnede sig for Penge til at hverve Soldater for, Studenter og Haandværkssvende bevæbnedes og dannede Afdelinger, Borgerkompagnierne traadte under Vaaben. Alt, hvad der kunde opdrives af Kvæg og Korn, blev ført inden for Voldene.

Dagen, før Svenskerne kom, var der et stort Møde paa Slottet. »Jeg vil dø i min Rede,« havde Kong Frederik sagt, — nu kom det an paa, om han kunde stole paa Borgerskabet. Det blev en mærkelig Forhandling; Dørene stod aabne, enhver kunde komme til at give sit Ord med. Kongen og Rigsraadet formanede Borgerne til at holde deres Ed som ærlige Mænd, og i djærve Ord lovede de at »vove Liv og Blod for kongelig Majestæt.« Til Tak havde Kongen ogsaa et Løfte at give. Naar København var befriet, skulde den blive en fri Rigens Stad med Stemme paa Rigsdagen, og Borgerne skulde faa lige Ret med Adelen til at købe Jordegods og faa Embeder.

Nu havde man endnu mere Grund til at slaa tappert fra sig.

Først havde Carl Gustav besluttet at tage København i et pludseligt Stormløb, og han var kendt for aldrig at opgive en Plan. Men her viste han en mærkelig Forsigtighed. De fleste af hans Generaler vilde storme, — en af dem tilbød at køre med Heste og Vogn over Volde og Grave i Spidsen for Stormkolonnen. Forgæves. — Kongen bestemte sig til at belejre, og heldigt var det for København, thi den var uden Tvivl bleven taget i første Stormløb, og de svenske Soldater havde faaet Løfte om at maatte plyndre i tre Dage. Saa lejrede Fjenden sig om Byen, Carl Gustav selv boede i Utterslev.

Paa den Maade blev der Tid til at faa noget ordentligt gjort ved Voldene. Alle tog fat. Fine Folk og simple Folk trillede med Hjulbøre og brugte Spaden. Kvinder arbejdede med. Hver Afdeling sørgede for det Stykke af Volden, hvor den selv skulde staa, og hver Mand kappedes med sin Nabo om at gøre sin Part saa sikker som muligt med Brystværn og Stormpæle.

Fjendens Kugler susede dem over Hovedet, medens de arbejdede. Kanonerne paa Volden kunde ikke holde ham paa Afstand. Saa gjorde man et rask Udfald. Ulrik Christian Gyldenløve førte an. Svenskerne blev drevne tilbage, deres Løbegrave ødelagte, og de Danske slap ind i Byen igen uden store Tab.

Saadanne Udfald gjorde man tidt, og de hjalp til at holde Modet oppe hos de belejrede. For det meste lykkedes de godt. Engang gik henimod 3000 Mand, Soldater og Studenter, Matroser og Haandværkssvende løs paa Fjendens Løbegrave og var uden for Volden i hele to Timer.

Svenskerne skød stadig paa Byen, først kun med smaa Feltkanoner, men efter Kronborgs Erobring med svært Skyts, som de havde taget der. Kuglerne faldt tæt, — en Mand samlede 84 Stykker op paa sin Brændeplads. Paa Voldene og i Gaderne blev mange dræbte af de springende

Granater, men det lykkedes ikke at faa Byen i Brand. Brandmændene passede udmærket paa og havde lavet sig store Tænger til at gribe fat om de gloende Kugler med for at kunne kaste dem af Vejen.

Dag og Nat maatte Forsvarerne staa paa Post. Kvinderne bragte Maden ud til dem. Nogle gravede sig Huler ind i Volden til Hvilepladser, andre byggede hele Smaahuse med Værelser og Ovne. Vagttjenesten var streng, men der blev passet godt paa; en Gang imellem maatte der dog et alvorligt Ord til en eller anden, der havde taget sig en lille ulovlig Tur ned i Byen.

Kongen selv havde sit Kvarter ude ved Christian den Fjerdes ufuldendte Kirke. Tidt red han og Dronningen langs Volden og opmuntrede Forsvarerne.

Havnen var spærret med Pramme og Smaaskibe; der havde jo ikke været Tid til at udruste Flaaden. Niels Juel førte Kommandoen her.

Man havde hidtil klaret sig nogenlunde, hvad Maden angik. Nu og da slap der Skibe ind til København, og Amager var et godt Spisekammer. Men den 8de Oktober erobrede Carl Gustav Øen, dækket af en tæt Taage.

Næste Dag prøvede de Danske at tage den tilbage, og under Kampen skete en Begivenhed, der let kunde have forandret hele Krigens Gang. Svenskerne blev kastede paa Flugt af de danske Dragoner, og Svenskekongen selv blev indhentet af Forfølgerne. Den danske Generaladjutant, Mikkel Skov, var ham saa nær, at han greb fat i ham, men en svensk Officer reddede Kongen.

Svenskerne havde imidlertid naaet deres Hensigt, Amager var ødelagt, og nu begyndte det at se broget ud med Provianten. Dog vidste man, at det kun gjaldt at holde ud en Tid, — den hollandske Flaade var i Vente. Hollænderne havde Forsvarstraktat med Danmark, og de opfyldte den trofast. 41 Orlogsskibe var undervejs samt en stor

Førselsflaade med Levnedsmidler og Soldater. Den blev sinket af Modvind, og først den 29de Oktober hørte Københavnerne Kanontordenen fra den hollandske Flaade, der brød sig Vej gennem den svenske oppe ved Kronborg. Om Aftenen var Hjælpen i København.

Af Frygt for de større Udfald, der nu kunde ventes, trak Carl Gustav sin Hær længere tilbage fra Byen og tog selv Kvarter i Brønshøj. Her byggede han en hel lille By, Carlstad; Kirkerne i Omegnen brød han ned for at faa Bygningssten.

Desuden forberedte han med største Omhu alt til et afgørende Slag mod Byen. Nu gjaldt det nemlig om at skynde sig; en stor Hjælpehær fra Danmarks Forbundsfæller var trængt ind i Jylland og havde kastet Svenskerne over paa Øerne.

Gang paa Gang lod Fjenden, som om han vilde storme. Meningen var, at Besætningen skulde trættes og skuffes, saa at den ikke passede paa, naar det afgørende Øjeblik kom. Det lykkedes dog ikke. Kong Frederik kendte Planen for Stormen saa temmelig nøje. De kongelige Ridefogeder i Nordsjælland, Lorenz Tuxen og Hans Rostgaard, havde gode Forbindelser i Svenskernes Lejr og sendte Underretning til København. Ved et mærkeligt Held fandt man lige Dagen før Stormen en Stormbro, som Svenskerne havde efterladt paa Isen. Den var lavet til at lægge over de Render, der var isede i Voldgraven. Nu blev Renderne i Hast gjort bredere.

Natten mellem den 10de og 11te Februar gik det løs. Paa Volden stod Forsvarerne i spændt Forventning og stirrede ud i Mørket. Klokken slog eet, og i samme Øjeblik blussede en Ild op ude ved Valby Bakke. Det var Fjendens Bavner, store Tjæretønder, der blev antændte som Signal for Angrebet.

Over Isen paa Kalvebodstrand stormede Fjenden løs

paa »Løngangen«, en lang muret Bro, der førte fra Slottet hen til Volden. Her stod Adelens Soldater, Hoffolkene og Studenterne. Svenskerne kastede deres Broer over Renderne i Isen, men Broerne var jo nu for korte. Fremrykningen standsede, Kuglerne gjorde lyst mellem Angriberne, Rækkerne begyndte at vakle. Stormkolonnerne maatte svinge tilvenstre og gik saa løs paa den yderste Bastion af Volden, »Gyldenløves Bastion«, ud mod Kalvebodstrand og begyndte at klatre op ad Voldskrænten. Men her blev de modtagne med en Regn af Musketkugler og Haandgranater, medens brændende Tjære, Bjælker og kogende Vand, som Kvinderne havde slæbt op paa Volden, styrtede ned over dem. Samtidig kom den danske Reserve i Løb fra Gammel Torv for at hjælpe paa det udsatte Punkt. Men kun et Øjeblik blev der Nærkamp. Kun fire Svenskere fik Fodfæste oppe paa Volden, og de blev straks dræbte. Til sidst maatte Fjenden i Uorden og Forvirring vige for den voldsomme Beskydning.

Paa samme Tid blev Christianshavns Vold angrebet, men der gik det Svenskerne endnu værre. Isen brast under Soldaterne og de store Stormbroer, de slæbte med sig, og de naaede slet ikke ind til Volden. »Svenskerne havde selv medbragt deres Ligskjorter,« skrev den danske Anfører til Kongen. De første Rækker i Stormkolonnen havde nemlig haft hvide Hættekapper paa for ikke at ses mod Sneen.

Klokken fire om Morgenen prøvede Svenskerne det sidste Stormløb, ude ved Østervold. Her stod det hollandske Artilleri. De lod Fjenden komme paa ganske nært Hold for saa pludselig at overdænge ham med en saa voldsom Ild, at han i Huj og Hast maatte gaa tilbage. — Stormen paa København var afslaaet.

Men idet Dagen gryede, lød der et tusindstemmigt Kor fra Voldene. Det var Forsvarerne, der istemte en Takke-

salme. Om Formiddagen blev der holdt Gudstjenester, og ud af alle Portene strømmede Folk for at se paa Valpladsen, der var oversaaet med faldne Fjender, Vaaben og Stormredskaber. Henimod 3000 Mand var Svenskernes Tab den Nat. Paa Voldene faldt af Danske omtrent en Snes Mand. Forskellen viser, hvilket uhyre Vovestykke Svenskerne havde indladt sig paa.

Hvis nogen i Byen havde troet, at nu var al Nød forbi, blev han skuffet. Endnu i femten Maaneder laa Svenskerne om København. Og det blev en Taalmodighedsprøve, særlig Foraaret 1659. Mangen Gang stod Sulten ligefrem for Døren, og man havde kun lidt at fyre i Ovnene med til Værn mod den bidende Frost. Paa Slottet blev Kongens og Prinsens Mad kogt ved samme Ild for at spare Brændsel, og de fattige Studenter fik ved deres Bespisning kun »en halv Ret« Mad i Stedet for de to Maaltider, de plejede at faa.

Der kunde ingen Ende blive paa Krigen. De Danskes Forbundsfæller hjalp kun halvt: de vilde kun sørge for, at Danmark og Sverige blev lige stærke ɔ: lige afmægtige, — ikke hjælpe os til Sejr.

I København maatte man stadig frygte for et nyt Stormløb. Juleaften 1659 tilbragte Borgerne paa Volden, fordi Svenskerne truede med Anfald. Men endelig gik det mod Fred. Carl Gustav døde i Februar, og Freden blev sluttet i Maj 1660. I de sidste Maaneder var der saa godt som ingen Fjendtligheder, ja de svenske Soldater købslog endog med de belejrede om Brædder og Planker fra Husene i Carlstad. — Da Fjenden var vel ude af Landet, samledes en Rigsdag i København i September for at raadslaa om Midler til at bringe Riget paa Fode. Thi store Egne af Landet saa ud som Københavns Omegn: en Ørken med afbrændte Byer og fældede Skove.

Københavns Borgere havde ikke glemt Kongens store Løfter. Flere Gange under Belejringen mindede de ham

salme. Om Formiddagen blev der holdt Gudstjenester, og ud af alle Portene strømmede Folk for at se paa Valpladsen, der var oversaaet med faldne Fjender, Vaaben og Stormredskaber. Henimod 3000 Mand var Svenskernes Tab den Nat. Paa Voldene faldt af Danske omtrent en Snes Mand. Forskellen viser, hvilket uhyre Vovestykke Svenskerne havde indladt sig paa.

Hvis nogen i Byen havde troet, at nu var al Nød forbi, blev han skuffet. Endnu i femten Maaneder laa Svenskerne om København. Og det blev en Taalmodighedsprøve, særlig Foraaret 1659. Mangen Gang stod Sulten ligefrem for Døren, og man havde kun lidt at fyre i Ovnene med til Værn mod den bidende Frost. Paa Slottet blev Kongens og Prinsens Mad kogt ved samme Ild for at spare Brændsel, og de fattige Studenter fik ved deres Bespisning kun »en halv Ret« Mad i Stedet for de to Maaltider, de plejede at faa.

Der kunde ingen Ende blive paa Krigen. De Danskes Forbundsfæller hjalp kun halvt; de vilde kun sørge for, at Danmark og Sverige blev lige stærke ɔ: lige afmægtige, — ikke hjælpe os til Sejr.

I København maatte man stadig frygte for et nyt Stormløb. Juleaften 1659 tilbragte Borgerne paa Volden, fordi Svenskerne truede med Anfald. Men endelig gik det mod Fred. Garl Gustav døde i Februar, og Freden blev sluttet i Maj 1660. I de sidste Maaneder var der saa godt som ingen Fjendtligheder, ja de svenske Soldater købslog endog med de belejrede om Brædder og Planker fra Husene i Carlstad. — Da Fjenden var vel ude af Landet, samledes en Rigsdag i København i September for at raadslaa om Midler til at bringe Riget paa Fode. Thi store Egne af Landet saa ud som Københavns Omegn: en Ørken med afbrændte Byer og fældede Skove.

Københavns Borgere havde ikke glemt Kongens store Løfter. Flere Gange under Belejringen mindede de ham

om dem. Det blev da bestemt, at Borgerne skulde vælge 32 Mænd, og disse igen to, som skulde have fri Adgang til Kongen for at raadslaa med ham og Byens Raad. Valgene blev ogsaa straks afholdte.

Men af større Betydning blev det, at Borgerne under Belejringen var bleven vante til at staa under Vaaben og stole paa egne Kræfter. Dem søgte Kongen Støtte hos, og han havde store Planer for just nu. Tiden var moden til at sætte Adelen ud af Spillet.

Den hjalp selv til ved at bære sig uklogt ad. Paa Rigsdagen vilde den i Begyndelsen ikke opgive en Stump af sine Rettigheder. Det blev en urolig Tid. Hver Aften sloges Adelsmændene og deres Tjenere paa Gaderne med Borgerne og Studenterne. Seks Mennesker blev dræbte i de første fjorten Dage. Kongen skjulte ikke, hvem han holdt med. Det blev forbudt Adelens Svende at bære Kaarde paa Gaden, men Studenterne fik udtrykkelig Lov til at beholde deres. Borgerkompagnierne fik i al Stilhed Ordre til at holde sig rede, naar Stormklokken lød.

Stænderne forhandlede videre. Adelen, der nu begyndte at forstaa, at der stod meget paa Spil, blev villig til at gøre Indrømmelser. Men nu var det for sent. Nu var det Kongemagtens Arvelighed der var bleven Tale om. Kongen selv stod bagved og støbte Kuglerne, men Borgmester Nansen og Biskop Svane skød dem ud. De fik Præster og Borgere til at tilbyde Kongen arvelig Magt. Adel og Rigsraad blev opfordret til at udtale, hvad de mente om den Sag, men der gik flere Dage, inden Svaret kom. Alle gik i en vældig Spænding.

Hans Nansen og Otto Krag, Adelens Fører, mødte hinanden paa Slotsbroen. Krag pegede hovmodig paa Blaa Taarn og spurgte Nansen: »Kender I det?« Men Borgmesteren pegede op paa Stormklokken i Frue Taarn og svarede: »Ved I, hvad det er, der hænger der?« — Et

eneste Raab fra Klokkens Tunge, saa vilde væbnede Borgere strømme ud af hver Dør.

Endelig fandt Kongen, at nu maatte der komme en Afgørelse. Han lod Adelen vide, at han vilde lade sig udraabe til Arvekonge af de borgerlige Stænder og saa »handle med de øvrige om Resten«.

Adelens Svar var at prøve paa at sprænge Rigsdagen ved at rejse bort. Men det blev forhindret i Tide. Portene blev lukkede, Skibene halede ud fra Bolværket, og Borgerkompagnierne samledes.

Saa gav Adelen efter, nødtvungent og med en rasende Forbitrelse. Men sætte Magt mod Magt turde den ikke. Der var Uenighed mellem de adelige indbyrdes, og ingen turde tage Ansvaret for at gaa i Spidsen.

Oven i Købet maatte de kønt spille med i det Festskuespil, der blev opført paa Slotspladsen fem Dage efter, da den højtidelige Arvehylding fandt Sted. Uden for Børsen var der rejst en stor Tribune, og mellem den og Slotsporten var der en Vej af rødt Klæde. Kongen og Dronningen med alle deres Børn kom i højtideligt Optog fra Slottet. Seksten Adelsmænd bar en mægtig Tronhimmel af Silke og med Sølvfrynser. Rigsraadet gik bagefter, derpaa Præster og Borgere og til sidst en Flok Amagerbønder.

Først blev Kongens Tak oplæst og hans Løfte om en kristelig og mild Regering. Derpaa aflagde alle Troskabsed og fik Lov at kysse Kongens og Dronningens Haand. Af Bønderne dog kun een, Svend Gynge fra Dragør, han, som havde udført saa glimrende Bedrifter under Krigen.

Han var dristig nok til at sige til Kongen: »Gid den nu faa Skam, som ikke holder sit Ord, Frederik!« Han sagde kun, hvad mange tænkte, og Kongen vidste, hvad det var. Nu havde Folket gjort sin Skyldighed, nu ventede det en Regeringsform, hvor det havde Lov at have en Stemme med.

Men Kongen var tavs og forsigtig; han lod dem glæde

sig, som vilde. Og medens Mængden uden for Slottet efter gammel Skik flaaede det røde Klæde i Stykker og løb med det til alle Sider, — medens Kongen i Riddersalen under Skytsets Torden drak sine tro Mænd til, saa at de maatte bæres hjem, vidste de færreste, at en ny Tid var begyndt for København som for hele Landet, — at det var Morgenen til Enevældens lange Dag, der var brudt frem.

Stænderne havde givet Kongen Ret til selv at bestemme Regeringsformen. Saa tog han det meste, han kunde faa, — han tog Enevoldsmagten.

— De københavnske Borgere i den følgende Tid kom ikke til at ligne Mænd som Hans Nansen og Svend Gynge, Mænd med et dristigt Ord paa Tungen. Den nye Regering havde kun Brug for Tjenere og Undersaatter, der vilde »holde og agte Danmarks og Norges Enevolds Arve-Konge for det ypperste og højeste Hoved her paa Jorden over alle menneskelige Love«. Saadan nævnede Kongen sig selv i Kongeloven.

Og hvad blev der af alle de smukke Løfter, som Københavnerne havde faaet? De skulde have samme Ret som Adelen til at deltage i Rigets Styrelse. Men nu havde Adelen jo ingen Ret mere, saa det Løfte slap Kongen let fra. De skulde have lige Adgang med Adelen til Embeder og Hædershverv. Men det fik alle Landets Borgere, det var ikke noget særligt for København. Endelig fik de 32 Mænd, der skulde styre Byen sammen med Magistraten, aldrig noget videre at sige.

Derfor var »Københavns Privilegier«, der blev stadfæstede d. 24. Juni 1661, nærmest en Række kønne Ord. En virkelig Gave fik Byen derimod, da Kongen forærede den Roskilde Len.

Naturligvis var der Misfornøjelse i København, og den

blev ikke mindre, fordi der var Dyrtid og blev paalagt nye højere Skatter. Endda skulde man finde sig i, at den nye Enevoldsregering behandlede Borgerne, som om de var Oprørere.

Kongen lod nemlig anlægge et nyt og meget større Kastel i Stedet for det gamle. Det kunde jo kun betyde, at han frygtede for Oprør og vilde have et Sted, hvor han kunde være i Sikkerhed. Tilmed blev Gaderne i det nye Østerkvarter, som Christian den Fjerde havde lagt til Byen, anlagte i ganske lige Linier. Det var, mente man, for at Kanonerne fra Volden og Kastellet kunde skyde langs ned ad dem.

Fornemme Borgere gik til Kongen og bad ham saa mindelig lade være at anlægge det nye Kastel, og mindre fornemme, men mere ligefremme Folk rykkede Pælene op, der viste, hvor de nye Gader skulde gaa, og truede den hollandske Ingeniør, der ledede Arbejdet, med at slaa ham ihjel. Der var endogsaa dem, der var saa misfornøjede med det hele, at de tænkte paa at forlade Byen og flytte til Malmø.

Lidt efter lidt faldt Sindene dog til Ro. Navnlig hjalp det ypperligt, at Christian den Femte indførte »Rangsystemet i 16 Klasser«. Nu fik Borgerne andet at tænke paa end at knurre mod Regeringen. Der blev en ivrig Kappestrid om at faa en Rang, saa at man havde Mulighed for at komme til Hoffet og være Kongen paa nært Hold. Thi Kongen blev jo under Enevælden den eneste, fra hvem al Belønning og Naade og Forfremmelse udgik. »De Danske elsker Trældommen«, sagde en Englænder om os allerede paa den Tid. Saa hurtig blev Tankerne om Borgerfrihed glemte.

Men Lydighed er jo ogsaa en god Ting, og Enevælden lærte efterhaanden Folk en Lydighed mod Øvrigheden, som de før slet ikke havde kendt til at vise.

Der kom i 1680 en Forordning om Renligheden i Gaderne og om Brolægningen, og den blev bedre overholdt

end de tidligere. Det offentlige overtog Brolægningen, saa at den blev ens over det hele. Tidlig om Morgenen lød Gadefogedens Skralde. Det var Signal til, at enhver skulde feje Gaden foran sit Hus; det sammenfejede blev kørt ud af Byen af Vognmændene. 40 Mark og en Tur i Gabestokken kostede det at bære »Uhumskheder« ud paa Gaden.

Samtidig blev Gadelygter indførte. De første »Tranlamper« blev tændte paa Købmagergade og langs Kanalen ned til Holmens Bro. De betød et svært Fremskridt, thi Gaderne var ikke hyggelige at komme igennem ved Aftenstid. Man var udsat for Overfald af Landstrygere og drukne Mennesker, hvad enten det nu var simple Folk eller Adelsmænd, der efter et Gilde tog den Fornøjelse med at gøre Optøjer. — En anden Behagelighed var, at Tagrenderne efter Ordre blev ført ned langs Husene; før havde de haft langt udstaaende Tude, der hældte Vandet ud over dem, der spadserede midt ad Gaden langs Rygstenene.

Med Gadelygterne kom ogsaa »Vægterne«. De havde nemlig den Bestilling at tænde og slukke Lygterne, men var tillige Politi. Deres Vaaben var en »Morgenstjerne«, og med Signalpiben kunde de kalde deres Kammerater til Hjælp.

Den Mand, der stod i Spidsen for disse Forbedringer, var Ole Rømer. Han var en berømt Videnskabsmand, (det var ham, der beregnede Lysets Hastighed) men ogsaa en udmærket dygtig og praktisk Mand, som Byen havde megen Nytte af.

Een Ting kunde man ikke gøre noget videre ved, det var, at Gaderne var smalle og krumme, og at det ene Hus stak frem foran det andet. De store Ildebrande maatte til, før det blev forandret. Enkelte af Hovedgaderne blev dog udvidede og gjort mere farbare. Den gamle Skik, at man holdt Værksted og Butik uden for sit Hus, blev ogsaa ved, især i Sidegaderne. Haandværkeren arbejdede uden for sin Dør, og Kunden handlede med Købmanden ind gennem Vinduet.

— Københavns Borgere havde altsaa paa mange Maader Grund til at holde af den ny Regering. Og de, der ikke holdt af den, lærte i hvert Fald snart at passe paa deres Mund. Den enevældige Konge var ikke til at spøge med, hvis nogen havde noget at udsætte paa »det ypperste og højeste Hoved her paa Jorden«. Det gik ganske vist værre til i andre Lande, men ogsaa her kunde Kongen være unødvendig haard og ubarmhjertig mod dem, han frygtede.

Det gamle Blaa Taarn kunde fortælle en hel Del herom. Først og fremmest Leonora Christines sørgelige Historie.

Ved et skammeligt Forræderi blev hun fanget i England og ført til København. Da Baaden, som bragte hende i Land, lagde til ved Slotsholmen ud for Rentekammerbygningen, saa det ud, som om man skulde tage mod en fjendtlig Hær. Regimenter til Hest og Fods var opstillede paa Slotspladsen, og gennem en Række Musketerer blev hun ført til Blaa Taarn.

Først maatte hun være otte Dage i et Fangehul, der kaldtes »den mørke Kirke«. Der var ingen Vinduer, og hun var ved at kvæles af Stank derinde. Syg og elendig som hun var, blev hun pint og plaget med en Række Forhør. Ulfeldt havde i Udlandet lagt Planer op mod Kongen, det vidste man bestemt; nu vilde man vide, hvad Del hun havde haft i det. Forgæves forsikrede hun, at hun intet vidste om det. Ingen troede hende.

Kort Tid efter blev hun flyttet til et Kammer, højere oppe i Taarnet. Snavs var der paa Gulvet i en saadan Mængde, at det fyldte et helt Bondelæs, da det endelig blev fjernet, og Lys fik Værelset kun gennem et Vindue, en Alen i Firkant, anbragt helt oppe under Loftet. I Begyndelsen maatte hun intetsomhelst Arbejde have at fordrive Tiden med, det var det værste for hende. Dronning Sofie Amalie nød rigtig den Glæde at plage Leonora Christine som Hævn

for den Tid, da hun, som den fejrede Kongedatter, ved Ulfeldts Side turde kappes med selve Dronningen.

Men hendes Mod kunde hun ikke knække. Leonora Christine blev holdt oppe af sin stærke Gudsfrygt og Bevidstheden om sin Uskyldighed og sled de lange Aar med et forbavsende Taalmod. Hun fandt paa talrige Smaating at beskæftige sig med; — et Stykke Kridt til at skrive med paa Bordet, en Knappenaal til at ridse med, en Væv, som hun selv havde sat sammen af Træstumper og et Kødben, var sande Kostbarheder for hende. Den udleverede Vin lod hun Kældersvenden beholde, til Gengæld skaffede han hende Lysestumper og en eller anden lille Ting, hun kunde have Brug for. Til Opvartning havde hun Kvinder fra Byen, altid tarvelige og tidt ondsindede — et trist Selskab for den fint dannede Kongedatter. De havde Ordre til at passe godt paa hende, — hun kunde hekse, havde Dronningen fortalt. »Du har Lov at slaa hende, til Blodet flyder«, havde hun sagt til en af dem. For det meste kom Fangen dog ganske godt ud af det med dem.

Efter nogle Aars Forløb blev der givet hende Lettelser. Hun fik Penge til at købe Bøger og Haandarbejder, — til sidst havde hun endog et lille Klaver i Fængslet. Men ud maatte hun ikke komme, saa længe Sofie Amalie levede. Denne fik endda sin Søn, Christian den Femte, til at bryde sit kongelige Ord. Han havde lovet den fangne Frihed, dersom der blev født en Kronprins. Men da det kom til Stykket, turde han ikke opfylde Løftet af Frygt for sin Moder.

Dagen, efter at Enkedronningen var død, aabnedes Fængselsporten for Leonora Christine. Hendes Fangenskab havde varet næsten 22 Aar. I »Jammersmindet« har hun selv givet en gribende og mesterlig Skildring af det.

— En anden, der ogsaa fik Enevældens tunge Haand at føle, var Griffenfeldt. Uden Skyld var han langtfra, og han legede uforsigtig med Kongens Taalmodighed ved at

handle ganske, som han selv havde Lyst, og tidt skyde Kongen helt til Side.

Den 11te Marts 1676 blev Griffenfeldt fængslet paa Københavns Slot, netop som han vilde gaa ind til Kongen. Han blev ført over i Biblioteksbygningen, — den smukke Bygning ved Siden af Slottet, som Frederik den Tredie havde opført, og hvor det kgl. Bibliotek har boet lige til 1906. Derfra blev han om Aftenen i en Baad bragt gennem Havnen ud til Kastellet.

En Kommission blev nedsat for at fælde Dom. Griffenfeldt havde solgt Embeder, — det kunde ikke nægtes, og han havde oven i Købet ladet sig betale godt for dem. Det var ogsaa sandt, at han havde røbet Kongens Hemmeligheder, men Beskyldningen for Landsforræderi var ganske uretfærdig, — og det var den vigtigste.

Griffenfeldt forsvarede sig glimrende. Kun paa eet Punkt henflyede han uden Forsvar til Kongens Naade. Han havde begaaet den uhørte Forbrydelse at notere følgende Ord i sin hemmelige Skrivekalender: »Kongen svarede Gesandten som et Barn«. — Dommen lød paa Fortabelse af Ære, Liv og Gods.

Den 6te Juli om Morgenen blev Griffenfeldt ført ud paa Kastellets Paradeplads. Frygtløs og fattet gik han Døden i Møde. Han holdt en kort Tale til de omstaaende og forsikrede, at han i sin Embedstid aldrig havde tænkt paa at handle mod Kongens eller Landets Fordel. Han vilde tage mod Døden som en Straf, fordi han mere havde frygtet Jordens end Himlens Herre.

Derpaa blev hans grevelige Vaabenskjold sønderbrudt af Bøddelen, og han selv knælede ned for at modtage Dødshugget. Bøddelen hævede Sværdet, men i samme Øjeblik traadte Generaladjutant Schack til og raabte: »Pardon! I Kongens Navn!«

»Af idel kongelig Naade og medfødt høje Mildhed« havde Kongen forandret Straffen til evigt Fængsel.

Men Griffenfeldt sukkede: »En Naade, som er haardere end Dommen!« Naturligvis lyttede man ikke til hans Bøn om at maatte tjene Kongen selv i den ringeste Korporalspost. Fire Aar sad han i Kastellet, atten Aar paa Munkholmen ved Trondhjem. Først da han var Døden nær, slap han løs.

Griffenfeldt blev fængslet midt under den skaanske Fejde. Det var en Krig, som Københavnerne havde paa nært Hold. I København samledes de store Troppemasser, der skulde sendes til Skaane i 1676, og Borgerne maatte ordentlig punge ud til at huse og bespise dem. Men det gjorde alle med Glæde, — nu skulde man jo endelig have Hævn over den overmodige Fjende, og hvem var nærmere til at sige ham Tak for sidst end København.

Det saa lyst nok ud i Begyndelsen, da hele Skaane blev erobret. I København holdtes Takkegudstjenester i Kirkerne og lystige Sejrsfester i Vinhusene. Snart fik man dog andet at se, — det var de sørgelige Rester af den danske Hær, der kom tilbage fra det tabte Slag ved Lund. Der kom kun faa gode Nyheder fra Skaane under hele Krigen.

Men den 1ste Juli 1677 blev en Glædesdag. Man kunde i København høre den voldsomme Kanontorden fra Køgebugt, hvor Niels Juel prøvede Kræfter med den langt større svenske Flaade. Om Aftenen vidste man, at Niels Juel havde vundet Sejr, og det en Sejr, som kunde forslaa noget. Tretten erobrede Skibe og 3000 Fanger blev ført til det jublende København, og da Sejrherren steg i Land paa Toldboden, fik han en glimrende Modtagelse.

Krigen endte uden Resultat, vi fik intet for Sejrene nede i Pommern og paa Søen. De øvrige krigsførende Lande trak sig ud af Kampen, og tvungen af Frankrig maatte vi give Sverige vore Erobringer tilbage. Det var en stor Skuffelse for alle. — Sognepræsten ved Helligaandskirken, Esaias

Fleischer, skulde holde Takkefest for Freden. Men hans Tak var noget mærkelig, for han kaldte Freden »en skiden og skammelig Fred«, og det havde han nær mistet sit Embede for.

En Gang under Krigen, da Sundet var tillagt, var man et Øjeblik bange for, at Fjenden skulde gaa over Isen og angribe København. Det vilde nu ikke have været saa farligt som under Begyndelsen af Belejringen 1658. Byens Befæstning var meget solidere end dengang. Allerede i Frederik den Tredies Tid havde man taget fat paa at forstærke den.

Det slemme Hul ude mellem Østervold og Kastellet blev først gjort i Stand. Derpaa tog man fat nede ved Slottet. Under den store Belejring havde det vist sig, hvor farligt det var, at Voldene ikke gik helt rundt om Byen. »Løngangen«, den murede Bro, der førte fra Slottet hen til den yderste Bastion af Volden, havde været aller mest udsat for Angreb. Nu blev derfor Volden ført om bag Slottet. Tre fire Tusinde Soldater var i lang Tid beskæftigede med Arbejdet.

Derved fik København en hel ny Bydel, dannet ved Opfyldning i Kalvebodstrand, nemlig det Stykke Land, der kom til at ligge mellem den nye Vold og Slottet, — »bag Slottet« kaldte man den. Det er der, hvor vi har Løngangsstræde, Stormgade og Ny Vestergade. Det blev dog ikke stærkt bebygget straks. For at faa Vand rundt om Slotsholmen, der nu var bleven landfast med Byen, blev Frederiksholms Kanal gravet.

Under Christian den Femte voksede Husene rask op ude i »Ny København«, det nye Kvarter fra Gothersgade ud til Kastellet, og man lærte nu bedre at skønne paa de lige og brede Gader end dengang, da man rykkede Pælene op. Det nye Kongetorv ɔ: Kongens Nytorv blev bebygget med smukke Adelshuse som f. Eks. Charlottenborg (opkaldt efter Dronningen Charlotte Amalie) med en stor Have bagved, og det

Thottske Palæ paa Hjørnet af Bredgade, bygget af Niels Juel. Nyhavn blev gravet, saa at Skibene kunde komme helt op til Torvet, og midt paa Pladsen blev der 1688 opstillet en Statue af Christian den Femte til Hest, — den, som vi kort og godt kalder »Hesten«. En fransk Kunstner blev indkaldt for at lave den. Synderlig smuk har Statuen vist aldrig været, og da den er af Bly og synker mere og mere sammen, er den ikke bleven kønnere med Aarene. Manden, som Hesten tramper paa, er ikke den svenske Konge, som man sagde i gamle Dage. Det er »Misundelsen«, som trædes under Fødder. »Visdommen«, »Tapperheden«, »Ædelmodigheden« og »Hæderen« holder Vagt ved de fire Hjørner. — Paa Kongens Nytorv blev der desuden opført en Hovedvagt, der laa, hvor nu »Ny Adelgade« og »Hovedvagtsgade« munder ud.

Et andet nyt Torv fik København, da Korfitz Ulfeldts store Gaard, der laa paa det gamle Graabrødreklosters Grund, efter kongelig Befaling blev revet ned. Derved opstod »Graabrødretorv« eller »Ulfeldts Plads«, som den ogsaa kaldtes. I et Hjørne af Torvet blev der opstillet en Skamstøtte med Indskrift: Til evig Spot, Skam og Skændsel for Forræderen Korfitz Ulfeldt.

Christian den Fjerdes By, Christianshavn, var fra Begyndelsen en By for sig selv med egen Styrelse. Men i Aarenes Løb viste det sig uheldigt saaledes at have to Byer liggende ved Siden af hinanden; der kom Vanskeligheder og Stridigheder af alle Slags. Derfor blev Christianshavn i 1674 forenet med København til een By.

Enkedronningen, Sofie Amalie, havde haft en stor Have uden for Voldene, hvor Tivoli nu ligger, »Dronningens Enghave«. Da Volden blev ført bag om Slottet, kom Haven til at høre til Fæstningens Forværk. Dronningen fik saa en anden Have i det nye Kvarter af Byen, og der byggede hun et smukt lille Slot: Sofie Amalienborg.

Det brændte i 1689, den 19. April, og det blev en Dato, der huskedes i København. I Anledning af Kongens Fødselsdag blev der spillet en Opera paa et lille Teater af Træ, der var bygget op til Slottet. Salen var pyntet med Enebærris.. En Lampe eksploderede, der gik Ild i Planterne, derpaa i Træbygningen og i Slottet, og over 200 Mennesker omkom i Flammerne, medens de, der slap med Livet, var skrækkelig forbrændte. Næsten alle velstaaende Familier i København havde nogle at sørge over.

Etatsraad Jørgen Elers mistede begge sine Børn ved Branden. Saa skænkede han sin store Formue til gudeligt Brug, blandt andet oprettede han en Studenterbolig (i Kannikestræde): Elers Kollegium.

— Mod Slutningen af det syttende Aarhundrede havde København omtrent 60.000 Indbyggere. Det var efter de Tiders Forhold en stor By, men den var ikke vokset paa nogen sund Maade. Det var ikke Handelen eller Industrien, der var gaaet stærkt frem, saa at de kunde skaffe velstaaende Borgere til Byen; det var fattige Landboere og Tyskere, der strømmede til Hovedstaden, og fattige var der nok af i Forvejen. Trods al den Pragt og Overdaadighed, som Borgerne holdt af at bære til Skue, var København egentlig en fattig By, ligesom Danmark i de Dage var et fattigt Land. Krige og Rustninger tog Pengene, og der blev intet til at hjælpe Næringsvejene frem med.

Allerede paa den Tid begyndte man at tale om, at Hovedstaden var for stor til Landet, »Danmark var lutter Hoved uden Krop«. København var som en ødsel Søn, der brugte flere Penge, end hele Familien kunde fortjene. Alle de store Summer til Hoffet, Hæren og Flaaden blev givne ud fra København, og den store By ligesom fristede Kongen og de ledende Mænd til at tro, at de raadede over et meget større og mægtigere Land, end de i Virkeligheden gjorde.

Da Aarhundredet løb ud, sad en ny Mand paa Danmarks Trone. Frederik den Fjerde var bleven Konge i 1699, og hans Regering begyndte med Krig, — mod den gottorpske Hertug, der altid truede Syd fra, og hans Ven og Svoger, Karl den Tolvte af Sverige. Men uheldigvis havde vi ikke Kræfter til at slaas til to Sider paa een Gang. Medens Kongen med Hæren passede paa Gottorperen ovre i Holsten, blev den danske Flaade lukket inde i København af de forenede svenske, hollandske og engelske Flaader.

To Gange med faa Dages Mellemrum bombarderede Fjenden, første Gang Flaaden, der laa inde i Havnen, anden Gang Christianshavn. Begge Gange med paafaldende ringe Virkning, men Meningen var nok heller ikke at gøre Byen alvorlig Skade, — blot at vise Tænder for at true os til at give efter. Det vidste Københavnerne imidlertid ikke; derfor jublede de og digtede Spottevers over Fjenderne, der var komne saa langvejs fra for at bombardere Himmelen og Havet og lade Jorden være i Fred.

Derpaa gjorde Carl den Tolvte Landgang paa Sjælland. Nu saa det ud til, at København virkelig skulde blive belejret igen.

I Byen var der samme frejdige Lyst til at tage mod Fjenden som i 1658. Borgere og Studenter traadte under Vaaben. En Mand sendte alt sit Sølvtøj til den kongelige Mønt for at skaffe Penge. »Det lidt, jeg nyder, kan jeg lige saa godt bringe til Munden med en Træske som med en Sølvske«, skrev han. Enkedronningen, Charlotte Amalie, opmuntrede til Forsvar. Kanoner blev slæbte op paa Voldene, og Skanser anlagte uden for Byen.

Men uheldigvis var Kommandanten i København ikke saa ivrig som Borgerne; de maatte skændes med ham om alt, hvad de vilde have udført for at hjælpe paa Forsvaret. Og med en saadan Anfører havde man jo ikke gode Udsigter. Desuden saa Kong Frederik snart, at han var saa

afgjort den lille over for de mange Fjènder. Derfor sluttede han Fred, netop som Svenskerne var naaede ned fra Humlebæk til Rungsted. København fik ikke Fjenden at se fra Landsiden.

Eet havde man lært af den korte Krig, — at en fjendtlig Flaade kunde komme for nær ind paa Byen. Derfor blev der anlagt to Batterier ude i Sundet, »Trekroner« og »Prøvestenen«. Et Par gamle Orlogsskibe blev sænkede, og Jord og Stene dynget op over dem, saa at det hele dannede smaa Øer.

Ni Aar efter begyndte Krigen igen. Carl den Tolvte var en slagen Mand og langt fra sit Rige. Sverige var udmattet. »Nu eller aldrig« skulde det være, at man fik de skaanske Landskaber tilbage. »Nu eller aldrig« stod der malet paa Vognene i den danske Hær, der gik i Land i Skaane. — Og saa kom Nederlaget ved Helsingborg 1710! Hospitalerne i København fyldtes med saarede; smitsomme Sygdomme udbrød mellem dem og bredte sig i Byen. Begyndelsen var ikke god.

Og netop nu kom det, der var værre end Krigen, værre end den farligste Fjende uden for Voldene, — Pesten kom til København. Langsomt havde den vandret en Del af Europa igennem og var naaet til Helsingør.

En Ring af Soldater blev lagt tværs over Nordsjælland med Ordre til at skyde enhver ned, der vilde liste sig igennem. Det lykkedes dog ikke at holde København afspærret. I Juni Maaned 1711 tog Pesten fat i Byen.

Den, der blev syg, fik først Kuldegysninger og Feber. Eftersom Sygdommen tog til, kom der Betændelser og Bylder i Huden, heftige Opkastninger fulgte paa, den syge laa hen i Febervildelse og med voldsomme Smerter, og i Løbet af tre fire Dage var det forbi.

Flere Tusinde Mennesker forlod Byen over Hals og Hoved. Hæren og Flaaden blev sendte bort, Kongehuset

rejste, og en Mængde Læger flygtede. Det gjorde egentlig ikke saa meget, for man kendte alligevel intet Middel mod Sygdommen, men det saa jo ikke godt ud. Det blev Barbererne, der maatte være Læger.

Sygdommen tog til i en rivende Fart. Hundrede Dødsfald om Ugen begyndte det med, men sidst i August naaede man Toppunktet; da døde der i en Uge 2400 Mennesker. Der blev givet en Mængde Forordninger om, hvad man skulde gøre eller ikke gøre for at hindre Smitten i at brede sig; — der var Dødsstraf for at overtræde dem, men Dødsstraf betød jo ikke saa meget, naar Døden alligevel hang over Hovedet paa enhver.

Derfor gjorde Folk, hvad de havde Lyst til og var vante til at gøre, og viste største Ligegyldighed for Smitten. Fattigfolk gik i de afdødes Klæder og fulgte efter Ligbaarerne paa Gaden. Fornemme Folk holdt store, flotte Begravelser, hvor alt, hvad der brugtes, Ligkapper, Flor og Vogne var smittede af dem, der sidst havde brugt dem.

Der var et Pesthospital ude paa Vodrofsgaard. Det blev hurtig overfyldt, og det gik gruelig til derude. Vaagekonerne stjal fra de syge, og de syge fra hinanden indbyrdes; Slagsmaal og Raaheder fandt stadig Sted. Det var ikke saa underligt, at Folk nødig vilde derud, men gemte sig, som de bedst kunde, naar de blev syge.

Ligbærere havde man ingen af i den værste Tid. Der var vel et »Ligbærerlaug«; men det nedlagde Arbejdet. Saa paatog Studenterne sig at være Ligbærere, men de vilde kun bære »fornemme Lig« og gjorde derfor ikke megen Nytte. Endelig fik man Baadsmænd og Soldater til at besørge Arbejdet, men ude paa Pesthospitalet maatte man nøjes med Fanger og Forbrydere. En Dag blev der antaget 36; fire Dage efter var der kun seks i Live af dem.

Først begravede man som sædvanligt Ligene inde i Kirkerne eller uden for deres Mure. Der var en Stank

derinde, saa at Gudstjenesten maatte forkortes. Senere anlagde man nye Kirkegaarde paa ubebyggede Pladser i Byen eller lagde blot Ligene ned i lange Kuler, undertiden udeu Kister.

Først da Sygdommen var paa sit højeste, spærrede man for Alvor de Huse, hvor den havde fat. De blev mærkede med et hvidt Kors; kun Lægen, Barberen og Præsten maatte komme der. Men det blev gennemført for sent til at gøre Nytte; det forhøjede kun Elendigheden, da der ikke blev sørget ordentlig for at skaffe Mad til de afspærrede Huse.

Forbrydelser af alle Slags tog til. Der maatte sendes Rytterafdelinger ud i Gaderne om Natten for nogenlunde at holde Orden. Gadernes Rensning hørte næsten helt op, saa at Byen var overstrøet med Snavs og Pjalter, Halm og Sengeklæder. Naturligvis maatte der blive Dyrtid paa alt, og desuden blev alle Husdyr angrebne af en Sygdom, der lignede Pesten. Selv Fuglene faldt døde ned fra Luften og laa i Gaderne.

23.000 Mennesker var døde, da Sygdommen endelig standsede. Det var en Trediedel af Københavns Indbyggerantal. 500 Huse stod tomme. Det var mest de fattige, der var bleven ramte; dog var der ogsaa adskillige velstaaende Folk blandt de døde. Enkelte Læger, en Mængde Barberere og tyve »Pestpræster« havde sat Livet til under Kampen med Sygdommen.

Naturligvis strømmede der en Mængde Mennesker til København, efter Pestens Ophør. Nu var der jo bleven god Plads for Folk af alle mulige Bestillinger. Tyve Aar efter havde Byen ikke alene sit tidligere Indbyggerantal, men endda nogle Tusinder til.

— Den lange Krig mod Sverige mærkede man mest paa de høje Skatter og de dyre Tider. Selve Kampene førtes jo i Tyskland og paa Norges Grænse. Men et mærkeligt Besøg førte Krigen med sig; det var Czar Peters i 1716.

I to Maaneder boede han og hans Gemalinde, Catharina, i København. Samtidig laa en russisk Hær paa over 20.000 Mand i Lejr omkring Byen; sammen med en stor dansk Hær skulde den gøre Angreb paa Skaane. Czaren var en Mand, der holdt af at se og lære, og han var paa Færde alle Vegne. Han studerede de danske Skibes Bygning nede paa Holmen og saa paa, hvordan Geværerne blev lavede. Han red op ad Sneglegangen i Rundetaarn og kiggede i de astronomiske Kikkerter, der fandtes i Observatoriet oppe paa Toppen, — ja han var med til en Præsteindvielse i Frue Kirke, og da Præsterne lagde Hænderne paa Hovedet af den, der blev indviet, kom han ogsaa hen og lagde sin Haand paa. — Hans næsten lurvede Klædedragt vakte almindelig Opsigt. Den mægtige Selvhersker gik om i en gammel fedtet rød Frakke, grove Uldstrømper, brune Bukser og med en mægtig Huggert ved Siden i Stedet for Kaarde. — Og ved Kongens Taffel kunde han pludselig finde paa at forlange et Glas Brændevin.

Besøget endte i halvt Uvenskab. Ingen af Parterne stolede paa den andens Ærlighed, Landgangen i Skaane blev der ingenting af; Czaren opdagede pludselig, at det var for sent paa Aaret.

— Tordenskjolds Bedrifter under Krigen kunde Københavnerne ikke blive trætte af at høre om. Hver Gang der kom Bud om en ny rask Daad, blev der digtet en Mængde Viser om ham, og de lød paa Gader og Stræder. Saa ofte der kom Skibe, som Tordenskjold havde erobret, ind paa Reden, var der en hel Valfart ud til Toldboden for at se dem, og hvor morede man sig kostelig over det lille Vikingetog, han foretog over til Skaane, da han hentede en Præst, en Officer og en Bonde lige fra et Bryllup, fordi Kongen havde sagt, at han gerne vilde vide, hvad Skaaningerne mente om at komme til Danmark igen. Præsten

og Officeren maatte vandre fra Selskab til Selskab, og man kappedes om at være elskværdige mod dem.

Den vigtigste Efterretning under hele Krigen blev bragt til København af Tordenskjold. Det var, da han en Decembernat bragte Kongen den Nyhed, at Sveriges Heltekonge var bleven dræbt i Løbegravene foran Frederikssten. Kongen blev kaldt op af Sengen for at modtage Efterretningen, — han vilde næppe tro den. »Er den nu ogsaa paalidelig?« spurgte han. »Gud give, Deres Majestæt lige saa sikkert vilde gøre mig til Schoutbynacht,« svarede Tordenskjold. — To Dage efter kom hans Udnævnelse.

— Et andet Navn lyder til os fra den Tid, — vi smiler, saa snart vi blot hører det. Det var den Tid, da Fader Holberg vandrede rundt i vor Bys Gader og Huse og saa paa Menneskene med sine klare og kloge Øjne. Og alle den Tids Mennesker med deres gode og daarlige Egenskaber kom til at gaa — og gaar den Dag i Dag — i hans danske Komedier og fortæller os, hvordan København og Københavnere livagtig saa ud paa den Tid.

— Det var en Tid, hvor København var ved at drukne under alt det ny, der strømmede ind over os fra alle Lande, nye Tanker, nye Moder, nye Skikke, godt og daarligt, fornuftigt og latterligt mellem hinanden.

Tankerne kom sidst, og Moderne kom først; de var lettest at efterligne. Frankrig var under Ludvig den Fjortende bleven Mønsteret i Kunst og Digtning, i Klædedragt og Manerer. Og kunde man ikke efterligne den franske Aand, saa kunde Jean de France i hvert Fald binde sin Halsklud paa fransk og bande et Dusin franske Eder.

— Fra Hæren og Kongehuset strømmede det tyske Sprog ud over Folket, paa samme Tid som Handelen gik over Kiel og Hamburg, og alle Haandværkere maatte følge tyske Regler og Skikke, hvis de vilde regnes for noget. — Dansk var ved at synke ned til kun at blive et Bondesprog.

Sæder og Skikke omformedes lidt efter lidt. Selv om Præsterne prædikede mod de franske Moder, og gamle Folk mente, at nu maatte da Verden snart forgaa, saa kom dog ethvert pænt Menneske til sidst i langskødet Vest, broderet Frakke, Silkestrømper og med Kniplingstørklæde om Halsen.

Mad og Drikke skulde ogsaa være paa sin fransk eller engelsk. Retterne blev finere tillavede, og man regnede det for mindre fint at æde saa voldsomt som i gamle Dage. Chokolade, Kaffe og Te blev mere almindelig brugte, og det gjorde, at i det mindste Damerne ikke fyldte sig saa voldsomt med Vin som før. Nu kunde de dog — siger Holberg — gaa paa Besøg en halv Snes Steder om Formiddagen uden at komme berusede hjem.

Husene kunde man ikke saadan faa lavet om; der lod man Ildebrandene bestemme, naar de nye Moder skulde indføres. Men Møblerne maatte rette sig efter Moden. Der var ingen Stads ved længere at have tunge, solide Borde, Kister og Skabe, der ikke forgik før med Huset. »Rokoko« hed den nye Facon, som Franskmændene havde fundet paa, og som vi lærte her paa Holbergs Tid. Alting skulde gaa i Snirkler og Krumninger, — Stolenes Ben og Spejlenes Rammer, Sandstensprydelserne paa Bygningerne og Altertavlerne i Kirkerne. Der kom noget fint og elegant over det alt sammen, men ogsaa noget pyntet.

Det er dette København, vi faar at se i Holbergs Komedier, saaledes som han selv saa det.

— Der staar han oppe paa Nytorv og ser med et Smil paa »Torvemesteren«, der skal holde Orden mellem de handlende. Han hedder Nagel og »har udi mange Aar udi Irland og Braband tjent under Hans kongelige Majestæts Garde til Fods og bekommet mangfoldige Saar.« Han er en raa Person med en mægtig Røst og en solid Stok i Haanden. Og hans Pralehistorier fra »Brabands Belejring«

bliver ikke glemte, for dem giver Holberg sin »Jacob v. Thyboe« at fortælle paa Skuepladsen. De pralende og vigtige tyske Officerer kan nok kende sig selv igen i denne v. Thyboe, og de hævner sig ved at være uforskammede. »Jeg gaar ikke af Vejen for en Nar,« siger en af dem, da han møder Holberg. — »Men det gør jeg,« svarer denne blot og gaar til Side.

Her møder han »Erasmus Montanus«, der kommer ned ad Gaden med sin lange sorte Kappe. Han skal ned til Middagsmaden og Disputereøvelserne i »Klosteret«, — der hvor han lærer saa nyttige Ting som at kunne bevise, at »Kød er Straa« eller at »et Bord er en Lysestage.« Og bagefter skal han ud til sin gamle Fader og Moder paa Landet og gøre sig vigtig af sin Lærdom, saa at Degn og Ridefoged er ved at gaa ud af deres gode Skind.

Eller Holberg er kommen i Dameselskab og sidder og lytter til de gode Madammers Passiar. Uden for Huset er der fuldt af Bærestole og Karosser, — en Dame kan ikke vise sig til Fods paa Københavns Gader, det er de altfor snavsede til. Snakken gaar om de dyre Tider, hvor et Pund Oksekød koster fem Skilling, — om Syner og Varsler som f. Eks. det Skib, man nylig ganske tydelig saa i Maanen, eller om, hvor i København man faar den bedste Snustobak. Smaa Skænderier bliver der let ud af det, og er der en af Damerne, hvis Mand har en Rang, saa knejser hun med Nakken og ser næppe til de andre. — Hvis Damerne vidste, at deres Skikkelser og Passiar vilde gaa igen i »Barselstuen« de Hundreder af Gange, saa var de vist med eet bleven ganske tavse.

Eller tænk, om alle de Dumrianer, der snakkede op om Politik og Forandringer i Byens Styrelse, havde vidst, at Holberg lyttede til dem, og at de under Navn af »politiske Kandestøbere« vilde blive til Latter for deres Efterkommere! — Det vrimlede med den Slags »Projektmagere«

i København netop paa den Tid, da saa mange Ting skulde begyndes fra nyt efter Pesten. Regeringen maatte til sidst sætte Straf for at foreslaa noget, som man ikke paa egen Bekostning vilde sætte i Værk.

— Alle disse Skikkelser og med dem mange andre stod lyslevende for Holbergs Øjne, da man kom til ham og bad ham om at skrive Komedier til den ny oprettede »Danske Skueplads«. — Skuespil havde man nok før haft i København, men det havde været paa fremmede Sprog. Nu havde i 1722 en Franskmand, Montaigue, faaet Kongens Bevilling til at »indrette og forestille Komedier i det danske Sprog.« Teatret laa i Lille Grønnegade (nuværende Ny Adelgade), og de fleste af Skuespillerne var Studenter. Den 23de Sept. blev »Den danske Skueplads« aabnet. Det første, der blev spillet, var en Oversættelse af den franske Forfatter Molières Komedie »Gnieren«. Kort efter havde man Holbergs Stykker rede, og det var dem, der trak Folk til Huse.

Der var smaat og tarveligt i Teatret. Tilskuerne sad ikke alene paa Tilskuerpladsen, men ogsaa oppe paa Scenen. Der blev spillet to Gange om Ugen, og Priserne var fra en Mark til en Daler. I Begyndelsen gik det glimrende. Enkelte højt fornemme Folk besøgte Teatret. Skuespillerne fik Lov at spille for Kongen paa Slottet, — saa vidste man, det var fint at more sig, og strømmede til Komedierne.

Men saadan blev det ikke ved. De fornemme fik andre Fornøjelser, og saa gik det af Mode at gaa i Teatret. Desuden var mange vrede over Komedierne, alle v. Thyeboer, Erasmuser og de politiske Kandestøbere. Nogle faa Aar sloges Direktør og Skuespillere med Mangel paa Penge, og til sidst maatte de lukke. I tyve Aar var der ingen Komedier i København.

Dog laa Holbergs Komedier ikke døde hen. De kom

i Trykken og blev læste og atter læste. Læsning blev netop paa den Tid mere almindelig end før. Man havde alle Slags gudelige Skrifter, men desuden Oversættelser af sødladne franske Romaner og mange Visesamlinger. En god dansk Bog, som blev læst meget, var »Arild Huitfeldts Danske Krønike«. — Og saa var der jo Aviserne. Allerede i 1666 havde man i København en dansk Avis: Anders Bordings »Danske Mercurius«. I den kunde man — oven i Købet paa Vers — læse lidt om, hvad der skete ved Hoffet, i Byen og i Udlandet. Senere kom flere Aviser til med større og udførligere Efterretninger og i Tilgift en utrolig Mængde Røverhistorier om Spøgelser, Varsler, Uhyrer og Havfruer. Paa Holbergs Tid havde man baade danske, tyske og franske Aviser, og man var allerede bleven saa klog, at man ikke troede alt, hvad der stod i dem, »fordi det er en Hoben Løgn og uvisse Tidender, som Aviserne tidt er opfyldte med.«

Men det var jo ikke nok med, at der var Bøger og Aviser, — der skulde jo ogsaa vokse Folk op, som kunde læse dem. Netop paa denne Tid opstaar de første københavnske Almueskoler. De fleste var Sogneskoler, der hørte til en bestemt Kirke; foruden Religion og Læsning lærtes der lidt Regning og Skrivning. Fornemme Folks Børn fik Undervisning hjemme. For de forældreløse Børn sørgedes der i »Waisenhuset«, som Frederik den Fjerde lod bygge paa Nytorv.

— Det gamle »Københavns Slot« sank endelig i Grus under denne Konges Regering. Først havde det ikke været Kong Frederiks Mening at rive det helt ned, — »han vilde bevare noget af den gamle Rede, hvori han og hans Forfædre var opklækkede.« Det skulde kun ombygges. Men det blev rigtignok en Ombygning fra Grunden af. Kun »Blaataarn« fik Lov at staa, ellers blev der en hel ny Bygning ud af det. Et kedeligt, kaserneagtigt Slot, der

ikke var nær saa kønt som det gamle, men naturligvis mere bekvemt at bo i. Det var færdigt i 1727. Omtrent samtidig blev den store røde Kancellibygning opført ved Siden af Slottet.

Frederiksberg Slot havde Kongen bygget i 1703. Det var jo langt uden for Byen dengang, laa friskt og dejligt oppe paa Toppen af Bakken og var et Sted, hvor Kongen holdt af at være. Det var omgivet af en stor Have, anlagt i »fransk Stil« med snirklede Blomsterpartier, klippede Træer, kunstige Grotter og Vandfald. Den lille Frederiksberg By, der ejede de Jorder, som Landsbyen Solbjerg før havde haft, var bleven anlagt under Frederik den Tredie. Han havde flyttet nogle Familier fra Amager derud, og derfor hed den i Begyndelsen »Ny-Hollænderby«. I Falkoneralleen laa Falkoneriet, hvor Kongens Falke blev opøvede til Jagten. — Derfor er der tre Falke i Frederiksbergs Byvaaben.

Ude i det nye Kvarter mod Øst, hvor der endnu kun var faa Bygninger, lod Kongen i 1726 bygge et Operahus, hvor der blev spillet italienske Operaer. Senere blev det brugt til Kadetakademi og er nu Rigsdagsbygning. En ny Kirke fik København i 1703: Den Herre Zebaoths Kirke, — Garnisonskirken kaldte Folk den, for den var alene beregnet paa Soldaterne. I den ældre Del af Byen blev hist og her et gammelt Bindingsværkshus erstattet af et flottere Stenhus, eller en Etage blev bygget til. — »Salen« kaldte man den, fordi den ofte var eet stort Værelse. (Derfra har vi faaet Udtrykket: første Sal osv.). — Men store Forandringer havde man ikke foretaget inde i de snævre og krumme Gader. Det var det gamle København fra Middelalderen, der stod, saaledes som det langsomt var vokset op. Men nu stod det for Fald.

Den 20de Oktober 1728 om Aftenen gik der Ild i et Hus ude paa Hjørnet af Lille St. Clemensstræde og Volden.

Det laa omtrent ved Hjørnet af nuværende Frederiksberggade og Vester Voldgade. Et Barn var gaaet op paa Loftet med et tændt Lys for at lede efter et Stykke Legetøj og havde tabt Lyset. Andre paastod, at Forældrene selv bar Skylden. De havde støbt Lys og baaret sig uforsigtig ad. Nok er det, Huset gik op i Luer.

Ved en Ildebrand kom hele Byen i Bevægelse. Vægterne peb i Gaderne, raabte »Brand!« og dundrede paa Porte og Døre for at vække Folk. Klokkerne klemtede i alle Byens Kirketaarne. Gaderne fyldtes med »Sluffer« — Slæder med en Vandtønde paa — og Brandsprøjter, der jog mod Brandstedet fra alle Kanter af Byen. Alle Øvrighedspersoner skulde møde ved Branden, medens Soldater og Borgervæbning samledes paa deres Alarmplads. Der var i hvert Fald Mennesker nok paa Færde. De gik snarest hinanden i Vejen.

Mange Uheld stødte sammen den Oktoberaften. Brandmandskabet havde haft Sprøjteprøve om Dagen, og saa var Folkene altid fulde om Aftenen; Vandledningerne var under Reparation; mange af de kommanderende var uduelige Folk, der blev ganske fortumlede, da Faren voksede. Og saa blæste der en Storm, der drev Ilden ind over Byen.

Tre Timer efter Ildens Udbrud brændte det i hele Kvarteret mellem Vestervold og Gammel Torv. Gnisterne fløj over Byen saa tæt som et Snefog. De snævre Gader var fyldte med Mennesker, der slæbte af Sted med deres Ejendele. Mandskabet til de Sprøjter, der endelig kom til Stede, kunde ikke faa Plads at røre sig paa, og Vand var næsten ikke til at faa. Man prøvede at bruge Rendestensvand, men Snavset i det stoppede Slangerne til.

Et nyt Rædselsbudskab bredte sig. Der var gaaet Ild i en Bryggergaard paa Nørregade. En eller anden havde i Forvirringen glemt et Lys, der brændte ned og tændte. Ogsaa denne Ildebrand bredte sig med rivende Hast; den

Styrke, som man havde til at bekæmpe Ilden med, maatte deles og udrettede derfor endnu mindre end før. De fleste Steder holdt al Slukning op. Kongen, som havde holdt paa Volden og set paa Ildebranden, red til Slottet, de forskellige Embedsmænd tog efterhaanden bort, og Brandfolkene løb hjem for at passe deres egne Sager. I Nattens Løb gik de to Brande videre og videre uden at møde synderlig Modstand.

Hver tænkte nu kun paa at redde sit. Folk flyttede deres Ejendele op paa Volden, hen i Kirkerne eller hos Venner og Bekendte. Men Ilden fulgte efter og greb sit Bytte, hvor man saa gemte det. Torsdag Morgen brændte Petri Kirke. Frue Kirke og Raadhuset mellem Nytorv og Gammeltorv var truede. De Bygninger kunde man dog ikke lade brænde uden at gøre et Forsøg paa at redde dem. Ganske haabløst var det at slukke; derfor prøvede man at skyde en hel Husrække ned med Kanoner for at lave et Hul, som Ilden ikke kunde springe over. Otte Kanoner fyrede løs, men det gik alligevel for langsomt paa den Maade. Hjørnehuset mod Nørregade — »Blasen« kaldtes det — blev saa sprængt i Luften med Krudt. Flere Mennesker omkom ved Sprængningen, deriblandt et Par Matroser, der havde søgt ned i den berømte Vinkælder i Ejendommen. De to Damer, der ejede Huset, blev reddede ved et rent Tilfælde, — ingen havde fortalt dem, at Huset skulde sprænges. Saa forvirret gik alt til.

Endda naaede man ikke, hvad man vilde. Frue Kirke blev maaske netop tændt i Brand ved Sprængningen; i hvert Fald begyndte straks efter Gnisterne at flyve fra Spiret. »Tre Gange slog Røgen ud gennem Taarnvinduerne og sugedes ind igen, som naar en Mand drager Aande,« fortælles der. Snart var det vældige Spir i Brand og styrtede ned over Nørregade; den gamle prægtige Kirke brændte ned til Grunden. Selv Kisterne i Gravkapellerne

under Gulvet fortæredes af Ilden. Samtidig gik Raadhuset op i Luer.

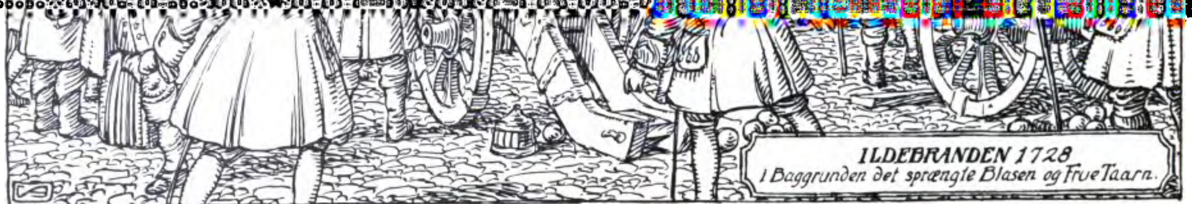
I Løbet af Torsdagen gik Ilden videre til alle Sider. Regensen brændte og Trinitatis Kirke, paa hvis Loft Universitetets sjældne og kostbare Bogsamling var opstillet. Paa to Steder naaede Ilden ned til Gothersgade, der blussede op fra Regnegade til Nørrevold. Fra Gammel Torv gik Branden ad Vimmelskaftet og over Ulfeldts Plads til Købmagergade. Helligaandskirken brændte, Nikolai Kirke var truet af Gnister; det saa ud, som om hele Byen skulde udslettes af Jorden.

Den frygteligste Forvirring herskede alle Vegne. Hvem der kunde, reddede deres Gods over til Christianshavn, saa at der paa Knippelsbro og Langebro ikke var til at komme frem for Flyttelæs og skrigende og jamrende Mennesker. I deres vilde Rædsel løb Folk tit sanseløse af Sted med en eller anden værdiløs Ting i Hænderne. Tyve var naturligvis paa Færde alle Vegne og gjorde rigt Bytte. Saadan gik Torsdag Nat hen.

Først om Fredagen fik man samlet sig igen til at gøre Modstand mod Ilden. Udkommanderede Soldater og Matroser nedbrød 36 Huse forskellige Steder i Byen, andre Bygninger blev overdækkede med Lagner, der idelig overhældtes med Vand. Navnlig Matroserne viste et sandt Løvemod, og da Stormen endelig lagde sig, vandt man Sejr. Men da var det Lørdag Aften, og Byen havde brændt i 3 Dage og 2 Nætter.

Næsten hele den gamle By var brændt. Uskadt stod kun Kvarteret »bag Slottet« og Strækningen fra Læderstræde til Regnegade. 1670 Huse var ødelagte og halvfjerde Tusinde Familier uden Tag over Hovedet. Brandassurance kendte man saa godt som slet ikke, og mange hovedrige Folk ejede efter Branden ikke en Skilling.

Den første Tid efter Ulykken var forfærdelig svær at

ILDEBRANDEN 1728
I Baggrunden det sprængte Blasen og Frue Taarn.

komme over. Kong Frederik lod uddele baade Mad og Penge, men det var umuligt at hjælpe alle. Man maatte sende de nødlidende bort, til Landsbyerne uden for København, til Provinserne, ja til Norge. De, der blev tilbage, fik Lov at søge Ly i Ruinerne; der byggede de sig Skure og Hytter og bjergede sig saaledes Vinteren over. Men hvad har de ikke maattet døje af Savn og Kulde!

— Nu da København skulde til at rejse sig af Asken som en helt ny By, havde Regeringen store Planer for. Alle Huse skulde være grundmurede, alle Gader skulde gøres bredere og gaa i lige Linier, saa at man kunde se fra den ene Ende af Byen til den anden.

Men det havde Regeringen let ved at befale; det var Borgerne, det kom til at gaa ud over. De fik deres Byggegrunde delte i Stumper og Stykker ved de lige Gader, og de kunde ikke skaffe Penge til grundmurede Huse. Bønner og Klager strømmede ind til Regeringen. Men den blev ved sit. Saa lod Borgerne være med at bygge; klistrede bare lidt Boliger sammen op til Ruinerne og holdt ud, til Regeringen var ked af at vente.

Da Christian den Sjette i 1730 afløste sin Fader paa Tronen, gav han Køb. Enhver maatte bygge Grundmur eller Bindingsværk. som han havde Lejlighed til, og mange af Gaderne fik Lov at gaa i de gamle Bugter. Adskillige Steder fik man dog skaffet større Luft og Bredde. Frederiksberggade blev anlagt, Kultorvet opstod, og Pladserne om Petri-, Trinitatis- og Helligaandskirken blev udvidede. Den By, der rejste sig, kom til at bestaa af Huse, der alle lignede hinanden, — med store bare Façader uden Udsmykning og en eller flere Kvistgavle ud mod Gaden. Det er de Huse i den indre By, som vi i vore Dage ser forsvinde for de store, flotte Forretningsbygninger.

Nu gik Opbygningen rask for sig, især efter at der var stiftet en ny Brandforsikringskasse i 1731. Folk kunde nu

faa Penge til Laans til at bygge for; brændte Huset, havde man jo Forsikringssummen til at betale Laanet tilbage med. Haandværkere strømmede til alle Vegne fra, og omtrent fem Aar efter Branden stod Byen rejst igen.

De offentlige Bygninger blev genopførte for en særlig Brandskat, der var paalagt hele Landet. Frue Kirke skulde rejses i en pragtfuld Skikkelse, saa lig den gamle Bygning som muligt. Men først 1738 blev Kirken indviet, og Taarnet stod endda først færdigt i 1744. Det var styrtet sammen to Gange under Opførelsen, men da man endelig fik det til at staa, var det ogsaa imponerende med sit 384 Fod høje Spir, der endte med tre Kongekroner og et Kors i straalende Forgyldning. Seks Mil inde i Landet kunde man se Spiret. Det eneste, man kunde indvende, var, at det vældige Taarn næsten var for højt til Kirken.

— København var ikke bleven den prægtige By, man havde tænkt sig, men Christian den Sjette trøstede sig med at bygge sig et prægtigt Slot. Frederik den Fjerdes ombyggede Slot var unægtelig skrækkeligt, og baade Kong Christian og Dronning Sofie Magdalene elskede Pragt, og især for Dronningen var intet stort og kostbart nok, naar det kunde kaste Glans over den enevældige Kongemagt. »Christiansborgs« Opførelse blev besluttet.

Kun fire Aar havde Frederik den Fjerdes Slot staaet, da det maatte ned igen. Den gamle Slotsgrav blev pumpet tør, 9000 Pæle blev rammede ned for at gøre Grunden fast, og 1733 lagde Christian den Sjette Grundstenen. Han brugte en forgyldt Murske og Murhammer, og i et Hul i Hjørnestenen blev der lagt to Medaljer. Paa den ene stod, at Kongen »opbyggede dette Slot paa sin egen Bekostning uden at tage en Hvid dertil af sine Undersaatters Kasser,« — hvad der lød kønt, men ikke betød meget, da Pengene i Kongens Kasse jo ogsaa var Landets.

Det var et vældigt Bygningsarbejde. Fra Norge kom

Skibsladninger af Bjælker og Brædder; fra alle Teglværkerne i Landet blev der leveret Millioner af Mursten. Sandsten til Slottets Yderflade flaadedes ad Elben og Oder fra det indre af Tyskland. Haandværkere kunde man næppe faa nok af, — netop paa den Tid var der jo god Brug for dem i Byen. Tyske Svende blev derfor hentede ind i Mængde, men man havde ondt ved at holde Styr paa dem; de var hovne og opsætsige, fordi de følte, at de daarlig kunde undværes. Soldater gjorde Haandlangerarbejde; Tusinder af Mennesker var i Arbejde paa de mægtige Stilladser, og Ulykkestilfældene var saa mange, at der maatte bygges et helt lille Hospital for de tilskadekomne.

Flere Gange gik Arbejdet i Staa, fordi Kongens Kasse var tom. Han maatte laane rundt i Landet; ogsaa Københavns Kasse maatte ud med et Laan, som den endda ikke fik helt igen — trods Medaljen i Hjørnestenen. Da Slottets indvendige Udsmykning begyndte, steg Udgifterne til kostbare Træsorter, Marmor, Guld og Glas langt over, hvad der var beregnet. Kongen selv var gnaven over, at Arbejdet aldrig fik Ende, og fortrød, at han havde lagt det hele saa uhyre stort an.

Men da Hovedbygningen endelig i November 1740 var saa vidt færdig, at Kongefamilien kunde holde Indtog, var det unægtelig et Slot, der kunde lade sig se. Som et Bjerg ragede Murene op, klædte fra Tag til Kælder med rigt dekoreret Sandsten og smykket med Vaser og Statuer. De fire Fløje omsluttede den indre Slotsgaard, og ind mod denne vendte Taarnet, der var halvtredie Hundrede Fod højt. Hovedindgangen til Slottet var over Marmorbroen, Slottet vendte altsaa Ryggen til Byen. Tre Millioner Daler havde det kostet, en 15—16 Millioner Kr. i vore Penge. Det var to Trediedele af hele Statens Indtægt i et Aar.

Slotskirken blev indviet Dagen efter Slottet. De store Sidebygninger, der omslutter Ridebanen og Buegangene,

blev først færdige de følgende Aar. De staar endnu og har overlevet to Slotsbrande.

I dette store og pragtfulde Slot, der lidt efter lidt fyldtes med kostbare Møbler, Malerier og Luksusgenstande, levede Christian den Sjette og hans Dronning deres stille og tilbagetrukne Liv, fjernt fra Folket. Ved Porten holdt Hestgardere Vagt med dragne Sabler, og Jernkæderne om Slotspladsen var en stille Paamindelse om ikke at forstyrre den ophøjede Ro ved Kongeboligen. Kongefamilien saa man kun et Glimt af, naar de pragtfulde Karosser dundrede gennem Gaden, ledsagede af Løbere, Lakejer og Ryttereskorte.

— Det var Pietismens Tid. Før havde man kun været optaget af at værge den rene lutherske Lære mod Katolikker, Reformerte og Sekterere. Blot »Læren« var rigtig, saa var alt i Orden. Der trængtes til en ny Reformation, og den var det, Pietismen vilde bringe. Gudsfrygten skulde vise sig i et fromt Liv, saadan mente Pietisterne, og derfor rejste de en heftig Kamp mod alle Tidens Skødesynder, Overdaadigheden, Drukkenskaben og Forlystelsessygen. Der var Alvor og Inderlighed nok i Bevægelsen, men den fik ikke Lov at virke i Fred. Den fik alt for megen Hjælp fra de mægtige i Landet.

Allerede Frederik den Fjerde var i sine sidste Aar paavirket af Pietismen; Christian den Sjette og hans Dronning var helt grebne af den. Hoffet og alle, der var afhængige af det, maatte følge Trop, enten de mente noget med det eller ej. Folket skulde tvinges til Fromhed. Københavns Porte blev lukkede om Søndagen, for at ingen skulde fristes til at løbe bort fra den tvungne Kirkegang. Alle offentlige Forlystelser blev forbudte paa Helligdagene, og man naaede at faa alt til at se pænt ud paa Overfladen.

Men noget virkelig godt kunde jo ikke skabes ved Tvang. De gamle Laster blev ikke udryddede, de gemte sig blot,

og de Fornøjelser, Folk tog sig i det skjulte, var tidt mindre uskyldige end de, som de havde turdet vise frem i Dagens Lys.

— Det mærkedes snart, at der blæste en anden Vind, da Frederik den Femte besteg Tronen i 1746. Den strenge Helligdagsforordning blev ganske vist ved at bestaa, men det spillede ikke saa stor en Rolle; den var ikke bleven nøjagtig overholdt i Forvejen, og der var mange Maader at komme uden om den paa. Nej, men man mærkede, at Kongen og den unge Dronning Louise var jævne og fornøjelige, og at de gerne vilde se glade Ansigter om sig. Der blev igen givet Fester og Selskaber ved Hoffet, og alle de, der kun nødtvungent havde gaaet om og været højtidelige, mærkede, at de nu kunde tage Masken af og være sig selv igen. Nu kunde Pietismen faa Lov at virke i Stilhed.

— Tilsyneladende var København en velstaaende By, naar man saa al den Luksus, som høje og lave kunde tillade sig, og den Lethed, hvormed Pengene rullede. Men det var kun Overfladen, der tog sig saadan ud. — »Danmark er i Forhold til andre Lande som en Pjaltekræmmer mod en Grosserer« — skriver en Mand paa den Tid. Og Danmark, det var København. Stod det smaat til her, saa stod det endnu daarligere til i de mindre Byer. Endda prøvede Københavnerne at ødelægge Smaabyerne helt ved at foreslaa, at al Handel skulde gaa over Hovedstaden, — men det vilde Regeringen dog ikke gaa ind paa.

Skatterne var umaadelig høje i København; der var saa faa rige Folk, der kunde betale noget klækkeligt, saa at Smaafolk kunde slippe billigere. Ved alle mulige Lejligheder blev der paalagt Ekstraskatter, — naar Staten skulde betale af paa sin Gæld, naar der skulde hverves Soldater, eller naar en Prinsesse skulde giftes.

Det eneste, der virkelig havde kunnet hjælpe Hoved-

staden, var, om den havde haft et velstaaende Land at være Hoved for. Men der var det netop, Skoen trykkede. Danmark var et fattigt Land med et usselt drevet Agerbrug og med en Landbefolkning, som man ligefrem pressede længere og længere ned i Elendighed og Ligegyldighed. Men Kroppen tænkte man ikke paa at kurere; man maatte kunne faa Hovedet sundt uden det, tænkte man.

For at faa Handelen frem blev der stiftet nye Handelskompagnier. Regeringen hjalp til af al Magt. Der var gode Penge at tjene ved at handle paa Middelhavet, men der kunde man ikke bjerge sig for Sørøvere fra Berberstaterne i Nordafrika. Frederik den Femte maatte først købe Fred og Venskab med dem for en vældig Tribut af Kanoner, Krudt og al Slags Skibsmateriale, — først saa kunde man begynde at handle. Og daarligt blev det endda, for Sørøverne lovede nok Fred, men de holdt den ikke; Handelen gav blot Tab og Skuffelse. Det eneste Handelskompagni, der gik, var det asiatiske. Det handlede paa Ostindien og Kina. Teen og Porcelænet var det vigtigste, Skibene tog hjem; det kostede ikke ret meget i Indkøb og kunde sælges til høje Priser i Udlandet.

For Resten troede man dengang at kende et Lægemiddel mod al Pengenød i Staten; det var Fabrikkerne. Blot man havde Fabrikker til at lave alt, hvad Folk skulde bruge, saa blev Arbejdslønnen i Landet og saa var alt godt. Danmark skulde være et Fabriksland, — Jorden kunde man jo ikke faa noget ud af — og København skulde være en Fabriksby.

Regeringen tog fat med fuld Kraft; den havde for Resten allerede under Christian den Sjette begyndt paa det. Folk, der vilde oprette Fabrikker, fik Penge til det af Staten; gik det itu for dem, fik de endnu flere til at begynde forfra igen; undertiden fik de aarlige Understøttelser for at blive ved med at drive Fabrikken. En hel Række Klædefabrikker

blev oprettede og otte Silkefabrikker; der blev lavet Vat og Voksdug, Tapeter og Sejldug, Kridtpiber og Snustobak, Fajance og Porcelæn. Udenlandske Mestre og Svende blev hentede hertil for at sætte Fabrikkerne i Gang eller lære Kunsten fra sig, og fremmede Fabriksvarer blev belagte med Told eller helt afskaffede.

Men nu kom den anden Side af Sagen; nu skulde man gerne have nogen til at købe Varerne. Og det gik ikke saa glat. Helst vilde man, at Udlandet skulde købe dem, men det var ikke til at tænke paa, for det, de københavnske Fabrikker kunde fremstille, var baade dyrt og daarligt i Forhold til det, der blev lavet udenlands. — Men vilde Udlandet ikke, saa skulde Landets egne Børn i det mindste bruge Varerne. Dem kunde man da tvinge til det. Og det blev man ogsaa nødt til, for med deres gode Villie gjorde de det ikke. De kunde nemlig ogsaa nok se Forskel paa dansk og udenlandsk Fabrikat; og selv om det danske for en enkelt Gangs Skyld maaske kunde være godt nok, saa smager jo fremmed Mad altid bedst.

Saa begyndte der en Kamp mellem Regeringen og Undersaatterne. Folk blev formanet fra Prædikestolene til at tænke paa Landets Velfærd og købe indenlandske Varer; der kom den ene Forordning efter den anden med strengere og strengere Straffe for at gaa med udenlandsk Klæde, Silke eller Pynt. Skrædderne maatte ikke sy en Klædning, før de havde Attest for, at Klædet var fra en indenlandsk Fabrik, og Folk blev sat i Arrest paa staaende Fod, naar man opdagede, at de havde noget ulovligt paa.

Men det var altfor vanskeligt at gennemføre det i Længden. Forordningerne blev omgaaede og overtraadte, og de fremmede Varer blev smuglede ind i Landet i en saadan Mængde, at Handelskollegiet kunde skrive til Kongen, at Landet var »næsten helt opfyldt med Smuglere«. Det var

tydeligt nok, at vilde Regeringen have Fabrikker, saa maatte den betale dem selv.

Men naturligvis gav al den Virksomhed alligevel et vist Liv og Røre, — selv om den ikke gav Penge. Folk kom til at prøve deres Kræfter med nye Opfindelser og Arbejdsmaader; de kom til at tumle med større Planer end før og fik Mod paa at efterligne Udlandet — ikke blot som Abekatte i Klæder og Manerer og Sprog, men ogsaa i Duelighed og Virkelyst.

— Byen voksede jævnt, og det begyndte at knibe med at faa Boliger til de mange Mennesker. Huslejen blev større og større, for Værterne kunde altid faa Lejere. Nu laa der ganske vist hist og her i Udkanterne af Byen aabne Pladser, som kunde bebygges, men det slog ikke til. Det saa næsten ud, som om København allerede dengang vilde sprænge sine Volde for at faa Plads, og der var Tale om at optage Christian den Fjerdes Plan om at flytte Fæstningsværkerne helt ud foran Søerne. Det blev dog ikke til noget. Man klemte sig sammen paa den Plads, der var. Siden kom der Tider, hvor København ikke voksede eller gik tilbage, og de gamle Volde holdt lige til 1872.

Hvor Amalienborg Plads og de omliggende Gader nu er, var der dengang en stor Have og en Eksercerplads. I 1749 bestemte Kongen, at hele dette Kvarter skulde skænkes til Byggegrunde; men det skulde være flotte og store Ejendomme, der skulde rejses, og han vilde først selv se Tegningerne til hvert Hus, der skulde bygges.

Smukke Bygninger voksede nu hurtig op i Kvarteret som f. Eks. det nuværende Koncertpalæ og de to Palæer paa Hjørnet af Bredgade og Frederiksgade. En ottekantet Plads havde Kongen forbeholdt sig selv, og der forærede han Byggegrundene til fire Adelsmænd mod at de lovede at opføre fire aldeles ens Bygninger omkring Pladsen. Det gjorde de, og saadan blev den smukke Amalienborg Plads til.

Kultorvet paa Frederik den V.s Tid
i Baggrunden Nørreport.

Kong Frederik ønskede at se sin egen Rytterstatue knejse midt paa Pladsen, men der var ikke nogen dansk Kunstner, der kunde paatage sig Arbejdet. En fransk Billedhugger, Saly, blev saa hentet til København og begyndte at modellere Statuen. Først havde man tænkt sig Kongeskikkelsen omgiven af flere store Figurer og Springvandsanlæg, men det opgav man som for kostbart. Det blev kostbart nok endda.

Det »asiatiske Kompagni« havde bedt om at maatte faa Lov at hjælpe Kongen med Udgifterne, og det fik det naturligvis Lov til. Hjælpen blev til, at Kompagniet kom til at betale ni Gange saa meget som Kongen selv.

I 1753 begyndte Saly at modellere, men først i 1768 — to Aar efter Kongens Død — blev Statuen rejst. Da havde den kostet over en halv Million Rigsdaler — fire Millioner Kr. i Nutidens Penge — og det er ikke saa mærkeligt, at Aktionærerne i asiatisk Kompagni mangen god Gang fortrød, hvad de havde lovet, og holdt et farligt Hus for at faa at vide, hvad alle de Penge var bleven brugte til. Sagen var den, at der ikke var bleven passet ordentlig paa; der blev ødslet med Pengene til alle Sider. Der blev købt Værktøj for 12.000 Rdl., — da det samme Værktøj blev solgt ved Auktion, kom der 300 Rdl. ind for det; — Billedhugger og Broncestøber havde brugt Vokslys og Tællelys for 10.000 Rdl. Saadan var det gaaet over det hele.

Statuen blev dog i det mindste færdig; et andet stort Arbejde, som man tog fat paa under Frederik den Femte, gik i Staa før Halvvejen. Det var Marmorkirken. Det nye, flotte Kvarter om Amalienborg, der mest beboedes af Adelsmænd og rige Folk, skulde have en flot Kirke, og Grundstenen blev nedlagt i 1749. Først var det Meningen, at den skulde være af Mursten og Sandsten; saa blev det bestemt, at den skulde beklædes med norsk Marmor, men til sidst fik Saly, der arbejdede paa Kongestatuen, den uheldige Ide

at forestille Kongen, at Kirken burde opføres af massive Marmorblokke, — og Franskmandens Mening havde alle en umaadelig Respekt for. Desuden burde den bygges af en fransk Arkitekt.

Kongen gik ind paa begge Dele, — og dermed var Kirken dømt til ikke at blive færdig. Den franske Bygmester Jardin kom hertil og tog fat, men Udgifterne blev saa vældige, at Kongens Kasse slet ikke kunde magte dem. Der blev bygget Aar efter Aar, den ene Skibsladning Marmor kom efter den anden, Pengene strømmede ud, — og i mange Aar var det endda slet ikke til at se paa Kirken, at den voksede noget. — I 1770 blev saa Arbejdet standset, og i over 100 Aar laa Marmorkirken som en Ruin, der langsomt smuldrede hen for Vind og Vejr.

En anden Kirke blev derimod færdig paa den Tid, den tyske Frederiks Kirke paa Christianshavn, — Kristianskirken, som den nu hedder. Den blev indviet 1759. Vor Frelsers Kirke og Petri Kirke fik deres smukke Spir. I Amalienborgkvarteret byggedes Frederiks Hospital, og St. Annæ Plads blev anlagt. Der var dog ikke saa livligt med Skibe som nu. De store Sejlere, Kina- og Ostindiefarerne, lossede og ladede ved Handelskompagniernes Havnepladser ude paa Christianshavn, og Smaaskibene holdt til i Kanalerne omkring Slotsholmen.

De danske Skuespil var begyndte igen efter Frederik den Femtes Tronbestigelse, og i 1748 fik de deres eget Hjem. Kongen gav en Byggegrund paa Kongens Nytorv, og den 18de December blev Teaterbygningen indviet. Men da Kongen var ked af de mange Penge, han efterhaanden maatte hjælpe Teatret med, overdrog han det to Aar efter til Staden København. Magistraten vilde helst have været fri for den Gave, for den kostede mange Penge og Bryderier, — Skuespillene kunde ikke betale sig. Men først 1770 slap de af med den; da blev Teatret »kongeligt« igen.

— Paa et Punkt blev København ved at ligne sig selv, det var med Hensyn til Snavset. Vognmændene, der skulde køre Skarnet bort af Gaderne, kunde ikke overkomme det; Rendestenene havde ikke Fald nok, saa at det snavsede Vand flød over; adskillige Steder kunde man ikke komme frem uden at »gaa i over Skoene«.

Derfor var København ogsaa en usund By. Naar Indbyggerantallet voksede, var det, fordi saa mange fremmede flyttede til Byen; der døde nemlig i Virkeligheden flere Mennesker end der blev født. Store Epidemier havde man hvert Øjeblik.

Drikkevandet var usundt. De gravede Brønde leverede daarligt og ildesmagende Vand, og det, man fik ind gennem Renderne fra Sortedams- og Peblingesøen eller helt ude fra Emdrup Sø, var ikke bedre. Søerne blev ikke rensede og opmudrede tidt nok, og Trærenderne var vanskelige at holde i Orden.

Man vidste ogsaa nok, at de mange overfyldte Kirkegaarde inde i Byen ikke heller var gavnlige for Sundheden. Men da man saa endelig i 1760 havde faaet den nye, store Assistenskirkegaard (ɔ: Hjælpekirkegaard) ude paa Nørrebro indviet, var det ikke muligt at faa Folk til at benytte den. Det blev ikke regnet for fint at ligge paa »Assistens«. I omtrent en Snes Aar var det kun Fattigfolk, der kom derud. — Senere blev den et yndet Udflugtssted, hvor jævne Folk tog ud med Madkurv om Søndagen og dækkede op paa Ligstenene.

Blev man syg, var der Folk nok at søge Hjælp hos, — den ene mere dygtig end den anden til at tage Livet af Folk med indvendig og udvendig Medicin. Foruden de rigtige Læger — af hvilke der ikke var mange — var der Chirurger og Barberer og »kloge Mænd« og »Signekællinger« — ja endog Skarpretteren havde en lille Ekstrafortjeneste

ved at drive Lægekunst. Ulovligt var det meste, men det var ikke til at faa stoppet.

Det, der skulde hjælpe, var, at Folk blev bedre oplyst. Men paa det Punkt gik det kun langsomt frem. Overtroen og Uvidenheden var stor. Der var ganske vist efterhaanden kommen ikke saa faa Almueskoler, men der var langtfra nok til at optage alle Børnene og det var ikke nogen videre Lærdom, de fik, — Prygl var det, de var sikrest paa at faa. I Opfostringshuset, der oprettedes 1753, skulde de lære Religion, Læsning og Skrivning i »tilstrækkelig Grad« og Regning »lidt til Fornødenhed«, — »men ellers ingen anden Videnskab, hvad Navn den end har, og under hvad Paaskud det end kan være«. Og de skulde opdrages »saa ringe og haardt, som Sundheden kan taale, saa at de vil betragte enhver Stilling, de senere kan faa, som en Forbedring i deres Vilkaar«.

I »Børnehuset« paa Christianshavn var der, hvad vi nu vilde kalde en Opdragelsesanstalt. Men det har nok været smaat med Opdragelsen, naar man tænker paa, at der foruden Hittebørnene og forsømte og omstrejfende Børn, der var fanget ind, ogsaa var Tiggere og Straffefanger. Børnene skulde ganske vist holdes borte fra Forbryderne, det blev tidt nok indskærpet, men det blev bare ikke overholdt.

Det vrimlede med Tiggere og Løsgængere i København, og man vidste ikke, hvad man skulde stille op med dem. En Gang imellem gjorde man store Jagter paa dem og satte dem i Fængsel eller paa Fabrikker og Arbejdsanstalter — i 1762 fangede man 486 Tiggere ind — men der blev tilsyneladende ved at være lige mange af dem. Desuden tog Soldater og Matroser sig en lille Bifortjeneste ved Tiggeri, — naar de endda ikke gjorde noget værre. »En Baadsmand og Soldat da pønser paa at stiele«, siger Holberg i »Peder Paars«, hvor han nævner, hvad forskellige Folk tænker paa om Morgenen. Navnlig havde Soldaterne, de hvervede Ty-

skere, et slemt Ry paa sig. Den københavnske Garnison, sagde en fransk General om den, begaar flere Mord, Tyverier og Røverier i en Maaned end en anden Hær paa 10.000 Mand i et helt Aar. — Det kunde vanskelig være andet; Soldaternes Løn var lille — til Tider kneb det for dem med i det hele taget at faa den, og det var ikke altid, de kunde skaffe sig lidt ærlig Fortjeneste, selv om de stod paa Gadehjørnerne med et Reb om Livet og tilbød sig som Dragere og Flyttemænd eller, hvad der ellers kunde falde for.

— To Gange i Frederik den Femtes Levetid var der Lejlighed til at holde store Fester for Kongehuset. I 1748 var det 300 Aar, siden den oldenborgske Kongestamme begyndte at regere, og i 1760 var der gaaet hundrede Aar, siden Kongerne havde taget Enevoldsmagten. Begge Fester blev fejrede med største Højtidelighed i København.

Men nu skulde der netop komme en Tid, hvor man blev tvungen til at tænke over, om der ogsaa var saa stor Grund til at juble — over Kongestammen og over Enevoldsmagten.

I 1766 besteg Kong Christian den Syvende Tronen. Nu laa Enevoldsmagten i en stakkels sindssyg Mands Haand som et Bytte for den, der var dristig nok til at gribe den.

I Begyndelsen saa det ganske lyst ud. Det hed sig, at den unge Konge var saa kvik og begavet, — kun faa i hans aller nærmeste Omgivelser lagde Mærke til, hvilke sære forvirrede Forestillinger og Fantasier, der opfyldte hans Hjerne. Fra den store Udenlandsrejse, han foretog et Par Aar efter Tronbestigelsen, hørte man om, hvordan han blev beundret ved de fremmede Hoffer for sine kloge Samtaler og træffende Svar. — Man troede det og glædede sig.

Hans Forstand nærede man derfor ingen Frygt for, der-

imod kunde man nok se, at hans Opførsel ikke var videre kongelig. Det havde hans Faders, Frederik den Femtes, nu heller ikke været; Sviregilder med simple Drikkebrødre havde i mange Aar været hans bedste Adspredelse. Dog havde Folk holdt meget af ham; hans godmodige og danske Sind gjorde ham afholdt.

Den unge Konge skulde jo først vise, hvad han indeholdt. Og snart hørte man de skrækkeligste Historier om ham. Han valgte sig de daarligste og mest fordærvede Kammerater, svirede om Natten med dem paa de mest berygtede Steder i Byen og sloges med Vægterne. Det kunde ske, at han kom vandrende beruset hjem til Slottet om Morgenen, — hvor saa Vagten blev raabt ud og modtog ham med fuld Honnør!

Det hjalp ikke paa ham, at han blev gift; han brød sig nemlig ikke noget om sin Dronning, den ganske unge Caroline Mathilde fra England. Heller ikke forandrede det ham, at der blev født en Kronprins (Frederik den Sjette). — Kort efter var det, han foretog Udenlandsrejsen.

— Hvis nogen dengang havde paastaaet, at det hidtil var gaaet langsomt med at faa Forandringer og Forbedringer indførte i København, saa vilde mangen misfornøjet Borger have givet ham Ret. Nu skulde man faa at mærke, hvordan det var at faa for mange Forbedringer paa een Gang. For nu kom Struensee.

Han var Læge i Altona og var bleven ansat som Rejselæge hos Christian den Syvende, medens denne var i Udlandet. Kongen kom til at synes om ham, tog ham med til København og gjorde ham til Livlæge. Dronningen afskyede ham i Begyndelsen, men det forandredes snart. Han benyttede sin Indflydelse over Kongen til at faa denne til at vise Dronningen mere Venlighed og Opmærksomhed, saa at hun igen fik noget at sige ved Hoffet. Derved vandt Struensee hendes Taknemmelighed, og snart havde hans

indsmigrende og bedaarende Væsen betaget hende saadan, at hun ikke levede og aandede for andre end ham.

Derved fik han fast Fod ved Hoffet. Men Livlæge og Etatsraad var ikke det, han vilde nøjes med at være; han havde Hovedet fuldt af Planer om Forbedringer i Landets og Folkets Styrelse. Erfaring i at styre et Land havde han ganske vist ikke, men det mente han heller ikke behøvedes. Derimod havde han hørt og læst en Del om den nye Maade at regere paa, som forskellige franske Filosoffer havde skrevet om, og forskellige Fyrster, som Frederik den Anden i Prøjsen, havde prøvet i Virkeligheden. Den vilde han gennemføre her, — og det skulde gaa med en vis Fart.

Først fik han Kongen til at fjerne forskellige Mænd, der stod ham i Vejen, deriblandt den udmærkede Minister, J. H. E. Bernstorff. Derpaa blev »Geheimeconseillet«, det Raad, der skulde bistaa Kongen med at føre Regeringen, ophævet, — og nu var Banen fri. Struensee lod sig udnævne til »Geheimekabinetsminister« med Ret til at udstede Love i Kongens Navn, og var nu vitterlig den, der styrede Landet. Efter Udenlandsrejsen var det gaaet saadan ned ad Bakke med Kongens Forstand, at han helt lod sig lede af den, der tog Magten over ham.

I de 16 Maaneder, Struensee saaledes regerede, kom der over 600 nye Forordninger. De fleste gjaldt naturligvis for hele Landet, — saaledes den berømte Trykkefrihedsforordning, efter hvilken enhver fik Lov til at skrive og lade trykke, hvad han vilde, — men mange angik ogsaa København alene.

»Struensee var ikke Københavns Stad god og vilde svække dens Anseelse og Magt«. Det var den almindelige Mening mellem Borgerne om ham. Den var fejl. Han vilde sikkert baade Byens og Borgernes Vel, og meget, af hvad han indførte, var fornuftigt og praktisk nok. Men han tog for

hidsigt fat og brød sig kun lidt om, at han tidt kom til at vise Haardhed og Uretfærdighed.

I Marts 1771 afskedigede han lige pludselig hele Københavns Magistrat og »de 32 Mænd«. De 32 Mænd havde aldrig haft meget at sige, og hver Gang de prøvede paa at have en Mening med, havde de faaet over Næsen af Borgmestrene og Regeringen. Men de havde dog i det mindste haft Ret til at mødes i deres Sal paa Raadhuset og forhandle om Byens Sager. Nu blev Salen lukket, og de fik Ordre til ikke at mødes mere. — Den nye Ordning, som Struensee indførte, var mindre gammeldags og indviklet. Borgerne skulde vælge 2 Repræsentanter, der havde Ret til at stemme med om Byens Sager. I Stedet for 32, som ikke havde noget at sige, fik de altsaa 2, der virkelig betød noget. — Men det oversaa man. Man syntes, at »Københavns Privilegier« var krænkede, de Rettigheder, som Borgerne havde vundet i 1659 med deres Liv og Blod.

Derimod vakte det ingen Harme, at Struensee ophævede alle de mange forskellige Domstole, Byen havde haft, og samlede dem i een: Hof- og Stadsretten. Det havde nemlig før været grumme vanskeligt at hitte ud af, til hvilken Ret en Sag hørte hen, og Domstolene laa tidt i Strid med hinanden om det. — Det var da ogsaa en af de Ting, der fik Lov at bestaa, efter at Struensee var faldet.

Ligeledes syntes man godt om, at »den skarpe Eksamination« blev ophævet. Ved »Inkvisitionskommissionen« blev de mistænkte »skarpt eksaminerede« ɔ: pryglede af fuld Kraft, for at de skulde gaa til Bekendelse. Det blev forbudt paa Kongens, altsaa Struensees, Befaling.

Men de Forandringer, man syntes om, er for Resten snart nævnte. Struensee vilde have større Sparsommelighed med Statens Penge. Men da man ikke kunde faa større Indtægter, saa maatte der spares paa Udgifterne. Derfor blev en Mængde Embeder ophævede, naar han fandt, de

ikke var til nogen Nytte. Hvem han ikke syntes om, blev straks sat fra Bestillingen, tidt i en saadan Fart, at Manden først fik at vide, at han var jaget væk, ved at læse i Avisen, at en anden havde faaet hans Embede. Tidt fik de afsatte ingen Pension. Paa den Maade skaffede han sig en Mængde Fjender.

Alle de mange Penge, Staten gav til Fabrikkerne, fandt han, var spildte. Det havde han fuldstændig Ret i; men da han paa een Gang stoppede op for hele Hjælpen, blev en Mængde Mennesker brødløse, nogle gik fallit, andre maatte rejse til Udlandet. — Der voksede en voldsom Harme op mod ham af dette.

Waisenhuset gjorde han til en Realskole, og Børnene blev satte i Kost rundt om i Byen. Politiet blev omordnet; det fik Ordre til kun at bryde sig om, hvad der foregik paa Gaderne; i Husene maatte Folk gøre, hvad de vilde. Ikke engang Hustyve maatte Politiet anholde, naar det ikke blev hentet. Der skulde være den mest mulige Frihed overalt. Derfor fik Folk Lov at komme ud af Byens Porte paa Helligdagene uden at betale den sædvanlige »Portskilling«; — det var nu for at Kirkerne skulde komme til at staa tomme om Søndagen, sagde man, for man vidste nok, at Kirker og Præster, det var noget, som Struensee helst vilde helt af med.

Rosenborg Have blev lukket op i sin hele Udstrækning og gjort til et Forlystelsessted. Der var Restauration og Musik og offentligt Hasardspil. Det gik snart simpelt og raat til derinde. — Folk skulde jo have Lov til at more sig, som de vilde, men de var ikke vant til at have saa megen Frihed, og der var saa meget Udskud i Byen, at det snart skulde tage hele Magten, naar det blot fik Frispas.

Tallotteriet, der blev til saa megen Jammer og Ødelæggelse for mange Mennesker, kom ogsaa i Gang i Struenseetiden. — Men det er umuligt at nævne blot en lille Part

af alt det, han indførte eller lavede om paa. Embedsmændene kunde til sidst hverken finde ud eller ind af det, saadan kom den ene Forordning efter den anden flyvende i Hovedet paa dem. Der var en Forvirring uden Lige over det hele.

— Pludselig fik det Ende. Struensee blev styrtet. — Harmen mod ham var vokset til et fuldstændigt Raseri. Han fik at føle, at han havde givet Trykkefrihed, for der udkom det ene Skrift efter det andet, der vrimlede af Fornærmelser og Grovheder mod ham. Enhver vidste jo, at det var ham, der benyttede Kongens Navn til at skalte og valte paa egen Haand, og at han tillod Grev Brandt, som han havde sat til at passe paa Kongen, at fornærme, endogsaa prygle den sindssyge Stakkel. Enhver vidste, at han stod i Kærlighedsforhold til Dronningen, og man mumlede om, hvad der var utroligt — men heller ikke sandt —, at han og hun vilde afsætte Kongen, og at Struensee skulde udraabes til Landets Regent.

Dog gik det hele, til man opdagede, at han var fejg. — Engang gik Matroserne i samlet Trop ud til Hirschholm Slot for at klage til Kongen over, at de ikke kunde faa deres Kostpenge, — da vidste man at fortælle om, at han var flygtet fra Slottet i Huj og Hast. Og da Fodgarden gjorde Mytteri i Julen 1771, fordi Struensee havde opløst Korpset, — sloges med de andre Soldater i Gaderne og truende drog mod Frederiksberg Slot, da viste han heller ingen fast og modig Optræden. Det blev hans Ødelæggelse. Hans Forsagthed gav hans Fjender Mod.

Lidt nyttede det, at han omgav sig med Soldater og Vagter, naar han ikke kunde stole paa Officererne. Og i den Sammensværgelse, der dannedes mod ham, var der netop to københavnske Regimentschefer. Det var ellers en Mand, der tidligere havde været hans gode Ven, Grev Rantzau-Ascheberg, der spandt Nettet om ham. Enkedron-

ningen, Juliane Marie, og hendes Søn, Arveprins Frederik, hvem Struensee havde tilsidesat og fornærmet paa mange Maader, sluttede sig til. Og bag det hele stod Arveprinsens Lærer og Raadgiver, Ove Höegh Guldberg.

— Der var stor Maskerade paa Slottet den 16de Januar 1772. Struensee og Grev Brandt dansede deres sidste Dans. Alt var forberedt til deres Undergang. Slottet blev besat af de to Regimentschefers Soldater, og da alt var stille efter Festen, gik de sammensvorne til Kongens Soveværelse. Kongen blev pludselig vækket op af Søvne. — Der var opdaget en Sammensværgelse mod ham; det gjaldt hans Liv; Struensee, Brandt og Dronningen og alle deres Tilhængere maatte arresteres straks. Saadan sagde de til ham, og skræmt og forvirret satte han sit Navn under alle de Papirer, de lagde for ham.

Saa sikre var de sammensvorne paa at sejre, at Oberst Køller, der fængslede Struensee, ikke engang ventede, til han havde faaet den kongelige Arrestordre. Begge Greverne blev tagne paa Sengen og gjorde ingen Modstand. De blev straks førte til Kastellet. Dronningen blev om Morgenen kørt til Kronborg.

Folket jublede. Slotspladsen var fyldt med Mennesker, der raabte Hurra. Arveprinsen og Kongen kørte gennem Byen i Paradevogn med otte Heste, omringet af en skrigende og jublende Menneskehob. »Kongen var bleg som et Lig,« fortælles der, »med den forfærdeligste Sjæleangest i sit Ansigt«. Og Dagen sluttede med, at Pøbelen ødelagde og plyndrede et halvt Hundrede Huse og lavede saadanne Optøjer, at Gaderne til sidst maatte renses af Dragoner.

I femten Uger sad Struensee og Brandt i Kastellet, medens en Kommission af Dommere undersøgte deres Sag. Dommen lød paa Fortabelse af Ære, Liv og Gods. Struensee havde »fraranet den enevældige Konge hans Magt,« Brandt havde »lagt Haand paa Herrens Salvede«. Først

skulde deres højre Haand hugges af, derpaa Hovedet skilles fra Kroppen, og endelig Kroppen parteres og lægges paa Hjul og Stejle.

Det blev ogsaa alt sammen udført til Punkt og Prikke paa Østerfælled den 27de April, medens Tusinder og atter Tusinder af Mennesker stod og gabede derpaa. I lang Tid laa de sønderhuggede Legemer paa Stejle, og Hovederne stod spiddede paa Stager ude paa Vesterfælled, og Folk spadserede Ture ud og saa paa dem.

Caroline Mathilde blev ved Dom skilt fra Kongen. Nogen Straf turde man ikke anvende; i saa Fald havde man faaet med Englænderne at bestille. De begyndte at ruste en Flaade for at fremtvinge hendes Løsladelse. — Den 30te Maj sejlede hun fra Kronborg paa en engelsk Eskadre og døde faa Aar efter nede i Byen Celle i Hannover.

— Den nye Regering skyndte sig med at ophæve næsten alle Struensees Forordninger. Nu skulde Kongen til at regere selv, hed det sig. I Virkeligheden var det jo blot nye Mænd, der sagde ham, hvad han skulde sætte sit Navn under.

Den virkelige Regent blev lidt efter lidt Høegh-Guldberg. Meget havde man at udsætte ogsaa paa hans Styrelse, men han var ikke hensynsløs og fremfarende som Struensee, og det støttede ham svært, at han brød med det tyske Væsen og endelig engang slog fast, at vi er Danske i et dansk Land. Under Struensee havde Tyskeriet naaet sit Højdepunkt, — alt, hvad der indsendtes til Regeringen, skulde skrives paa Tysk, fordi Struensee ikke forstod Dansk. Under Guldberg blev »Indfødsretten« indført, saa at kun Danske kunde faa Landets Embeder; og Soldaterne blev kommanderede paa Dansk.

Guldberg mistede Magten paa samme Maade, som han havde faaet den — ved at Kongen blev overrumplet til at sætte sit Navn under en Afsættelsesordre. Kronprins Fre-

derik blev konfirmeret i 1784, og han var fast besluttet paa at ville af med Guldberg og dem, der støttede ham. I et Statsraadsmøde forelagde han Kongen en Ordre om Guldbergs Afskedigelse og fik ham til at sætte sit Navn under den. Det hjalp ikke, at Arveprins Frederik tappert gik løs paa Kronprinsen for at rive Papiret fra ham. Kronprinsen var den stærkeste og forlod Salen med Ordren i Haanden og Kongen under Armen. — Af saadanne Tilfældigheder afhang det, hvem der skulde styre Land og Rige.

— I København staar Mindesmærket for den første — og ogsaa største — Regeringshandling under den nye Hersker, Ordningen af Bøndernes Forhold og Stavnsbaandets Ophævelse. Det er »Frihedsstøtten«, der i 1792 blev rejst, — dengang langt uden for Byen, nu snart i dens Midte. Dermed var der gydt nyt Liv i den Næringsvej, der var den ene naturlige for Landet, — Agerbruget.

En anden Indtægtskilde, lige saa naturlig for Hovedstaden — nemlig Storhandelen — blomstrede samtidig op. — Slutningen af det attende Aarhundrede har man kaldt »den glimrende Handelsperiode«. For det første var Tiderne gode for den danske Handel. Under den nordamerikanske Frihedskrig og senere under de franske Revolutionskrige og Napoleonskampene var England og de andre Sømagter i stadig Kamp med hinanden. Derfor var der meget at tjene for Skibe, der sejlede under dansk Flag. For det andet var der en Mængde dygtige Handelsfolk i Byen, baade Udlændinge, der var indvandrede hertil, og Danske. Tidt havde de begyndt ganske smaat som Tjenestekarle eller som Høkere i en lille Kælder, men arbejdet sig frem ved Dygtighed og Flid.

Skibsværfterne kunde ikke levere alle de Skibe, som man kunde sætte i Fart, hvor meget de saa anstrengte sig. Vældige Pakhuse rejste sig ved Havnen; de rige Grosserere byggede pragtfulde Bygninger rundt om i Byen og

førte Hus som Fyrster. Det var Festdage, naar de store, svære, tremastede Skibe gled ind i Havnen efter en lykkelig Fart til Kina eller Ostindien, og de flotte Matroser kom i Land med Lommerne spækkede med Penge. Brogede Sjaler og Tørklæder og alle Slags kinesiske Snurrepiberier havde de med til Koner og Kærester. — »Af Vejen for en Kinafarer!« hed det saa.

Det luftede godt ud i Krogene, al den Forbindelse med den store Verden udenfor. Før syntes man, der var kun een Vej at komme til Vejrs paa, nemlig den at faa en Rang og blive finere end sin Nabo — »Rangsygen« var Københavnernes Skødesynd — nu blev der en ny Slags fornemme Folk, man kunde stræbe efter at komme paa Siden af, de store Handelsmænd, der havde tjent sig op ved deres Dygtighed.

Der havde hvilet ligesom et Tryk over den københavnske Borgerstand siden Enevældens Indførelse. Nu begyndte det at lette. Borgerne følte sig mere selvstændige ligesom i gamle Dage; de fandt sig ikke slet saa let i at skrabe for de fornemme og lade sig hundse af de tyske Officerer. Den store franske Revolution brød ud, og Raabene om Frihed og Lighed hørtes helt her op. — Men Revolution fandt Københavnerne ikke paa at gøre, — dertil holdt de for meget af deres Kronprins.

Snakke om alt det nye, der gærede og sydede i Tiden, det havde man dog nok Lyst til. Paa Holbergs Tid havde »Kaffehusene« begyndt at afløse »Ølhusene« for de pænere Folks Vedkommende. Nu kom der noget nyt frem. Gode Bekendte slog sig sammen paa Kaffehusene om at have et Værelse for sig selv, mødtes der til bestemte Tider og dannede til sidst en »Klub« med Formand og Love og alt, hvad ellers hørte til. Andre efterlignede dem, og snart var der en saadan Mangfoldighed af Klubber, at »København var en eneste stor Klub,« — som der blev sagt.

Der var Klubber for alle Stænder, fra Adelen ned til Skoflikkerne, dyre og billige, fine og tarvelige. Der var Klubber, der særlig søgtes af Digtekunstens Venner. I »det norske Selskab« var Johan Herman Wessel det vigtigste Medlem. Der digtede han paa staaende Fod sine muntre Smaavers, som blev indskrevne i Foreningens Protokol, og der samledes de vittigste Hoveder blandt hans norske Landsmænd omkring ham. I »Drejers Klub« holdt Johannes Evalds Tilhængere til. Der var Klubber, hvor man særlig dyrkede Musikken som i »det harmoniske Selskab«, og Klubber, hvor man blandt andre Fornøjelser ogsaa forstod at nyde god Mad, saadan som i »Kongens Klub«. Mange Klubber var tillige Understøttelsesselskaber og samlede Penge ind i velgørende Øjemed.

Men alle lignede de hinanden i, at Medlemmerne forstod at more sig. Efter Dagens Slid og Slæb samledes man med Vennerne i Klubben. Punschebollen kom paa Bordet, Visebøgerne kom frem, Vittigheder og lystige Indfald krydsede hinanden; ingen behøvede at sætte sine Ord paa Skruer; man var alle Ligemænd og kunde snakke frit fra Leveren.

Det var de gammeldags »Gilder« paa en ny Maade, i en finere og ædlere Form. Ganske vist drak man tæt — efter vore Begreber nutildags, — og naar man skulde i Klubben, maatte Moder og Børnene sidde hjemme om Aftenen og kede sig, — og det maatte de nok tidt. Det var de uheldige Sider ved det.

Den friere Tone, der begyndte at klinge, mærkedes ogsaa hos de jævne Folk. Der var Uro mellem Haandværkssvendene i Lavene; de begyndte at stille Fordringer. Saa vilde de ikke have nye Maskiner indførte, — saa vilde de ikke have, at Kvinder og Drenge maatte arbejde i Fabrikkerne, — eller det var Lønnen, det var galt med.

I 1794 var der stor Arbejdsstandsning. Tømmersvendene

vilde have højere Løn og var samtidig bleven fornærmede over, at et Par tyske Svende, der var gaaet fra deres Plads i Utide, var bleven sat paa Vand og Brød. Omtrent alle Tømmersvendene, en fire Hundrede Stykker, forlod saa deres Arbejde og samlede sig i deres Herberge.

Der blev Røre i hele Byen, — man var ikke saa vant til sligt som nu. Der blev skrevet for og imod Svendene i Blade og Tidsskrifter, og Pøbelen gjorde Spektakler omkring Herberget. Men nu tog Regeringen fat. En Afdeling Soldater arresterede alle Tømmersvendene og førte dem til Kastellet. De, der lovede at gaa i Arbejde, slap straks løs igen; de andre blev dømte til Forbedringshusarbejde. For Resten blev de benaadede igen med det samme, men hele Flokken — der var kun en Snes Danske imellem — blev sendt ud af Landet ned til Tyskland.

Men saa blev det først galt for Alvor, for nu nedlagde omtrent 2000 Svende af alle Fag deres Arbejde, — og saa mange kunde man jo ikke godt jage ud af Landet. Samtidig voksede Spektaklerne i Byen. Saa maatte Regeringen til at forhandle med Svendene og love dem, at alle deres Fordringer skulde blive undersøgte og Forbedringer indførte. Og hermed faldt Svendene til Føje.

— Egentlig havde Regeringen haft mest Lyst til helt at ophæve Lavene. Allerede i Struenseetiden havde man tænkt paa det. Der var saa meget kunstigt og gammeldags i hele Ordningen, at der ikke kunde blive nogen rigtig Fremgang i Haandværket. Og der var saa mange raa og grove Ceremonier, som var indførte fra de tyske Lav — »Behøvling« og Sværten i Ansigtet paa Drengene, der skulde optages i Svendelavene, — Skikke, som man tidt nok havde forbudt, men som stadig holdt sig.

Helt ophæve Lavene turde man dog ikke, da det kom til Stykket; men i Aaret 1800 kom der en Lov, der gjorde

det lettere at blive »Frimester« ɔ: komme uden om de skarpe Regler, der gjaldt for Lavene.

— Fra alle store Byer meldes der paa den Tid om en underlig Uro og Spænding, der gav sig Luft i Gadeoptøjer. Det fik København ogsaa at mærke. Fra Struenseetiden og Aarhundredet ud var der jævnlig Optøjer og Gadespektakler af ondartet Natur. København rummede en stor Pøbel, — Folk, som havde Dagdriveri, Tiggeri eller Forbrydelse til Dagværk, og som myldrede op af Kældere og frem af Smøgerne, saa snart der var noget paa Færde i Gaden.

Tidt begyndte det med en Bagatel, en ubetydelig Ordstrid paa Gaden, der saa voksede til et halvt Oprør. »Posthusfejden« i 1793 er et godt Eksempel. En Student og en Løjtnant kom op at slaas paa Købmagergade uden for Posthuset, — Studenter og Officerer laa altid paa Krigsfod med hinanden. Der samledes et Opløb, og Politiet prøvede at splitte det. Blandt andet arresterede det en Student, der forøvrigt ikke havde gjort andet end at se paa Spektaklerne. Folk tog Parti for ham og slog løs paa Politiet. Hestgarden maatte rykke ud for at splitte Folkemængden; men denne stormede ned til Raadhuset, hvor Studenten sad arresteret, bombarderede det med Sten og tvang Politiet til at slippe ham løs. Saa blev Studenten i Triumf baaret til Regensen, og alle Værtshuse fyldtes med Folk, der under Bægerklang jublede over deres Sejr over det forhadte Politi.

Det var klart for enhver paa den Tid, at Vægter- og Politistyrken hverken var stor eller dygtig nok. Derimod havde man et ypperligt Brandvæsen, det var man lige saa enig om. Der var anskaffet Sprøjter af ny Model og indført en udmærket Ordning med at faa Slukningsredskaberne til Brandstedet. Desuden var de fleste Bygninger nu byggede af Grundmur. Det var i gamle Dage, det kunde

ske, at den halve By brændte ned for Øjnene af Befolkningen. Men nu — !

Der kom ligesom en Advarsel, da det prægtige Christiansborg gik op i Luer. Man havde nemlig ogsaa været saa uendelig sikker paa, at der ikke kunde ske noget med det Slot; det var »en Salamander, der kunde leve i Ild,« sagde man. Sandheden var, at det var mest mærkeligt, at det ikke var brændt ned for lang Tid siden, for der havde været Ild i det den ene Gang efter den anden. Kakkelovnsrørene laa nemlig under Gulvene og klods op ad Træskillerummene, og da Höffolkene havde for Skik at proppe Ovnene saa fulde af Brænde. at de blev rødglødende, gik der Ild i Soden, der var i Rørene.

Den 26de Febr. 1794 Kl. 3 brød Ilden frem i den højre Sidefløj ud mod Ridebanen. Man var som sagt vant til lidt Ildebrand nu og da og saa ikke sort paa Tingene. Men Ilden greb om sig med en frygtelig Hast. Fra Værelse til Værelse, fra Etage til Etage vandrede Luerne frem, ubekymrede om den Smule Vand, man kunde dænge paa dem. Kongefamilien maatte forlade Slottet et Par Timer efter Ildens Opkomst. Bygningen rummede jo en Mængde kostbare Ting, og man prøvede paa at redde saa meget som muligt. Det var Livet om at gøre at vove sig ind i de lange og vildsomme Gange, der var fyldte med Røg. Men Brandfolk og Matroser trængte uforsagte derind og slæbte Møbler, Malerier og Kostbarheder ud af Ilden. Mange ofrede Livet for deres Pligt; et halvt Hundrede Matroser saa man aldrig mere noget til. — Selvfølgelig var der ogsaa Folk, der i den almindelige Forvirring bjergede for egen Regning.

Klokken 11 faldt det store Taarn. Længe havde det været ombølget af et Luehav, der spillede i rødt og grønt, farvet af det smeltende Kobber paa Taget. I Løbet af Natten vandrede Ilden hele den uhyre Bygningsfirkant

rundt, — ogsaa Slotskirken brændte. Derimod lykkedes det at hindre Ilden i at springe over Kanalen og antænde Husene paa den anden Side. Om Morgenen var det prægtige Slot en Ruin, men mange Uger efter stod Røgen endnu op fra Grunden.

Der var stor Sorg i København over Ulykken, og for at vise sin Deltagelse i Gerning gav man der som i hele Landet Pengebidrag til Slottets Genopførelse. Der blev samlet henimod en Million Rigsdaler. For nogle af Pengene købte Kongefamilien to af Palæerne paa Amalienborg, som derved blev Kongebolig. Resten af Pengene blev i de kommende urolige Tider brugte til Krigsudrustninger.

— Aaret efter indtraf saa Københavns anden store Ildebrand. Den var i mangt og meget en Gentagelse af den i 1728, men fortærede netop de Kvarterer, som den tidligere Brand havde skaanet. Derfor har af alle københavnske Bydele kun Christianshavn et nogenlunde gammelt Præg.

Fredag den 5te Juni 1795 udbrød der Ild — man ved ikke hvorledes — paa en Oplagsplads paa Gammelholm, hvor der var Forraad af Kul, Tømmer og Planker til Brug for Flaaden. Vinden bar ind over Byen, og det blæste ret godt.

Der kom hurtig mange Sprøjter til Stede, men Slukningsarbejdet forstyrredes ved, at Brandfolkene og de udkommanderede Matroser gik hinanden i Vejen, og der var ingen Enighed mellem de styrende.

Ilden sprang over den Kanal, der skilte Holmen fra Byen (den nu tilkastede »Holmens Kanal«). Man havde ubesindigt kastet brændende Tømmer ned i Vandet, — det antændte Bolværkerne og Husene paa den anden Side. Samtidig var Nikolai Kirkes høje prægtige Taarn bleven antændt af Gnister. Snart stod Kirken og Taarnet i Flammer, og da det styrtede sammen, kom Husene i Gaderne rundt om i Brand.

Langs Vimmelskaftet banede Ilden sig nu Vej op til Gammeltorv og Nytorv. Her havde man haabet at kunne standse den, fordi der var Plads for Sprøjterne til at røre sig paa, men det var et forfængeligt Haab. Da Ilden Lørdag Eftermiddag naaede derhen, var der ikke en eneste Sprøjte til Stede. Brandofficererne var udmattede og havde tabt Modet, mange af Brandfolkene var løbne deres Vej, og med Raadhuset som Bro — det laa jo paa tværs mellem Gammel- og Nytorv, vandrede Ilden over til Kvarteret mellem Torvet og Vestervold, som saa i Løbet af Lørdag og Søndag var et Ildhav.

Efter uhyre Anstrengelser i Løbet af Søndagen lykkedes det endelig at faa Branden standset, især ved at rive Huse ned, før Ilden naaede dem. Da var der brændt omtrent 1000 Huse, og henimod 6000 Mennesker var husvilde.

Endda var det en Lykke, at det var Sommer. En Mængde brandlidte blev anbragte i Telte, der rejstes paa Fællederne og Vejene uden for Byen; andre søgte Tilflugt i Ruinerne af Christiansborg Slot. Da Vinteren kom, afløstes Teltene mange Steder af Smaaskure, og paa Slotspladsen rejste der sig en hel lille By af Bindingsværkshuse med Torv og Gader.

Baade Kongefamilien og Privatfolk viste stor Hjælpsomhed. Det var jo forholdsvis gode Tider; der var mange Penge mellem Folk, og den afbrændte Del af Byen blev bygget hurtigt op, anderledes hurtigt end efter Branden 1728. Enkelte Steder benyttede man sig af Lejligheden til at faa mere Luft og Plads. Højbroplads blev anlagt i Stedet for de to snævre Stræder, der havde ført ned til Slotsholmen, og Raadhuset blev ikke genopført paa den gamle Plads mellem Torvene, men paa Nytorv (Raad- og Domhuset, opført i 1805). Gammel- og Nytorv blev derved een stor Plads.

— Det Held, der havde fulgt den danske Handel, be-

roede paa, at den danske Regering behændigt havde forstaaet at holde sig uden for alle de Krige, der rasede i Europa. Medens de store sloges, handlede vi. Men helt uden for kunde vi ikke holde os i Længden.

Englænderne lagde paa saa mange Maader Skibsfarten Hindringer i Vejen, at Danmark gik med i et »væbnet Neutralitetsforbund«, som Rusland, Sverige og Prøjsen havde indgaaet for at værne om Søfartens Sikkerhed og Frihed. England rustede en mægtig Flaade, der skulde gaa til Østersøen og sprænge Forbundet. Det første Stød skulde rettes mod København.

I 80 Aar havde Danmark ikke haft Krig, der betød noget. Nu kom det an paa, om der var Mod og Mandshjerte i Folket til at tage mod Fjenden som i gamle Dage.

Indløbet til Havnen dækkedes af Batteriet Trekroner og Citadellet. Ude paa Reden blev der lagt en Række Blokskibe — Orlogsskibe uden Master. Der var ni af dem; desuden var der nogle Flaadebatterier, store Pramme med Kanoner. 5000 Mand udgjorde Besætningen, men en stor Del af disse var ganske uøvede Folk, Tjenestekarle og Arbejdsmænd, som man lige i sidste Øjeblik havde givet lidt Begreb om at tumle med en Kanon, og som nu skulde tage Kampen op mod Verdens mest øvede og krigsvante Søfolk. Olfert Fischer var øverstkommanderende.

Admiral Hyde Parker var Chef for den engelske Flaade, men under ham kommanderede den berømte Lord Nelson, og det var ham, der kom til at føre Angrebet. Natten før den 2den April 1801 sejlede Nelson selv i en lille Baad op gennem Kongedybet og loddede Dybden, saa at han fik Sikkerhed for, at hans Skibe kunde flyde i det snævre Farvand. Og næste Morgen, Skærtorsdag, stod han for Søndenvind op gennem Løbet og begyndte Kampen.

Englændernes Kanonantal var dobbelt saa stort som vort, og det fik endnu større Betydning, fordi vore Skibe

laa for Anker og ikke kunde forbedre deres Stilling ved at manøvrere. Englænderne kunde derfor stadig være flere om en.

Snart laa Reden hyllet i Krudtdamp, og Drønet af Kanonerne rystede Luften. Paa alle Punkter, hvor man kunde se noget til Slaget, stimlede Københavnerne sammen og stirrede med spændte Miner ud mod Kamppladsen. Kronprinsen stod med sit Følge først oppe paa et Pakhusloft, senere ude ved Langelinie.

Een Time havde Nelson beregnet til at knuse den danske Forsvarslinie. Men Timen gik, og der gik to og tre, uden at Ilden sagtnedes kendelig fra dansk Side. Admiral Parker, der laa med sin Eskadre ude i Sundet, blev ængstelig for Kampens Udfald. Den engelske Flaade maatte ikke lide saa meget, at den ikke med Fynd kunde bruges mod Russerne. Han hejste Signal til at afbryde Kampen, men Nelson rettede sig ikke efter det. Han var blind paa det ene Øje; for det satte han Kikkerten og sagde spøgende: »Jeg kan ikke se noget Signal.«

Den blodige Kamp rasede videre. Fire Timer var gaaet, men da var den danske Skibsrække ogsaa næsten ganske ødelagt. Nogle Skibe maatte stryge Flaget, andre drev synkefærdige ind paa Reden. Men heller ikke Nelsons Stilling var god. De danske Kugler havde ryddet frygtelig op mellem hans Mandskab, og flere af Linieskibene var drevne ned under Trekroners Kanoner uden at kunne slippe væk.

Derfor sendte han en Parlamentær i Land med et Brev til Kronprinsen. I dette truede han med at sætte Ild paa de erobrede Skibe uden at kunne redde Besætningerne, dersom Skydningen ikke ophørte fra dansk Side. Kronprinsen, der slet ikke kunde dømme om, hvordan Sagerne virkelig stod, lod sig skræmme af Truslen til at indlede Forhandling om Vaabenhvile, og dermed ophørte Kampen.

Danmark maatte fratræde Neutralitetsforbundet. Kampen kunde for Resten godt have været sparet, da det viste sig, at Rusland svigtede sine Forbundsfæller og paa egen Haand kom til Enighed med England. Men alligevel fik Skærtorsdagskampen store Følger. Den hæderlige Kamp betragtedes som en halv Sejr, og en stolt Følelse greb hele Folket. I den lange Fredstid havde tidt saa megen Smaalighed og indbyrdes Kiv behersket Sindene; nu havde det vist sig, at Folket i Enighed kunde samle sig og med Kraft vise en Fjende tilbage. Det gav Haab og Mod for Fremtiden.

Og det blev et lyst Minde at se tilbage paa i den mørke Tid, som nu stod for Døren. Vel kom der efter 1801 atter flere gode Aar, hvor Handelen blomstrede, men det blev mere og mere klart, at vi snart for Alvor vilde blive trukket med ind i Krigen. Der maatte tages Parti for den ene eller den anden af Dødsfjenderne i Europa, for England eller Napoleon.

Valget var ikke tvivlsomt. Et Uvenskab med England var for et søfarende Folk som vort den sikre Ødelæggelse. Men saa længe som muligt holdt vi os neutrale. En stor Hær blev stillet op i Holsten for at betage Napoleon den Fristelse at angribe os, og ved enhver Lejlighed forsikrede vi England om vore fredelige Hensigter. Desværre blev vi ikke troede, eller, rettere sagt, England tiltroede os ikke Kraft nok til at klare os mod Franskmændene, hvis disse vilde laane vor Flaade til Erstatning for deres egen, som var bleven ødelagt.

Ganske uventet dukkede i 1807 en stor engelsk Flaade op uden for Helsingør. En anden viste sig i Storebælt. Englænderne kom som Venner, sagde de; de tilbød Venskab og Forbund, — men til Pant for Venskabet skulde Danmark udlevere sin Flaade. Forgæves søgte Kronprinsen ved Forhandlinger og Forsikringer at faa Faren til at drive

over. Da vi ikke vilde udlevere Flaaden, kunde Kampen ikke undgaas, og Kronprinsen forlod saa København og skyndte sig over til Hæren i Holsten. Han mente at kunne bringe København Hjælp med den, — hvad der var en urimelig Tanke, da Englænderne naturligvis spærrede Sjælland inde med deres Flaade.

Saa stod København da igen over for en Belejring. Stillingen lignede i flere Maader den i 1658. Ligesom dengang var der faa regulære Soldater i Byen, men Borgervæbningen og Studenterne skulde føre en stor Del af Forsvaret. Modet og Kamplysten var ikke ringere i 1807 end i 1658, — men Fjenden var en anden. Han var ikke nødt til som Carl Gustav at løbe Panden mod Voldene, men han kunde staa paa lang Afstand og i Sikkerhed sende sine Brandraketter ind over den dødsdømte By.

Og saa var Landets Styrer ikke midt blandt sit Folk. Kong Frederik vilde dø i sin Rede, — Kronprinsen havde forladt den i Nøden, — ikke af Frygt ganske vist, men uden besindigt Overlæg.

Den 72-aarige General Peymann var Byens Kommandant, og han var ikke dygtig nok til den vanskelige Stilling. Snart indesluttede Englændernes Skanser og Løbegrave Byen. Vel skete der Udfald for at forstyrre Belejringsarbejderne, — Livjægerne kæmpede tappert, men til ingen Nytte, i Classens Have udenfor Østerport (»Livjægergade«), — intet kunde standse Fjendens Fremgang. Landeværnsbataillonerne fra Sjælland og de sydligere Øer, der rykkede frem for at undsætte København — en uordnet og forvirret Bondehob — blev splittet for alle Vinde nede ved Køge af et engelsk Korps. — Der var heller ingen Redning at vente udefra.

Den 2den September begyndte Fjenden at bombardere De engelske Batterier indesluttede Byen i en Ring, hvorfra det haglede ned med Bomber, og fra Runddelen ved St.

Natten mellem 4 og 5 September 1807
set fra den anden Side af Langebro

Thomas ude paa Frederiksberg blev der skudt med Brandraketter. Tre Dage varede Bombardementet.

I Begyndelsen holdt de belejrede Modet oppe, men det er let at forstaa, at det hurtig sank. Bomberne og Brandraketterne tændte Ild mange Steder. Mennesker blev dræbte i Hundredevis i Gaderne og Husene, — et Sted blev et spædt Barn knust, medens det sad paa sin Moders Arm, og i mange Dage vandrede hun sindssyg rundt med de blodige Levninger af Barnet i sit Forklæde. Især var Natten mellem den 4de og 5te September en Rædselsnat. De to foregaaende Nætter var det lykkedes at slukke de udbrudte Ildebrande, men den tredie Nat ramtes Frue Kirkes Spir af en Brandraket. Den skønne gamle Kirke, Universitetet og hele Kvarteret mellem Købmagergade og Larslejstræde brændte ned. Der var en ubeskrivelig Rædsel over Byen. Gaderne var fyldte med Mennesker, der i vanvittig Angest styrtede af Sted for at komme ud paa Christianshavn, medens Skæret fra Ildebranden farvede Himlen blodrød, og Bomberne og Raketterne trak deres lange lysende Ildhaler i alle Retninger over Hovederne paa de flygtende.

Saa gik flere af Byens ansete Borgere til Kommandanten og bad ham om at kapitulere. Der var jo ingen Redning mulig; hele Byen vilde blive brændt ned. — Han saa heller ingen Udvej, og den syvende September blev Byen overgivet. Englænderne bortførte saa hele Flaaden, væltede de Skibe, der stod paa Stabelen, ødelagde alt Krigsforraad, Skibsmateriel og Værktøj, som de ikke kunde føre med sig, — og tilbød efter dette endnu engang Danmark Forbund og Venskab eller Krig.

— Naturligvis tog vi Krigen, men den betød desværre Københavns Ruin. Paa alle Have og i alle Havne blev de danske Skibe beslaglagte i Tusindvis, og Handelen gik helt i Staa. Dertil kom den Ulykke, at Statens Penge-

væsen blev mere og mere forvirret. Allerede i Slutningen af det foregaaende Aarhundrede havde Regeringen grebet til den nemme Udvej at skaffe Penge ved at lade trykke Pengesedler, uden at den ejede Guld og Sølv nok til at indløse dem med. Selvfølgelig blev Sedlerne derfor ikke i den daglige Handel regnede for det, de lød paa. Da Krigene og de svære Aar kom, væltede Regeringen Masser af Sedler ud over Landet, — Seddelbanken var den Fabrik i Danmark, der havde mest at bestille, blev der spydig sagt, — og vist er det, at Fabrikken undertiden ikke kunde trykke Sedlerne saa hurtig, som Regeringen havde Brug for dem.

I 1813 prøvede man at faa Ende paa Forvirringen ved at indføre en helt ny Ordning. En »Rigsbank« blev oprettet, og alle, der ejede fast Ejendom, skulde indbetale et vist Beløb til den, for at den kunde faa en Kapital at begynde med. Samtidig blev det bestemt, at hver af de nye »Rigsbanksdalere« skulde gælde det samme som seks af de gamle, — for hver seks Daler, man ejede før, ejede man nu pludselig een! — Men man havde heller ikke Metal til at mønte den ny Slags Dalere af; derfor blev der udstedt »Rigsbankssedler«, og deres Værdi sank ligesom de gamles i en svimlende Fart. En lille Dreng, fortælles der, fik af sin Fader 18 Daler til sin Fødselsdag. Det var jo en særdeles flot Foræring, — men for dem købte Drengen sig saa en Farvelade og et Par Pensler, — længere strakte de atten Daler ikke. En Dalerseddel var til sidst knap en Skilling værd. Den Mand, der havde noget at sælge, kunde endda blive ved at sætte Priserne op; men hvad skulde den gribe til, der var paa fast Løn.

Paa en eneste Maade kom der Penge til Landet, nemlig ved alle de engelske Skibe, som vore smaa Kanonjoller og Kaperskibe tog fra Englænderne. Vi tog i det hele flere fra dem end de fra os. Den, der kunde sætte Penge i at udruste et Kaperskib, tjente godt. Men det var en For-

tjeneste, der kun kom faa tilgode og endda mest kom i Hænderne paa Folk, der ødslede den bort med det samme. Den kunde ikke forandre den almindelige Elendighed.

Saa kom endelig 1814 med Freden og med Norges Tab.

Det var et ganske andet København, det, der blev Frederik den Sjettes Kongestad (Christian den Syvende var død 1808) end det, han som ung Kronprins havde levet i. Havnen, hvor der havde myldret med Skibe og med travle Mennesker, laa tom; i lange Tider laa den afbrændte Del af Byen hen som en Ruinhob, — der var ikke Raad til at bygge den op. Og naar der endelig byggedes, var det fattigt og uskønt og med daarligt Materiale.

Først i Slutningen af Tyverne rejstes Christiansborg Slot igen. De gamle Mure blev benyttede; det beholdt derfor sin kolossale Størrelse, men den rige Udsmykning og det smukke Taarn, som det gamle Slot havde haft, fik det ikke igen, og Slottet havde noget trist og dødt over sig. Frue Kirke tog man fat paa 1811. Den blev bygget i største Tarvelighed, med Træsøjler og Træloft, ogsaa en sørgelig Modsætning til den gamle Kirkes solide Pragt. Nikolai Kirke blev slet ikke genopført; Taarnet fik Lov at staa uden Spir, og ved Foden fik det senere de hæslige Slagterboder. Hauserplads blev anlagt ved Oprydningen efter Bombardementet.

Der kom en Tid for København, fattig paa store og mærkelige Begivenheder, og fattig paa Luksus og Pragt baade i det offentlige Liv og hjemme. Efter de store Kriges Ophør, da Fred og Orden igen begyndte at raade i Udlandet, blev de Priser, vi kunde faa for vort Korn, stadig ringere, og Landmændene, der hidtil havde klaret sig nogenlunde, kom nu ogsaa i stor Nød — Tabet af Norge, der tidligere havde været en sikker Køber af dansk Korn,

virkede i samme Retning. Og Landets Fattigdom gjorde igen Hovedstaden fattigere. Alle Mennesker maatte vænne sig til Tarvelighed og Sparsommelighed i det daglige Liv, i Mad og Klæder og Fornøjelser. Men da det var en fælles Lod for alle, føltes det ikke saa haardt.

Tværtimod, man følte sig trygge og glade efter den foregaaende Tids Uro og Spænding. Og Kong Frederik »den ejegode«, som man kaldte ham, var netop den rigtige Konge i en saadan Tid. Selv var han nøjsom og tarvelig til det yderste. Hans Stemme var haard, og han havde ikke videre Greb paa at være venlig, naar han skulde tale med nogen. Naar Folk kom til Audiens hos ham, og han for løs paa dem og barsk spurgte: »Hvem er han, hvad vil han?« blev de tidt saa forvirrede og forfærdede, at det hele løb rundt for dem, saa at de ikke kunde faa et fornuftigt Ord frem, — hvis de da ikke gjorde kort omkring og flygtede i fuld Fart ud af Gemakket, hvad der ogsaa kunde ske. — Men det vidste man, at han ikke mente noget ondt med, — at han havde et varmt og stort Hjerte, og at hans Tanker altid drejede sig om at gøre alt saa godt som muligt selv for den ringeste af hans Undersaatter. Man kendte saa mange Smaatræk, der vidnede om hans Jævnhed og Venlighed. Han red hjem fra en Borgervæbningsrevue paa Fælleden, og Folk fulgte i tætte Skarer med ham. Fra sin Hest saa Kongen, at en gammel og svagelig Mand havde ondt ved at bjerge sig i Stimmelen. Saa vendte Kongen sig ned mod ham og sagde godmodig: »Hold han sig kun fast ved Sadelen, min gode Mand.« Og hans sidste Ord, før han lukkede sine Øjne i Døden, var disse: »Det er koldt, man maa tænke paa Brænde til de fattige.«

København var dengang »Kongens København«. Kongen var en Fader for alle, og ham gik man til med sine Bekymringer, naar alle andre Udveje var lukkede. Derfor

var det ogsaa en stor Glæde blot at faa Lov at se ham og hilse paa ham, og det kunde man opnaa om Onsdagen eller om Søndagen, naar man spadserede en Tur ud i Frederiksberg Have. Man vandrede ud gennem Vesterport og gennem »Jernporten«, der stod ved Indgangen til Frederiksberg Alle, ud til Haven, der nu ikke mere var i »fransk Stil«, men var bleven lavet om i »engelsk Stil« med Plæner, fritstaaende Træer og bugtede Kanaler.

Naar Kongefamilien havde spist til Middag, sejlede den en Tur i Kanalerne. Militærmusikken, der først havde givet Koncert oppe paa Terrassen ved Slottet, medens Kongefamilien sad til Bords, sejlede i den første Baad. I den næste sad de kongelige. Kongen selv — i Admiralsuniform — styrede Baaden. Og langs Bredderne stod Folk i bukkende og nejende Rækker, til Baaden var forbi, — saa styrtede de af Sted hen til en ny Drejning af Kanalen for endnu engang at faa Stadsen at se.

Hvis man ellers vilde have frisk Luft, kunde man gaa sig en Tur i Rosenborg Have eller paa Volden. Rosenborg Have var ikke nær saa stor, som den havde været før — hele Eksercerpladsen bag Garderkasernen havde hørt med til den — men den var dog et Stykke Natur midt inde i Byen. Endnu bedre var der paa Volden. Der luftede Vinden frisk ind fra Land og Strand; der havde man fri Udsigt — hvor ikke Brystværnet dækkede for den, og det maatte man ikke kravle op paa, — og der var man altid sikker paa at møde Venner og Bekendte, der ogsaa gik sig »en Tur paa Volden«. Store Bededags Aften var hele København deroppe for at høre Klokkerne ringe, før man gik hjem til Teen og de varme Hveder.

Een Gang om Aaret skulde man i Skoven, det var en fast Regel, og Turen gik til Fods eller til Vogns til Charlottenlund og Dyrehaven, hvor man kunde glæde sig over Naturen og over alle Herlighederne paa Dyrehavsbakken.

Et Stykke Dyrehavsbakke havde man ellers i Nærheden — uden for Vesterport. Der var om Sommeren Karusseller, Beværtningssteder, Musik og et lille Teater, hvor de Pantomimer med Pjerrot og Harlekin blev spillede, som senere er flyttede til Tivoli.

Paa Vesterbro laa Slagterierne med deres Slagterhunde og Slagtersvende, der var lige glubske og bidske mod fremmede Folk. Paa Nørrebro og Østerbro var der kun ganske faa Huse. Inden for »Demarkationslinien«, der gik langs Falkonerallé og Jagtvej, maatte der kun bygges med een Etage og af Bindingsværk, for at Husene kunde ryddes øjeblikkelig, dersom Fjenden kom mod Københavns Fæstning. Portene i Volden blev lukkede hver Nat, og Nøglen til Østerport blev bragt op til Kongen paa Amalienborg. Selv om Dagen var Adgangen til Byen besværlig, da enhver maatte standse ved »Acciseboden« og gøre Rede for, om han ikke havde saadanne Varer, som ikke maatte bringes ind i Byen uden Afgift.

Paa Gaderne var der ikke stærk Færdsel, og Butikkerne lokkede ikke med straalende Belysning eller fine Udstillinger. Det var svært flot, da en Købmand paa Østergade lod sit Navn i Guldbogstaver sætte paa nogle forholdsvis store Butiksruder. Sælgekoner og Prangere, der raabte med deres Varer, var der fuldt op af, — et Par Varer, som nu er forsvundne fra Repertoiret, spillede en stor Rolle, nemlig Sengehalm og Flintesten (til Fyrtøjerne). Visekællinger vandrede om, fulgte af en Skare Børn, og solgte Viser om det sidste gruelige Mord. Først sang de selv Visen, for at man kunde høre, hvad man fik for Pengene. »Hunderakkeren« kørte i Hundedagene med sin Vogn rundt i Byen og fangede løsgaaende Hunde ind med et stort Net, der sad paa en Stang. Man kunde endnu dengang opleve at se Forbrydere blive »piskede paa Halmtorvet« (nuværende Raadhusplads), saa at Blodet flød, og en stadig Morskab var det at se

Tallotteriet blive trukket paa Vandkunsten, medens Musikken spillede, og Sjoverne sloges om den udtrukne Lodseddel. Den blev nemlig kastet ned i Grams, og den, der afleverede den, fik en Rigsort. Een Gang om Aaret red Herolder i middelalderlige Dragter og med Stave i Hænderne rundt i Byen og forkyndte, at Højesteret skulde aabnes, og senere saa man Kongen køre til Retten i Guldkaret og med seks hvide Heste for. Eller Borgervæbningen marscherede gennem Byen fra Øvelser eller Revue paa Fælleden; Konerne gik med i Geleddet og snakkede nok saa gemytligt med deres Mand, og den lille Dreng fik Lov at bære det lange Gevær.

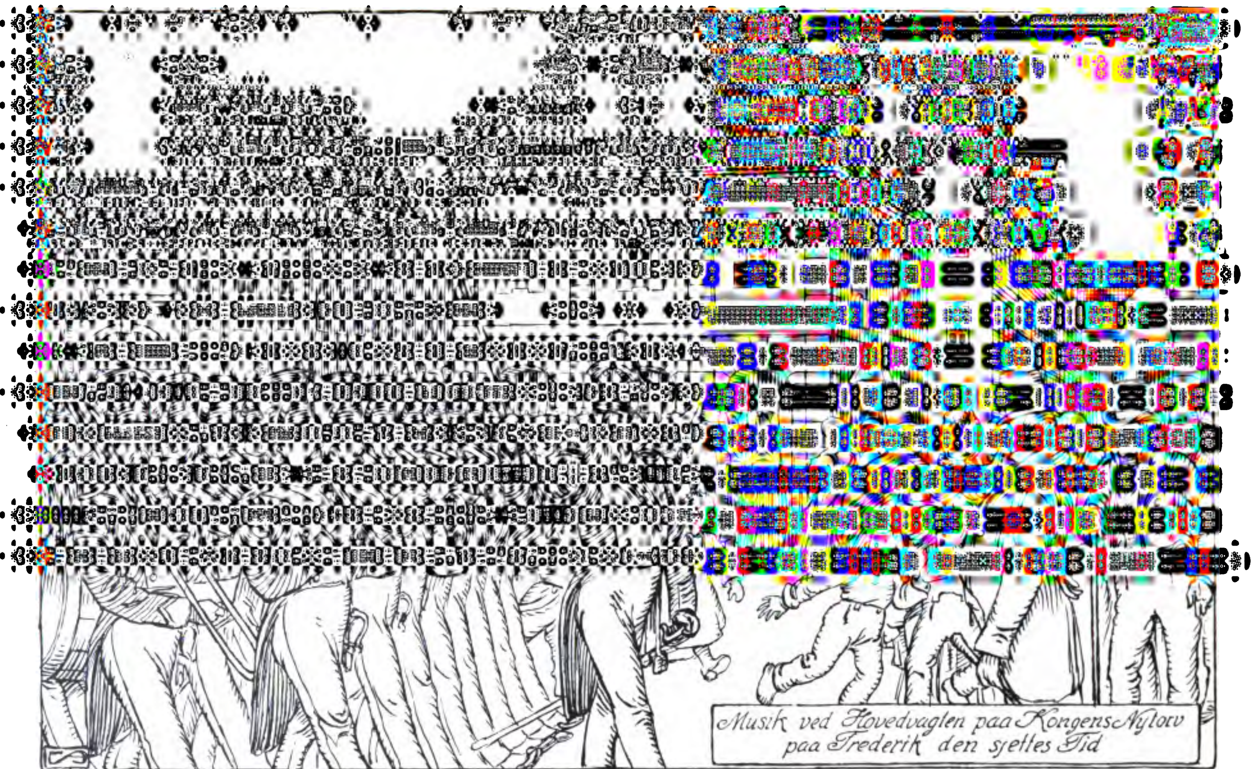
Der var altsaa Liv nok i Gaderne, men ikke meget af det Liv, som en Storbys travle Virksomhed frembringer. Spektakler var heller ikke sjældne, enten nu Læredrengene leverede hinanden store Feltslag eller hujende fulgte efter en fuld Kone, der blev baaret paa Raadstuen bundet paa en Stige. Om Natten drev lystige Fyre den gamle københavnske Sport »at flytte Skilte og raabe Brand.« Vægterne med deres lange Morgenstjerner og de rødkjolede Betjente med Spanskrørsstokken tog sandelig ikke blidt paa Folk, og dog havde man ikke stor Respekt for dem — især ikke om Natten. Men da kunde man rigtignok ogsaa sikrest træffe Vægteren i en Kælderhals, hvor han fik sig en Lur.

I mange Aarhundreder havde Regeringen prøvet paa at tvinge Folk til at vise Sparsommelighed, — nu kom den af sig selv. Værelserne var gennemgaaende tarveligt udstyrede, og de daglige Maaltider var ikke overdaadige. Men man vilde jo dog gerne kunne vise sig lidt ved en eller anden højtidelig Lejlighed; derfor havde man altid en stor Stue »Salen«, der ikke blev benyttet til daglig Brug, og hvor Overtrækket kun kom af Møblerne, naar der var Selskab.

Teatret — det kongelige — for andre var der ikke i

Byen, var noget af det, der optog Folks Tanker mest. Nu var det ganske vist ogsaa en Tid, hvor Teatret havde saa mange udmærkede Kunstnere som hverken før eller senere. Men desuden var der saa lidt andet uden for det hjemlige, som man kunde blive optaget af. Politik maatte man ikke give sig af med, — det skulde Kong Frederik nok ordne selv alt sammen, — og Nyheder ude fra, som Aviserne nu daglig bringer i Masse, fik man kun i Draabevis. Kun to Gange om Ugen kom Posten fra Hamborg. Derfor kunde et nyt Skuespils Opførelse blive en hel Begivenhed, og derfor kunde en Digterstrid som den mellem Oehlenschläger og Baggesen 1814—20 optage hele København i en Grad, som man vanskelig kan forstaa nu.

Den Strid blev kun ført med Blæk, men en anden Strid, der virkelig kostede braadne Pander, blev faa Aar efter udfægtet i København. Det var Jødefejden. Der havde været Jødeforfølgelser i Hamborg, og det smittede her. I September 1819 var der en hel Række Aftener i Træk alvorlige Gadespektakler. Store Sværme af Mennesker, mest Læredrenge, Matroser og al Slags Pøbel, slog Ruderne ind hos de jødiske handlende og mishandlede dem selv, hvor de kunde faa fat paa dem. Politidirektøren havde taget noget ligegyldigt paa Sagen fra først af, og derved fik Urostifterne Mod. Livgarden tilhest og Husarerne maatte rykke ud og slaa løs med flade Klinger, og dem havde man ganske vist Respekt for; men rigtig Ro i Sindene kom der dog først, da der var bleven udnævnt en ny Politimester, der tog kraftigere fat. I Januar 1820 lod det til, at Optøjerne skulde begynde igen; men da var Politiet bedre forberedt end sidst og havde bl. a. anskaffet 200 udmærkede splinternye »Politistokke«, der blev svungne af haandfaste Holmens Folk i Polititiuniformer. Pøbelen fik ved den Lejlighed saa læsterlige Prygl, at hele Fornøjelsen var forbi med det samme.

Musik ved Hovedvagten paa Kongens Nytorv
paa Frederik den sjettes Tid

Samme Aar, som Jødefejden fandt Sted, kom det første Dampskib til København. Den 4de Maj ankrede »Caledonia« ude ved Toldboden, hilst med Hurraraab fra Menneskemængden inde paa Land. Skibet gik i regelmæssig Fart mellem København og Kiel, men gjorde ogsaa Lystfarter til Klampenborg. Der var altid myldrende fuldt af Mennesker, der skulde prøve og beundre den nye Opfindelse, — men de gamle Sømænd rystede paa Hovedet: Nu kunde jo enhver Landkrabbe give sig til at være Sømand.

»Nordens Athen« kalder man undertiden København, og det er vel Thorvaldsens Museum, der giver os størst Ret til at bære det Navn. Hele sin Manddom havde Thorvaldsen levet i Rom, da han endelig i 1838 vendte hjem til sin Fødeby for at blive der. Uden paa Museet er der en Række Billeder, der viser den Hyldest, der blev bragt ham, da han d. 17de Sept. paa Fregatten »Rota« stevnede ind paa Københavns Red. Byen udnævnte ham til Æresborger, og da han havde testamenteret alle sine Værker til København, blev Museet rejst for Bidrag fra Konge og Folk.

— — I Trediverne brød en ny Tid frem. Julirevolutionen i Paris 1830 havde givet Folk Lyst og Mod til igen at tænke paa offentlige Sager. »Stænderforsamlingerne« traadte sammen, og skønt ingen af dem havde Sæde i København, mærkedes det dog, hvorledes de paavirkede Livet herinde. Det var ikke længere Teater og Litteratur, der fangede Sindene helt og holdent, de politiske Spørgsmaal trængte sig frem.

Der var dernæst stigende Velstand. Den trange Tid var forbi. I 1838 havde Bankens Sedler fuld Værdi som Sølv.

— Da den gamle Konge var død, og Christian den Ottende kommen paa Tronen, havde man haabet at faa en fri Forfatning. Den fik man ikke, — men København fik sit Tivoli. Det var blevet forestillet Kongen — hed det

sig — at naar Folk blot fik noget at more sig med, saa vilde de glemme at spekulere over Politik. Et Stykke af Fæstningens Glacis (Terrænet uden for Voldgraven) blev overladt et Aktieselskab, og der blev Tivoli anlagt 1843. Det var ikke meget pragtfuldt efter vore Fordringer, men Folk var henrykte.

Den frie Forfatning glemte de imidlertid ikke for det, og de kæmpede kækt for den. Regeringen forsøgte at stoppe Munden paa de liberale Aviser med Bøder og Fængselsstraffe, men Raabene paa Frihed blev stærkere og stærkere. Det var Bladet »Fædrelandet«, der førte an, — det var Orla Lehmans og Carl Plougs Blad — men mest elsket og frygtet var dog »Corsaren«, det første rigtige Vittighedsblad, hvori M. Goldschmidt hudflettede sine Modstandere uden Skaansel. Aldrig har noget Blad i København vakt et saadant Røre, det læstes fra Kælder til Kvist. — Men saa længe Christian den Ottende levede, holdt Enevælden ud; saa heller ikke længere.

Der var gaaet omtrent 200 Aar, siden Københavns Borgere havde maattet begrave deres Haab om at være med til at styre Landet. Nu truede der igen en stor Fare udefra og det var nødvendigt, at Konge og Folk fandt hinanden i Tillid og Enighed. Det kunde kun ske, naar Enevælden blev opgivet. Lykkeligvis var Frederik den Syvende ikke saa kær i den som hans Forgænger.

Den 20de Marts 1848 kom Efterretningen til København om Slesvigholstenernes Fordring paa, at Sønderjylland skulde rives fra Danmark. Denne Aften blev der i Kasinos Sal holdt et Borgermøde. Det gik stormende til. Nogle raabte op om at ville gaa til Kongen straks. »Nej, mine Herrer!« raabte Orla Lehman med Tordenrøst, »ingen Overilelser! Vi sover paa det først.« En Adresse til Kongen blev vedtaget med Opfordring til ham om at omgive sig med Mænd, der vilde redde Landets Ære og Nationens Frihed.

Næste Formiddag gik et Folketog paa 10,000 Mennesker med Kommunalbestyrelsen i Spidsen fra Raadhuset op til Christiansborg Slot. Fra Rækkerne lød Fædrelandssange. Det mødte paa Vejen Ministrene, der kom fra Slottet. De var afskedigede. Det, man ønskede, var alt sket, og Kongen lovede, at Sønderjylland skulde blive bevaret for Danmark.

Dagen efter kom en Deputation fra den Regering, Oprørerne havde dannet, til København. Den boede først i Hotel d'Angleterre, hvor en Sikkerhedsvagt af Studenter skulde passe paa, at den ikke fornærmedes; senere i en privat Mands Bopæl. Naturligvis kunde man ikke komme til Enighed med den. Det var der heller ingen, der ventede. Allerede Dagen efter begyndte Oprøret i Kiel og næste Dag i Rendsborg.

Under Vaabenhvilen efter Kampene i 48 samledes den grundlovgivende Rigsforsamling d. 23de Oktober paa Christiansborg Slot og udarbejdede »Danmarks Riges Grundlov«. — Da Soldaterne vendte hjem efter det sejrrige Felttog, gav København dem en glimrende Modtagelse. Gaderne var flagsmykkede og pyntede med grønt og Indskrifter. Fra Vinduerne regnede Blomster og Kranse ned over Krigerne, og syngende og jublende flokkedes Folk om dem for at bringe »den tapre Landsoldat« Takken for hans Daad.

— Vor gamle By havde imidlertid begyndt at trække Vejret noget tungt inden for Voldene. I 1855 boede der henimod 150.000 Mennesker paa den samme Plads, der i 1800 havde rummet 100.000. Intet Under derfor, at Husene strakte sig højere og højere til Vejrs, og at Loftskamre og Kældere mere og mere toges til Beboelse. Den tætte Sammenstuvning af Mennesker var sundhedsfarlig, og København var i Forvejen en usund By. Store Dele af Byen var jo bygget paa opfyldt Grund — Opfyldningen var mest Affald og Gødning — og Drikkevandet var fælt.

Koleraen, der kom hertil i 1853, talte et alvorligt og

fyndigt Ord om, hvor slet det stod til. København var en af de europæiske Byer, der led mest. Henimod 5000 Mennesker døde af Sygdommen. Den understøttedes kraftig af Autoriteterne, idet man gjorde en Del af Almindeligt Hospital, der laa i Amaliegade, til Koleralazaret. Her levede 1200 svage og gamle Mennesker under de usundeste og uhyggeligste Forhold, og 500 af dem døde uden synderlig Pleje og Pasning og i den sikre Overbevisning, at man med Villie vilde af med dem for at faa tømt ud paa Hospitalet. For Resten fulgte Koleraen med Forkærlighed de Gader, der var byggede paa Opfyldninger af de gamle Vandløb, der havde gennemstrømmet Byen. Naturligvis flygtede Folk fra Byen i stort Antal, da de opdagede, at Koleraen ikke blot var en «Fattigmandssygdom«, som man i Begyndelsen havde troet.

I 1852 blev der givet Lov til at bygge uden Indskrænkning paa Terrænet uden for Søerne, og nu voksede Forstæderne, især Nørrebro og Vesterbro op med rivende Hast. Derved blev der stærkere Færdsel mellem Byen og Udkanterne, og den kunde ikke blive ved at gaa gennem de snevre Porte i Volden. Fra 1856—58 blev derfor de gamle Porte brudte ned. Samtidig solgtes der Stykker af Nyboder til privat Bebyggelse, og paa Gammelholm rejste der sig en hel ny Bydel, efter at de forskellige Kontorer og Oplag, som Flaaden havde der, var flyttet til Nyholm.

I 1847 løb det første Jernbanetog mellem København og Roskilde. 1857 tændtes Gassen for første Gang i Københavns Gader, og 1860 aabnedes Vandværket, der bringer Byen det udmærkede Drikkevand fra artesiske Boringer i Omegnen. Det København, vi kender, begyndte sin stærke og stigende Udvikling. Handelen brød sig nye Veje og blev fri for den Afhængighed af Hamborg, som de daarlige Tider havde nødvendiggjort. I 1857 blev der givet »Næringsfrihed«; alle de Indskrænkninger, som det gamle Lavsvæsen havde

lagt paa Haandværket, faldt bort. Samme Aar fik København den Kommunalforfatning, der ordnede dens indre Styrelse, og som gælder endnu.

Aldrig har København i den Grad været ensbetydende med Danmark som i Tiden mellem de to slesvigske Krige. Hvad der tænktes og sagdes i København, føltes som hele Landets Mening, baade her hjemme og i Udlandet. Det var baade godt og galt. En Hovedstads Befolkning er altid livlig og letbevægelig, glad ved alt nyt og let at faa med, naar det gælder at spille højt og dristigt Spil. Og i de Dage spillede vi højt Spil med Tyskerne om Sønderjylland uden at have andet at stole paa end den Hjælp, vi skulde have af de Stormagter, — der ikke hjalp os, da det kom til Stykket. Det var festlige og stolte Dage i København, da de nordiske Studenter i Juni 1862 mødtes i glødende Begejstring for Nordens Enhed og Frihed; Kong Frederik og Kong Karl den Femtende, der kort efter var sammen i København, hilstes med et storartet Folketog.

Det var stolte Drømme, der blev drømte, og de gik ikke i Opfyldelse. Da Kong Frederik den Syvendes Lig den 2den December 1863 ved Fakkelskin førtes igennem Havnen, var det Ulykkens og Skuffelsernes Tid, der begyndte. — Og Skuffelsen gav sig et stygt Udslag i København, da Efterretningen om Tilbagetoget fra Danevirke kom hertil. Der blev raabt om Forræderi, og Pøbelen gjorde Tumulter nede ved Amalienborg. Senere skabtes der en vis Sløvhed ved alle de Ulykkesbudskaber, der kom fra Krigen. En Officer, der havde Permission fra Hæren og var i Besøg i København, var forbavset og harmfuld over, hvor støt og godt alle Fornøjelser gik deres Gang i Hovedstaden, medens Hæren blødte ved Dybbøl.

— Efter Nederlaget i 1864 var der Folk, der for Alvor tvivlede paa, at Landet nu var stort nok til at leve et selvstændigt Liv. Og tænkte man paa Tiden efter Norges Tab

og den uhyre Svækkelse, der fulgte efter, kunde man have frygtet i det mindste en Stilstand i hele Udviklingen. Og hvad kom der saa? — En Vækst og en Fremgang for hele Landet som for København saa stor som aldrig før.

— I 1867 sprængte Byen helt sin gamle Ramme; hele Voldterrænet blev overgivet til Bebyggelse. Den Hurtighed med hvilken der blev bygget, viste, hvor haardt Udvidelsen var nødvendig. Voldene faldt dog ikke straks. Nørrevold blev sløjfet i 1872, og Boulevarderne anlagdes Aaret efter. Vestervold og Østervold holdt længere ud og forsvandt først midt i Halvfemserne. Heldigvis blev dog ikke hele Terrænet opfyldt med Bygninger, men Østre Anlæg, Ørstedsparken, Botanisk Have og Aborreparken fik Lov at være Lunger for den store By. — Allerede i Aaret 1900 kom den næste store Udvidelse. Da blev Brønshøj, Valby og Sundbyerne indlemmede i København, og derved blev Hovedstadens Omfang tre Gange saa stort som før.

Nu er København og Frederiksberg en By paa henimod en halv Million Mennesker. Den tog 600 Aar om at naa de første Hundrede Tusinde; de fire næste tog den paa 100 Aar. Der vokser flere Gader op nu i eet Aar end før i et Aarhundrede, og der skulde god Plads og Tid til at beskrive alle de prægtige og kostbare Bygninger, der er rejst i den sidste Menneskealder. Men eet har de tilfælles, — de har ingen Historie endnu. Hvor smukke og betydelige de er, saa har de dog endnu ikke den Mindernes Glans over sig, som mangen ringere og mindre, fordi den har været Vidne til Forfædrenes Liv og Færden.

Kun et Par enkelte Bygninger skal omtales her. I 1872—74 blev det nye kongelige Teater bygget, større og pragtfuldere end den gamle Bygning, der med Ære havde tjent den danske Skueplads lige fra Frederik den Femtes Tid. Paa samme Tid fjernedes den gamle Hovedvagt paa Kongens Nytorv og de snævre og uhyggelige Stræder bag den

— Peder Madsens Gang f. Eks. — blev omdannet til brede og luftige Gader. I 1894 indviedes Frederikskirken (Marmorkirken) i Bredgade, 145 Aar efter at Grundstenen var lagt af Frederik den Femte. Det var C. F. Tietgen — den Mand, der mest af alle ved sit Geni bragte Fremgang i Handelslivet — der bekostede Opførelsen. I 1902 blev Københavns nye Raadhus — bygget af Martin Nyrop — taget i Brug, den lyse og festlige Bygning, der bliver skønnere, for hver Gang man ser den.

Store og mærkelige historiske Begivenheder har Nutidens København ikke oplevet. Men den har set en jævn og mægtig Udfoldelse af Kræfter og Evner paa alle Omraader. Den har set det store Arbejderparti vokse op til en kommunal Magt fra den ringe Begyndelse i 1872, da det første Arbejdermøde paa Nørrefælled blev splittet af Husarer og Politi. Den har set, hvorledes Kirke efter Kirke er vokset op i de folkerige Kvarterer — byggede for en væsentlig Del for Menighedens frivillige Gaver, Trangen var stor, thi Sognenes Indbyggerantal var over alle Grænser. St. Johannes Sogn havde i 1890: 80.000 Mennesker. — Den har set den danske Handel, ligesom i gamle Dage, paany strække sine Arme ud til de fjerne Verdensdele og set den store Frihavn give Plads for Oceandamperne, — og paa de store Udstillinger i 1872 og 1888 har den vist for Danske og fremmede, hvilke Maal vort Arbejde og Kultur har naaet

Og det bedste er, at den ikke har vokset sig stor paa Landets Bekostning; den er ikke bleven levedygtig ved at tage Livet af de andre Byer — som den undertiden i Fortiden ønskede at gøre det, — men den blomstrer og trives netop, fordi det hele Land gaar frem.

— Paa Slotsholmen vil vi slutte, saaledes som vi begyndte der; thi der rækker paa en underlig Maade netop i disse Dage det gamle og nye hinanden Haanden.

Den 3die Oktober 1884 brændte Christiansborg Slot.

Ilden opstod omtrent paa samme Sted som i 1794 og af samme Aarsag, nemlig gennem Kakkelovnsrørene. Der var fyret stærkt i Ovnene, da Rigsdagen skulde samles næste Dag. Det viste sig atter, at over for en Brand i den vældige Bygning stod man magtesløs trods alle Anstrengelser. Slotskirken blev reddet, idet Forbindelsesbygningen mellem den og Slottet blev sprængt, og paa Taget af Kirken og Thorvaldsens Museum kæmpede Matroser og Studenter for at hindre de faldende Gnister fra at tænde. Milevidt fra København regnede der Aske ned fra det vældige Baal. Om Morgenen stod af Slotsfirkanten kun Murene tilbage.

To Nationalindsamlinger bragte store Summer ind til Slottets Genopførelse og Udsmykning, men i mange Aar fik Ruinen Lov at staa til ringe Pryd for Byen og til fremmedes Forundring. Endelig enedes Regering og Rigsdag i 1906 om Genopførelsen. Da Udgravningerne begyndte, stødte man inde i Slotsgaarden paa betydelige Murrester fra den aller ældste Tid, — paa Stenene, som flittige Hænder lagde og føjede sammen paa en Tid, da Bøgeskoven dækkede Højbroplads, hvor nu Absalons Rytterstatue knejser, og da København var en lille Landsby paa Bakken ved Frue Kirke og en Række Fiskerboder langs Stranden ved St. Nikolai.

Her mødes Nutid og Fortid. Her, hvor en ny Borg for Kongen og Folkets Mænd nu skal rejse sig, er Hjertet i Absalons By.

NY DANSK FORTÆLLING

AUG. WEIS
ADJUNKT

MOGENS OG POUL

EN FORTÆLLING FOR BØRN

OMSLAGSTEGNING AF FRANTS HENNINGSEN

INDHOLD

ANKOMSTEN — LIVET I BONDEGAARDEN — EN SLEM FORSKRÆKKELSE — EN UROLIG NAT — TUR TIL ANDELSMEJERIET — PAA NATLIG UDFLUGT — GRÆVLINGEHUSET — LYNGEN AFBRÆNDES — EN REGNFULD DAG — NATTEVAGT — EN OVERRASKELSE — BØRNEHJEMMET — I PÆRETRÆET — DEN SIDSTE DAG — SLUTNING

AT VÆKKE BØRNS INTERESSE FOR NATURIAGTTAGELSE ER BOGENS FORMAAL

• TIL GENNEMSYN I ALLE BOGLADER •

DET SCHUBOTHESKE FORLAG

H. H. THIELES BOGTRYKKERI. KØBENHAVN

